

**Hanzehogeschool
Groningen**

University of Applied Sciences

Kenniscentrum NoorderRuimte

Dorpen met sociale ambities?

Een onderzoek naar de verwachte bijdrage aan het sociale domein
uit dorpsgemeenschappen van de gemeente Loppersum

share your talent. **move** the world.

Hanze Kenniscentra
University of Applied Sciences

NoorderRuimte

Dorpen met sociale ambities?

Een onderzoek naar de verwachte bijdrage aan het sociale domein
uit dorpsgemeenschappen van de gemeente Loppersum

Jannie Rozema

Kenniscentrum NoorderRuimte

Hanzehogeschool Groningen

November 2015

Wat een vragen dacht de schildpad. Hij kreeg het warm onder zijn schild en vroeg aan de slak of ze het eerst ergens anders over konden hebben.

“Waarover dan?” vroeg de slak.

“Over onmerkbaar, bijvoorbeeld,” zei de schildpad. “Onmerkbaar vooruitkomen.”

Daar wilde de slak het graag over hebben en hij vertelde de schildpad alles wat hij daarover wist.

Uit: Toon Tellegen. Misschien wisten zij alles. 313 verhalen over de eekhoorn en de andere dieren. Uitgeverij Querido, Amsterdam /Antwerpen. Pagina 292.

© Op dit citaat berust het copyright van Uitgeverij Querido, Amsterdam; met toestemming overgenomen.

© CC BY-NC-SA 4.0. Hanzehogeschool Groningen, Kenniscentrum NoorderRuimte.

Alles uit dit rapport mag worden gebruikt zonder toestemming van de auteur, onder de voorwaarde dat u de bron correct aangeeft: Rozema, J. (2015). *Dorpen met sociale ambities? Een onderzoek naar de verwachte bijdrage aan het sociale domein uit dorpsgemeenschappen van de gemeente Loppersum*. Hanzehogeschool Groningen, Kenniscentrum NoorderRuimte. Andere voorwaarden zijn dat dat u dit rapport niet voor commerciële doeleinden gebruikt en dat u uw werk op basis van dit rapport onder dezelfde licentie (CC BY-NC-SA 4.0) verspreidt.

Inhoud

Inhoudsopgave

Voorwoord

Deel I. Samenvatting en aanbevelingen

Deel II. Onderzoeksrapport

Hoofdstuk 1 – Dorpen met sociale ambities?

- 1.1 Achtergrond van dit onderzoek
- 1.2 Gemeente Loppersum en haar 17 dorpen
- 1.3 Doel en onderzoeksvragen

Hoofdstuk 2 – Beleid 4D's gemeente Loppersum

- 2.1 Onderzoeksvragen
- 2.2 Methode van Onderzoek
- 2.3 Resultaten
 - 2.3.1 Het *Beleidsplan 4D's*
 - 2.3.2 Aanvullingen door de beleidsmedewerkers MRO
- 2.4 Discussie
- 2.5 Samenvatting

Hoofdstuk 3 – De dorpsvisies van 15 dorpen uit de gemeente Loppersum

- 3.1 Onderzoeksvragen
- 3.2 Methode van Onderzoek
- 3.3 Resultaten
 - 3.3.1 Onderwerpen uit het sociale domein in de 11 dorpsvisies
 - 3.3.2 Sociale ambities in de 11 dorpsvisies
 - 3.3.3 Vergelijking van sociale ambities en beleidsverwachtingen
- 3.4 Discussie
- 3.5 Samenvatting

Hoofdstuk 4 Besturen van dorpsbelangenverenigingen

- 4.1. Onderzoeksvragen
- 4.2 Methode van Onderzoek
- 4.3 Resultaten
 - 4.3.1 Wie is verantwoordelijk voor de samenleving anno 2018?
 - 4.3.2 Wat is de bijdrage aan gemeenschapsleven, sociale voorzieningen en onderlinge hulp?
 - 4.3.3 Wat moet men kunnen in het kader van sociale ambities?
 - 4.3.4 Welke ondersteuning is onmisbaar voor sociale ambities?
 - 4.3.5 Een dorpsvisie met sociale ambities?
 - 4.3.6 Beantwoording van de onderzoeksvragen
- 4.4 Discussie
- 4.5 Samenvatting

Hoofdstuk 5 Conclusies en discussie

- 5.1 Conclusies
- 5.2 Discussie

De bijlagen zijn apart gebundeld.

Voorwoord

In mijn werkschrift *Onderzoek Gemeente Loppersum 2015* heb ik de afgelopen maanden waarnemingen, citaten en ideeën genoteerd. Ik doe een kleine greep om een impressie te geven van hoe een onderzoeksrapport en adviezen worden gevoed:

- Ambtenaren van de afdeling MRO zeggen: “Belangrijk = vrijheid voor het dorp, geen blauwdruk, wel lokaal & lage drempels, deelname niet af te dwingen, ambities moeten van bewoners komen”;
- Gemeente en dorp. Beleid en dorpsvisie. Perspectiefwisselingen. Confrontatie. Wederzijdse beïnvloeding van perspectieven en gedragingen;
- NB. Bij succesvolle initiatieven kenden de initiatiefnemers vaak de werkelijkheid van de ambtenaren;
- Denktank 60+ Noord, verslag 5/3/15 Molenberg Delfzijl: Lokale initiatieven die bijdragen aan zelfredzaamheid van oudere burgers. Kwetsbare ouderen niet volledig in beeld. Persoonlijke benadering, > vrijwilligers, > mantelzorgers. “Als sociale cohesie verdwijnt, dan ↓. Gemeente moet soc. cohesie faciliteren;
- SCP – lokale binding = sociale binding voor inzet. Lokaal netwerk verbreden voor kwetsbare groepen;
- Jelle van der Meer en Marcel Ham: De ondernemende burger = de woelige wereld van de lokale initiatieven. Hoogopgeleiden zijn trekker (werkt!), ondernemende dorpen = uitvinden lokale democratie, wat als je geen lid bent van de buurtcoöperatie, buurthuizen pas rendabel als mensen er veel vrije tijd instoppen;
- Aansluiten bij het alledaagse leven van mensen;
- Maak het niet te dik met professionele termen als sociale ambities / doelen. We doen op het dorp al veel. Als mensen niet mee willen doen, dan is dat hun keuze (zegt Db Garsthuizen);
- Capability theorie van Martha Nussbaum onthouden!

Ik dank het College van B&W voor het vertrouwen dat zij in het onderzoek en in mij hadden. De drie wethouders namen uitgebreid de tijd om mijn vragen te beantwoorden. Ik had nog niet eerder meegemaakt dat een wethouder mij een lied voorzong. Mijn dank geldt ook de heer Kasper Bosker, hoofd van de afdeling MRO en de beleidsmedewerkers van deze afdeling voor hun bijdrage aan het onderzoek, en de heer Henk Medema, dorpencoördinator die als aanspreekpunt fungeerde en het dikke archief van de dorpsvisies tijdens de onderzoeksperiode afstond.

Ik dank de bestuursleden van de dorpsbelangenverenigingen uit Zijldijk, Zeerijp, 't Zandt, Stedum, Oosterwijing, Middelstum, Loppersum, Leermens, Garsthuizen / Startenhuizen, Garrelswier, Eenum voor hun bijdrage aan de focusgroepsessies. Dorpenonderzoekers zijn gewaarschuwd: trek voldoende tijd uit, want bestuursleden zijn niet snel uitgepraat over hun dorp. 😊

De studenten die op hun eigen wijze aan dit onderzoek hebben bijgedragen wil ik van harte bedanken: Chris Bakker (opleiding Communicatie en Media) en Luuk Steenge (opleiding Human Technology). Tenslotte bedank ik Sabine Meier (HG-lector Krimp en Leefomgeving) voor het kritisch meelezen, de inhoudelijke discussies en haar altijd opbouwende feedback.

Deel I. Samenvatting en aanbevelingen

A. Samenvatting van het onderzoek

Aanleiding en doel van het onderzoek

Dit onderzoek is in opdracht van het College van Burgemeester & Wethouders van de gemeente Loppersum uitgevoerd door een onderzoeker van het Kenniscentrum NoorderRuimte, Hanzehogeschool Groningen. De aanleiding voor dit onderzoek is gelegen in de transities in het sociale domein door de decentralisaties van de AWBZ, Jeugdzorg, Participatiewet en Passend onderwijs. De gemeenten Loppersum, Appingedam en Delfzijl hebben in hun *Beleidsplan 4D's* aangegeven hoe zij de transities willen uitvoeren; inmiddels is de uitvoering per 1 januari 2015 ingegaan. In het *Beleidsplan 4D's* wordt met nadruk gesteld dat individuele inwoners die ondersteuning nodig hebben eerst een beroep op hun eigen sociale netwerk van familie en burens moeten doen, voordat professionele ondersteuning gegeven wordt. In het beleidsplan wordt aangegeven dat inwoners elkaar moeten helpen, daartoe behoort het vrijwilligerswerk voor bijvoorbeeld het in stand houden van sociale voorzieningen in het dorp. In het nieuwe beleid wordt een sterk beroep gedaan op inwoners, wat de vragen oproept hoe inwoners op dit moment in hun dorpsgemeenschappen bijdragen aan het sociale domein en wat daarover op ambitieniveau is vastgelegd in de dorpsvisies van de dorpen in de gemeente Loppersum. Het doel van dit onderzoek was om te verhelderen (1) of in de huidige dorpsvisies van de dorpen van de gemeente Loppersum sociale ambities voorkomen die overeenkomen met beleidsverwachtingen uit het *Beleidsplan 4D's* over wat inwoners gezamenlijk kunnen bijdragen aan het sociale domein en (2) hoe dorpsgemeenschappen in de gemeente Loppersum bijdragen aan het sociale domein en of die bijdrage in overeenstemming is met de beleidsverwachtingen die de gemeente Loppersum daarover heeft. De aanbevelingen uit dit onderzoek kunnen door de gemeente Loppersum worden gebruikt voor een nadere uitwerking van haar beleidsverwachtingen ten aanzien van de bijdragen aan het sociale domein en voor beleidsmatige en praktische ondersteuning van bijdragen aan het sociale domein uit dorpsgemeenschappen. De aanbevelingen voor de opdrachtgever staan beschreven in deel B. Aanbevelingen.

In het onderzoek is de definitie van het sociale domein uit het *Beleidsplan 4D's* gebruikt, namelijk de “acht levensgebieden van inwoners: werk en inkomen, vrije tijd, maatschappelijke en sociale participatie, opvoeden en opgroeien, fysieke en geestelijke gezondheid, veiligheid, wonen en mobiliteit”. Deze definitie hebben we aangevuld met “alle organisaties, diensten en voorzieningen samen die mensen ondersteunen, de leefbaarheid vergroten en de participatie bevorderen”.

Onderzoeksvragen en onderzoeksmethoden

In dit onderzoek stonden twee hoofdvragen centraal:

1. *In welke mate komen de beleidsverwachtingen van de gemeente Loppersum over de bijdragen van haar dorpsgemeenschappen aan het sociale domein overeen met wat in de huidige dorpsvisies daarover is geschreven?*
2. *In welke mate sluiten de beleidsverwachtingen van de gemeente Loppersum over de bijdragen van haar dorpsgemeenschappen aan het sociale domein aan bij wat dorpsgemeenschappen zelf willen, kunnen en doen?*

Er zijn drie deelonderzoeken uitgevoerd. Allereerst zijn de beleidsverwachtingen van de gemeente Loppersum over de bijdrage van (groepen) inwoners aan het sociale domein uit het *Beleidsplan 4D's* beschreven door het toepassen van close reading als onderzoeksmethode. Close reading is ook gebruikt voor het benoemen van de onderwerpen die tot het sociale domein behoren in de huidige dorpsvisies van 15 dorpen van de gemeente Loppersum met de daarbij behorende formuleringen van sociale ambities. In het derde deelonderzoek is in vier focusgroepsessies met 22 bestuursleden van de dorpsbelangenverenigingen (gemeente Loppersum) geïnventariseerd hoe inwoners in hun dorpen bijdragen aan het sociale domein en welke sociale ambities de besturen van de dorpsbelangenverenigingen voor mogelijk houden voor hun dorp.

Resultaten en conclusies

Uit het deelonderzoek met betrekking tot het *Beleidsplan 4D's* bleek dat de gemeente Loppersum in het beleidsplan niet de dorpsgemeenschap als geheel aanspreekt voor een bijdrage aan het sociale domein. In de tekstanalyse kon evenwel een onderscheid aangebracht worden in de beleidsverwachtingen voor individuele inwoners en groepen inwoners die informeel of formeel en ongeorganiseerd of georganiseerd zijn. Zo verwacht de gemeente van 'informele & ongeorganiseerde' groepen inwoners in de buurt dat zij zich inzetten voor de sociale samenhang en problemen daarin signaleren. Van 'informele' groepen inwoners wordt verwacht dat zij zich spontaan (willen) organiseren om initiatieven te nemen voor wat nodig is voor mede-inwoners. Van de bestaande 'formele & georganiseerde' groepen inwoners (dorpsverenigingen, kerkgenootschappen en bovenlokale verenigingen of stichtingen met een maatschappelijk doel) wordt verwacht dat zij de sociale voorzieningen in het dorp in stand houden. Daarmee bleek uit de analyse van het *Beleidsplan 4D's* dat de gemeente hoge verwachtingen heeft over hoe groepen inwoners (gaan) bijdragen aan het sociale domein. Uit de analyse bleek ook dat voor de bestaande formele & georganiseerde groepen geen ondersteuning wordt beoogd. Hoewel deze groepen niet specifiek worden aangeduid, behoren waarschijnlijk de dorpsbelangenverenigingen en de verenigingen (of stichtingen) voor de dorpshuizen tot deze groepen. Voor de groepen inwoners die de sociale cohesie in de buurt willen versterken en initiatiefgroepen wordt in het beleidsplan wel een vorm van professionele ondersteuning beschreven; professionele ondersteuning is ook beschikbaar voor vrijwilligers.

De beleidsverwachtingen uit het *Beleidsplan 4D's* zijn met de resultaten uit het tweede deelonderzoek met betrekking tot de huidige dorpsvisies vergeleken. Uit dit deelonderzoek bleek dat de dorpsvisies maar zeer beperkt ingaan op onderwerpen uit het sociale domein en daarover nauwelijks sociale ambities benoemen. De enige uitzondering daarop is de dorpsvisie van 't Zandt, die uit 2012 stamt. Het gemeentelijke project uit de periode 2010 – 2012 om een sociale paragraaf aan de dorpsvisies toe te voegen heeft in een beperkt aantal dorpen tot een bijgestelde of een aangevulde dorpsvisie geleid. De conclusie op de eerste onderzoeksvraag luidt dan ook dat in de huidige dorpsvisies een dorpseigen invulling van de beleidsverwachtingen van de gemeente over de bijdragen van groepen inwoners aan het sociale domein ontbreekt. Omdat de meeste dorpsvisies uit het vorige decennium stammen, mag op basis van dit onderzoek echter niet beweerd worden dat de dorpsvisies hierin tekort schieten. In alle dorpsvisies staan voornamelijk ruimtelijke doelstellingen en blijkbaar pasten die doelstellingen goed bij het tijdsgewricht van de jaren 2000 – 2010.

De beleidsverwachtingen van de gemeente zijn ook vergeleken met de resultaten uit het derde deelonderzoek naar wat besturen van de dorpsbelangenverenigingen aangeven over wat er in hun

dorpen gebeurt en welke sociale ambities zij als bestuur hebben. De besturen gaven aan dat er in hun dorpen allerlei activiteiten zijn waaraan inwoners kunnen bijdragen of meedoen. Dit betreft burenhulp, onderlinge dienstverlening voor vervoer en boodschappen, en sociale dorpsactiviteiten. Uit de resultaten bleek dat de optimistische beleidsverwachting die de gemeente over vrijwilligerswerk en initiatiefnemers heeft, niet volop werd gedeeld door de besturen. De besturen gaven aan dat zij de activiteiten in hun dorpen met een beperkt aantal vrijwilligers draaien en dat zij hun uiterste best moeten doen om inwoners te stimuleren om mee te doen. Ook zien zij dat nieuwe initiatieven soms slechts van een persoon of een beperkt aantal personen afhangen. De besturen dachten wel dat de burenhulp in hun dorpen goed functioneerde, maar de burenhulp speelt zich voor een deel buiten hun blikveld af. De beleidsverwachtingen die de gemeente heeft over de georganiseerde groepen inwoners, in dit geval de besturen van de dorpsbelangenverenigingen, komen wel goed overeen met wat de besturen willen en doen: de besturen dichtten zich een initiërende en activerende rol toe om dorpsactiviteiten in stand te houden en voorzieningen (die er nog zijn) voor en in het dorp te behouden. Alle besturen bleken bezorgd te zijn over het vinden van opvolgers voor de bestuursfuncties. De besturen van de dorpsbelangenverenigingen gaven aan bereid te zijn om opnieuw na te denken over een sociale paragraaf als aanvulling op de huidige dorpsvisie, maar zij gaven ook aan dat zij het lastig vinden om te bepalen waarover die sociale ambities moeten gaan. Voor het uitwerken van sociale ambities in de praktijk vinden de besturen 3 competenties belangrijk: kunnen organiseren, kunnen luisteren en communiceren, en kunnen motiveren en verbinden. Ook bleken de besturen het overleg met andere dorpsverenigingen (voor sport, cultuur, etc.), groeperingen (zoals kerken) en professionals (huisartsen, ambtenaren) op prijs te stellen om tot sociale ambities dan wel om tot afstemming te komen. Het deelonderzoek onder de besturen heeft geen zicht gegeven op hoe andere georganiseerde groepen inwoners in de dorpen aankijken tegen de beleidsverwachtingen van de gemeente of over sociale ambities voor het dorp en of die overeenkomen met wat de bestuursleden van de dorpsbelangenverenigingen daarover aangaven. Ook kan door het beperkt aantal bestuursleden dat per dorp in het deelonderzoek was betrokken geen betrouwbare uitspraak worden gedaan of er verschillen zijn tussen de dorpsgemeenschappen. Wel meenden we een verschil te zien tussen de kleine dorpen enerzijds en de grotere dorpen (Loppersum, Middelstum en Stedum) anderzijds, in die zin dat besturen uit kleinere dorpen minder een beroep op andere georganiseerde groepen inwoners kunnen doen dan de genoemde grotere dorpen, o.a. omdat die groepen er niet (meer) zijn. Het beantwoorden van de tweede onderzoeksvraag is daarom beperkt tot het perspectief van de besturen van de dorpsbelangenverenigingen als vertegenwoordigers van de 'dorpsgemeenschap'. De conclusie op de tweede onderzoeksvraag luidt derhalve dat de besturen van de dorpsbelangenverenigingen diverse activiteiten van mede-inwoners zien die op bijdragen aan het sociale domein duiden. Voorts handelen de besturen als georganiseerde groep inwoners in lijn met de beleidsverwachtingen van de gemeenten doordat ze sociale activiteiten in hun dorpen organiseren en bereid zijn om sociale ambities (nog) verder te willen uitwerken. De besturen van de dorpsbelangenverenigingen organiseerden overigens al lang voor het *Beleidsplan 4D's* verscheen hun sociale activiteiten, maar het hebben en uitwerken van sociale ambities staat nog maar kort op hun agenda.

B. Aanbevelingen

De aanbevelingen die uit dit onderzoek voortkomen zijn bedoeld voor de opdrachtgever van dit onderzoek, dat is het College van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Loppersum. De aanbevelingen gaan over het verhelderen van de gemeentelijke beleidsverwachtingen en het beleidsmatig en praktisch ondersteunen van groepen inwoners die (willen) bijdragen aan het sociale domein.

Met welke definitie van sociale domein communiceren?

Wij adviseren om in de communicatie met (groepen) inwoners de term ‘sociale domein’ niet te gebruiken, althans niet zoals die is gedefinieerd in het *Beleidsplan 4D’s*. Daar gaat het over het sociale domein als de “*levensgebieden waarvoor AWBZ, Jeugdzorg, Participatiewet en Passend Onderwijs bedoeld zijn*”, dus gedefinieerd voor de context van de decentralisaties van deze wetten en maatregelen. Het zou beter zijn om het ‘sociale domein’ aan te duiden als “*organisaties, voorzieningen en diensten die de ondersteuning, participatie en leefbaarheid bevorderen*”. Door deze omschrijving van het sociale domein worden verenigingen, kerkgenootschappen en andere vrijwilligersverbanden geadresseerd, die al sinds lang een bijdrage leveren aan de burgermaatschappij, maar waarvan de gemeente in de huidige tijd mogelijk een iets grotere of bredere bijdrage verwacht. Het beoogde effect is dat deze groepen inwoners zich in het kader van het beleid 4D’s aangesproken gaan voelen.

Wat wordt onder sociale voorzieningen verstaan en wat verwacht de gemeente?

Uit het onderzoek naar het *Beleidsplan 4D’s* is gebleken dat de bijdragen van groepen inwoners aan het sociale domein zeer op prijs worden gesteld. Niet alleen om kosten te besparen, maar vooral om de capaciteit van de zorgverlening en de ondersteuning te vergroten en de vraag naar zwaardere ondersteuning te voorkomen. Voor de uitvoering van het beleid 4D’s worden “*sociale voorzieningen en initiatieven waarvan meerdere door de inwoners zelf zijn opgezet en draaiende worden gehouden*” (citaat uit het *Beleidsplan 4D’s*) als een belangrijke aanvulling op de formele ondersteuning gezien. Om deze reden geven wij het advies om concreet aan te geven wat de gemeente onder “*sociale voorziening en initiatieven*” en “*algemene, nabije en toegankelijke voorzieningen*” verstaat en wat zij in het kader van die voorzieningen van welke (groepen) inwoners wat verwacht. Het doel daarvan is om de verwachtingen te verhelderen en met groepen inwoners (bijvoorbeeld de hierboven genoemde verenigingen, kerken en vrijwilligersverbanden) hierover te spreken, zodat die groepen inwoners op hun beurt kunnen overwegen hoe zij de bestaande voorzieningen zien en of er nieuwe voorzieningen ontwikkeld moeten worden. Inwoners zullen in het kader van die verwachtingen de ruimte moeten krijgen om te overwegen of zij de meest aangewezen partij zijn om voorzieningen in stand te houden, te verbreden of nieuw op te zetten.

Waar, hoe en met wie sociale agendapunten bespreken?

Het jaarlijkse dorpsoverleg is bij uitstek de plek om de beleidsverwachtingen over bijdragen aan het sociale domein te bespreken. Het dorpsoverleg wordt nu gevoerd door het College van B&W met de besturen van de dorpsbelangenverenigingen. Wij geven als aanbeveling om dit dorpsoverleg uit te breiden met meerdere lokaalgebonden dorpsverenigingen, kerkgenootschappen, een ondernemersvereniging en andere lokale en actieve vrijwilligersverbanden. Het bespreken van lokale

en sociale onderwerpen met een bredere dorpsvertegenwoordiging levert een rijker perspectief op voor wat er gebeurt in het dorp en wat de verenigingen en kerken nog meer kunnen bijdragen. Bovendien sluit dit aan bij de wens van de besturen van de dorpsbelangenverenigingen om meer samen te werken met andere groepen in het dorp. Uit het onderzoek bleek al dat de agenda voor het dorpsoverleg ook een sociale agenda moet worden. Wij adviseren voor de sociale agenda samenlevingsaspecten als ‘burenhulp’, ‘onderlinge dienstverlening’ en ‘sociale binding’ te agenderen. Bij dit agendapunt ‘verplichten’ de lokale deelnemers aan het overleg zich om aan te geven hoe zij deze samenlevingsaspecten ervaren, wat ze daarin doen en waar behoeften liggen; op zijn beurt kan het College van B&W voor deze terreinen haar verwachtingen over inwonersbijdragen naar voren brengen en aangeven welke praktische ondersteuning de gemeente daarvoor biedt. Het zou een mooi effect zijn als in de dorpsoverleggen gezamenlijk wordt vastgesteld dat aan bepaalde diensten of voorzieningen uit het sociale domein behoefte is en wat het streven voor het komende jaar gaat worden. De aanbeveling voor het sociale agendapunt geldt ook voor de agenda van het overleg van het College van B&W met huisartsen en pastores.

Wat is nodig voor lokaal partnerschap?

In het *Beleidsplan 4D's* wordt gesproken over “lokaal partnerschap”. Wij adviseren dat de gemeente (wellicht als resultaat uit het bredere dorpenoverleg) met geïnteresseerde (groepen) inwoners gaat onderzoeken hoe het lokaal partnerschap voor gewenste sociale voorzieningen of diensten inhoud en vorm kan krijgen. Zijn het vrijwilligers en / of sociale ondernemers die de sociale voorzieningen gaan opzetten en / of draaiende houden? Het is een groeiende trend dat georganiseerde inwoners gebruik willen maken van de ‘the right to challenge’ om publieke taken betaald over te nemen. Voorziet de gemeente dat dit ook uit de dorpsgemeenschappen kan komen en hoe kijkt de gemeente tegen deze initiatieven aan? In het onderzoek onder de besturen van de dorpsbelangenverenigingen is dit fenomeen niet genoemd, maar de trend is te belangrijk om hem niet te noemen.

In het *Beleidsplan 4D's* wordt gesproken over aanvullende financiering en een steunpunt voor initiatiefnemers. De gemeente zal in gesprek met geïnteresseerde inwoners duidelijk moeten maken hoe en onder welke omstandigheden en voorwaarden aanspraak op deze financiering of ondersteuning kan worden gemaakt. Uit het onderzoek bleek ook dat voor bestaande georganiseerde groepen inwoners geen ondersteuning wordt beoogd, maar daarentegen wel voor initiatiefnemers en vrijwilligers. We bevelen aan om dit te heroverwegen, omdat de besturen van de dorpsbelangenverenigingen aangaven dat het in de toekomst moeilijk zal worden om dorpshuizen rendabel te blijven exploiteren. Dat geldt vast ook voor kerkgebouwen, terwijl beide soort gebouwen nodig kunnen zijn voor het accommoderen van sociale voorzieningen. De dorpencoördinator heeft duidelijk aangegeven dat de gemeente al bijdraagt aan het in stand houden van de dorpshuizen, maar blijktbaar is die bijdrage nog niet afdoende. Een nader onderzoek naar wat onderhoud, beheer en exploitatie van de dorpshuizen bezwaart is hier ook op zijn plaats. Een deel van de besturen van de dorpsbelangenverenigingen gaf aan geïnteresseerd te zijn in de WMO-scan over verbreding van dorpshuisfuncties die de Vereniging Groninger Dorpen aanbiedt, maar dat de kosten een drempel vormen. We adviseren om de functieverbreiding van dorpsaccommodaties in het dorpsoverleg te agenderen en waar behoefte is aan een WMO-scan de mogelijkheden tot financiering ervan te onderzoeken.

Wat kan de dorpencoördinator nog meer betekenen?

De dorpencoördinator is op dit moment verantwoordelijk voor de praktische ondersteuning aan de dorpen. Zijn inbreng en functioneren wordt alom geroemd door de besturen van de dorpsbelangenvereniging. Dat betekent dat bij een gemeentelijke herindeling de gemeente Loppersum moet borgen dat deze functie gehandhaafd blijft. De dorpencoördinator zou zijn functie nog kunnen verbreden door niet alleen een verbindingspersoon tussen gemeente en dorp te zijn, maar ook breed inhoudelijk te faciliteren en te adviseren over bijdragen aan het sociale domein. Besturen van dorpsbelangenverenigingen gaven aan graag het gesprek met beleidsmedewerkers en professionals te willen voeren over waar de verantwoordelijkheden van professionals en vrijwilligers liggen. De dorpencoördinator kan ervoor zorgen dat deze gesprekken plaatsvinden en daarna vervolgtacties van inwoners ondersteunen. Omdat de dorpencoördinator de dorpen monitort op bijdragen aan het sociale domein, is hij / zij bij uitstek degene die het bovenlokale perspectief in het gesprek met de dorpen kan inbrengen. Vanuit dat perspectief kan de dorpencoördinator bevorderen dat actieve inwoners uit de verschillende dorpen het hoe en wat van het organiseren van elkaar leren en dat inwoners van dorpen zich voor het in stand houden van voorzieningen zich bovenlokaal met elkaar verbinden. In dit onderzoek en deze aanbevelingen staat het sociale domein centraal, maar de dorpencoördinator is ons inziens evenzeer aanspreekbaar op ruimtelijke en economische aspecten van leefbaarheid. De huidige dorpencoördinator kan zijn werkzaamheden voor de dorpen handig verbinden met het sportbeleid en – uitvoering, maar feitelijk behoort hij / zij een duizendgeleedpotige te zijn voor het gemeentelijke beleid en uitvoering richting de dorpen. De formatie dient hiermee in overeenstemming te zijn. De dorpencoördinator zou daarnaast deel moeten uitmaken van het nieuwe DAL-steunpunt voor initiatieven, omdat hij / zij als geen ander kan zorgen dat het een transferpunt (het halen en brengen van ideeën en kansen) wordt.

Wat is de functie en inhoud van een dorpsvisie?

Wij sluiten ons aan bij de overtuiging van de beleidsmedewerkers MRO dat aan ‘dorpen’ geen blauwdruk kan worden gegeven hoe zij ‘moeten’ bijdragen aan het sociale domein. Deze blauwdruk kan ook niet voor een dorpsvisie met sociale ambities worden gegeven. Waar wij eerder met de opdrachtgever spraken over een dorpsvisie 2.0, willen wij nu aanbevelen dat de functie en inhoud van de ‘dorpsvisie’ wordt heroverwogen. Deze aanbeveling geldt meer voor de besturen van de dorpsbelangenverenigingen dan voor de opdrachtgever, maar omdat bij het ontwikkelen van dorpsvisies gemeentelijke betrokkenheid (bijvoorbeeld in de persoon van de dorpencoördinator) kan worden gevraagd, is de aanbeveling hier wel vermeld. Omdat enkele dorpsvisies aan het einde van hun looptijd zijn, hebben enkele dorpen nu de kans om op een andere wijze te kijken naar leefbaarheid en hun ambities daarbij. We geven allereerst het advies om vanuit een breed dorpsoverleg (op uitnodiging van het bestuur van Dorpsbelangen) streefdoelen voor de korte en middellange termijn te formuleren. Ons inziens gaat het om doelen voor de leefbaarheid om “mooi (en veilig!) wonen, prettig samen leven en bereikbare en toegankelijke voorzieningen” op te stellen en te realiseren, maar ook doelen over duurzaamheid (energie, voedsel, water), werkgelegenheid en participatie zouden benoemd kunnen worden. Het houden van een ‘dorpsconferentie’ is een werkwijze om jong en oud te betrekken bij wat waardevol en nastrevenswaardig is. Dat kunnen doelen zijn waarop snel resultaat geboekt kan worden of doelen waarvoor een lange adem nodig is. Door doelen, acties en resultaten voor iedereen zichtbaar te maken (als op een scorebord) krijgt de

lokale inzet steeds een prikkel. Het is duidelijk dat bij een scorebord eerder een digitale omgeving hoort dan een gedrukt boekje.

Het is niet onze bedoeling om 'sociale ambities' hier voor te zeggen, maar omdat besturen aangaven het moeilijk te vinden er een draai aan te geven, geven we in alle bescheidenheid het advies om de volgende sociale ambities over te nemen:

Onze sociale ambities zijn

- (a) onze inwoners kennen elkaar (of in een groter dorp: de buurtbewoners kennen elkaar);*
- (b) onze inwoners (of: buurtbewoners) kunnen een beroep op elkaar doen;*
- (c) in ons dorp willen wij de sociale netwerken van inwoners versterken;*
- (d) wij hebben een voorziening om elkaar onderlinge hulp te verlenen voor alledaagse levensverrichtingen, zoals maaltijden, boodschappen doen en vervoer.*

Deze ambities zijn herkenbaar vanuit het dagelijks leven van inwoners en niet ingewikkeld geformuleerd. Ambities a en b sluiten naadloos aan op wat het wonen in een dorp zo aantrekkelijk maakt: een gemeenschap waarin mensen elkaar zien en groeten en wederzijdse burenhulp vanzelfsprekend is. Om ambities c en d te realiseren zal het 'georganiseerd kader' in een dorp moeten benoemen welke activiteiten daaraan bijdragen en eventueel 'experimenteren' met nieuwe activiteiten. Het is een overweging waard dat sommige dorpen daarbij lichte ondersteuning vanuit het welzijnswerk aanvragen, enkele besturen van de dorpsbelangenverenigingen gaven in het onderzoek aan die ondersteuning op prijs te stellen. Het in stand houden van een sociale voorziening (anders dan een voorziening voor onderlinge hulp) kan overigens ook een sociale ambitie op dorpsniveau zijn, maar als het gaat om een sociale voorziening die gebouwgebonden is (zoals een dorpshuis), past die ambitie misschien eerder bij ambities voor bereikbare en toegankelijke voorzieningen. De aanbeveling voor het sociale agendapunt van het dorpsoverleg sluit op de vier aanbevolen sociale ambities aan.

Wat kan de gemeente van een dorpsgemeenschap verwachten en wat voor haar doen?

Tot slot geven wij nog een korte beschouwing over dorpen als 'actieve gemeenschappen'. In recente onderzoeksliteratuur wordt benadrukt dat de meeste leefgemeenschappen met vaste sociale verbanden transformeren naar zogenaamde 'lichte gemeenschappen'¹, waarin mensen zich tijdelijk en voor specifieke doeleinden verbinden met elkaar en dat dat altijd 'vrijwillige associaties'² betreffen. Dit zou ook voor dorpen gelden. Het idee dat het gemeenschapsleven in dorpen beter, hechter of vanzelfsprekender is wordt niet bevestigd in onderzoeken, ook inwoners van dorpen kunnen eenzaam zijn, of beperkte sociale netwerken hebben of ervoor kiezen geen deel uit te maken

¹ De term is van J.W. Duijvendak, zie <http://ruimtevolk.nl/2013/11/04/benut-sociaal-kapitaal-genees-van-de-indeleritis> (geraadpleegd op 10 november 2015).

² Dekker, P. (2002). De oplossing van de civil society. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

van de gemeenschap³. Een dorpsgemeenschap mag dus niet als een aanwezig en vaststaand gegeven worden beschouwd.

Ook kan een gemeente zich niet rijk rekenen met het door haar veronderstelde organisatiekracht van inwoners in de dorpen, het wensbeeld voor de samenleving anno 2018 ten spijt. Vanuit een theoretisch perspectief hebben we 'organisatiekracht' omschreven als *“het organiserend vermogen van inwoners (...), dat is de bereidheid en de capaciteit van een groep (of groepen) inwoners om op basis van onderlinge betrokkenheid en gedeelde overtuigingen lokale doelen doelgericht uit te voeren ten behoeve van algemene publieke (collectieve) belangen en publieke goederen”*⁴. Maar wat gebeurt er als het organiserend dorpskader vermoeid raakt, geen opvolgers kan vinden, er conflicten ontstaan, belangen niet eenduidig zijn en draagvlak wegvalt? De gemeente kan maar beperkt invloed uitoefenen op de duurzaamheid van inwonersinzet. Het uitdelen van complimenten kan helpen om wat er aan inwonersinzet is te behouden. De gemeente kan altijd meer, beter en actiever laten zien dat de lokale en vrijwillige inzet van inwoners voor lokale doelen is opgemerkt en wordt gewaardeerd. De website van de gemeente Loppersum is een mooi podium om 'dorpen' te roemen voor hun sociale vitaliteit met bestaande en nieuwe activiteiten. Voor de regiomarketing is dat ook een goed ding, maar dit terzijde.

³ Vermeij, L, A. Steenbekkers (2015). Dichtbij huis. Lokale binding in en inzet van dorpsbewoners. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

⁴ Rozema, J. (2015). Sociale vitaliteit in lokale gemeenschappen. Literatuurverkenning in het kader project Sociale Cohesie DEAL – gemeenten. Hanzehogeschool Groningen, Kenniscentrum NoorderRuimte.

Deel II. Onderzoeksrapport

Hoofdstuk 1. Dorpen met sociale ambities?

1.1 Achtergrond van dit onderzoek

Vanaf 1 januari 2015 is de gemeente Loppersum uitvoering gaan geven aan de decentralisaties van de AWBZ en Jeugdzorg en aan de Participatiewet en Passend onderwijs. Het achterliggende *Beleidsplan 4D's*⁵ is met de gemeente Delfzijl en Appingedam opgesteld en voor de gemeente Loppersum vastgesteld in de raadsvergadering op 27 oktober 2014. In het beleidsplan wordt aangegeven wat het ideale toekomstbeeld is, gegeven de situatie dat de gemeenten de uitvoering met minder beschikbare middelen ter hand moeten nemen.

Het ideaalbeeld voor de samenleving is in het *Beleidsplan 4D's* als volgt geformuleerd: *“In 2018 zien wij een samenleving waar onze inwoners actief deelnemen aan het gemeenschapsleven en zichzelf ontwikkelen. Er is een ruim aanbod van sociale voorzieningen en initiatieven, waarvan meerdere door de inwoners zelf zijn opgezet en draaiende worden gehouden. Er is minder werkloosheid, doordat er een goede aansluiting is tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Mensen helpen elkaar waar dit nodig is en professionals zijn er om mensen te helpen die nog net wat meer ondersteuning nodig hebben dan dat het sociale netwerk kan bieden”*⁶.

Uit dit ideaalbeeld spreken de volgende beleidsuitgangspunten:

- Inwoners zijn verantwoordelijk voor hun eigen leven en zijn actief om hun zelfredzaamheid te handhaven of te verbeteren;
- Inwoners die ondersteuning nodig hebben spreken hun sociale netwerk aan;
- Professionals bieden aanvullende ondersteuning bij wat de inwoner en het sociale netwerk niet kunnen;
- Sociale voorzieningen en initiatieven die door inwoners zelf zijn opgezet en worden onderhouden, maken deel uit van de niet-professionele ondersteuning aan inwoners.

Deze beleidsuitgangspunten van de *4D's* passen bij de trend waar de overheid door krimpende budgetten de zelfredzaamheid van de burger centraal stelt. Hiervoor wil de overheid bewust sturen op de eigen kracht van burgers en zorgtaken delen met individuele burgers of overdragen aan de gemeenschap of georganiseerde maatschappelijke verbanden⁷. Deze beleidsuitgangspunten passen ook bij de trend van het actief burgerschap waarbij burgers uit eigen beweging en als vrijwilliger lokale activiteiten voor publieke en collectieve belangen starten en onderhouden⁸. Die activiteiten betreffen vaak zaken die burgers na aan het hart liggen in de directe leefomgeving, zoals speel- en groenvoorzieningen en sociale voorzieningen (dorpshuizen en jaarlijkse evenementen). Dit actief

⁵ DAL (2014). *Beleidsplan 4D's. Decentralisatie Jeugdzorg. Decentralisatie AWBZ, Invoering Participatiewet. Invoering Passend Onderwijs. 2015 – 2018*. Gemeenten Delfzijl, Appingedam en Delfzijl.

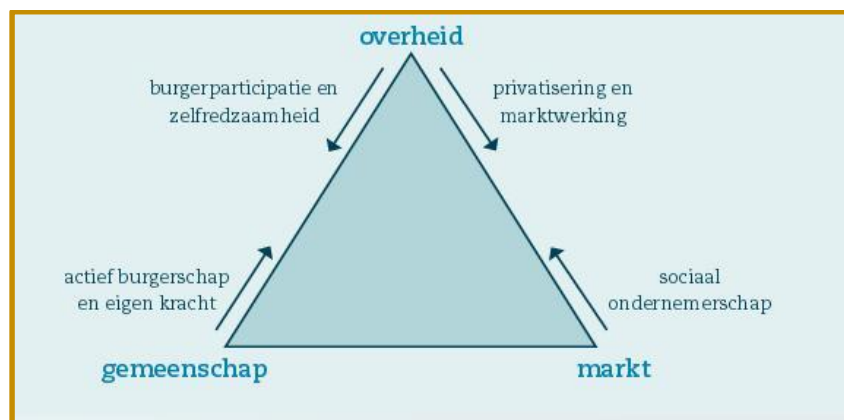
⁶ DAL (2014), p. 4.

⁷ Van der Steen, M., J. Scherpenisse, M. Hajer, O. van Gerwen, S. Kruitwagen (2014). *Leren door doen. Overheidsparticipatie in een energieke samenleving*. Planbureau voor de leefomgeving en Nederlandse School voor Openbaar bestuur. Hoofdstuk 2 Vier perspectieven op de rol van de overheid.

⁸ Dekker, P (red.) (2001) *Civil society. Verkenningen van een perspectief op vrijwilligerswerk. Civil society en vrijwilligerswerk I*. Sociaal Cultureel Planbureau, Den Haag. ; Houwelingen, van P., A. Boele, P. Dekker (2014). *Burgermacht op eigen kracht? Een brede verkenning van ontwikkelingen in burgerparticipatie*. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag. Wijdevan, van de T., L. de Graaf, F. Hendriks (2013). *Actief burgerschap. Lijnen in de literatuur*. Tilburgse School voor Politiek en Bestuur. Tilburg University.

burgerschap staat volop in de aandacht van beleidsmakers en politici, omdat de burgeractiviteiten zich in het publieke domein kunnen afspelen⁹ en door hen beschouwd kunnen worden als een aanvulling op of een vervanging voor het handelen van de overheid of professionele organisaties ('markt'). Ook in het *Beleidsplan 4D's* worden 'sociale voorzieningen' en 'initiatieven van de inwoners' van de gemeente Loppersum benoemd als vormen van aanvullende en niet-professionele ondersteuning aan mede-inwoners. In het beleidsplan leveren de inwoners als vrijwilligers deze bijdrage aan het sociale domein. De term 'sociale domein' verwijst hier naar de "levensgebieden van inwoners: werk en inkomen, vrije tijd, maatschappelijke en sociale participatie, opvoeden en opgroeien, fysieke en geestelijke gezondheid, veiligheid, wonen en mobiliteit"¹⁰.

In het overheidsbeleid is het uitgangspunt dat burgers verantwoordelijkheid voor het sociale domein nemen inmiddels vanzelfsprekend geworden¹¹. Burgers worden verondersteld op dit beleidsuitgangspunt te reageren met actief burgerschap en door hun eigen kracht in te zetten dan wel deze te ontwikkelen (figuur 1). Voor het sociale domein betekent dat dat de overheid van haar burgers verwacht dat ze voor zelfredzaamheid zorgen en bijdragen in voorzieningen voor bijvoorbeeld veiligheid en openbaar vervoer, culturele -, educatieve-, zorg- en sportvoorzieningen of werkgelegenheid en arbeidsparticipatie. Dat de overheid ook taken voor het sociale domein overdraagt aan marktpartijen die daarop reageren met sociaal ondernemerschap, laten we in dit bestek buiten beschouwing¹². De verwachtingen van de overheid ten aanzien van burgerparticipatie is niet zonder risico, want burgers moeten wel tijd, zin, energie en de capaciteiten hebben om mee te doen. Ook kan de overheid te veel sturing, controle of dwang op burgerproducties¹³ willen uitoefenen, wat haaks staat op het vrijwillige karakter van het actief burgerschap¹⁴.

Figuur 1. Beleidsuitgangspunten van overheid en respons van gemeenschap (burgers) en markt (bedrijven)¹⁵.

⁹ Wijdeven, van de T., L. de Graaf, F. Hendriks (2013). *Actief burgerschap. Lijnen in de literatuur*. Tilburgse School voor Politiek en Bestuur. Tilburg University.

¹⁰ DAL (2014), Bijlage 1 – Verklarende woordenlijst.

¹¹ Veldheer, V., J. Jonker, L. van Moije, C. Vrooman (2012). *Een beroep op de burger. Minder verzorgingsstaat, meer eigen verantwoordelijkheid?* Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag; Nieuwenhuizen, W., T.J.A. Gies, C.M. Goossen, R.A.F. van Och & L.L. de Rooi (2015). *Ruimte voor de toekomst in het landelijk gebied Trendverkenning 2020-2030 voor gemeenten met veel landelijk gebied*. Alterra, WUR, Wageningen.

¹² Misschien laten we dat ten onrechte buiten beschouwing, omdat in het sociaal ondernemerschap publieke doelen worden gerealiseerd zonder publiek geld, zoals dat ook geldt voor burgerinitiatieven en het vrijwilligerswerk.

¹³ Jurgen van der Heijden, Myrthe Kolenbrander (2013) *Burgerproductie; ontwikkeling, organisatie en waarde*. Paper voor het seminar over Civic Economy, Sheffield University, 1 mei 2013.

¹⁴ Frissen, P. (2014). *De fatale staat. Over de politiek noodzakelijke verzoening met tragiek*. Van Gennep, Amsterdam.

¹⁵ Overgenomen uit: Van der Steen, M. et al. (2014), pagina 15.

De trend van het actief burgerschap en de verwachtingen over burgerparticipatie vormen de achtergrond van dit onderzoek. In dit onderzoek gaat het om de vraag wat dorpsgemeenschappen van de gemeente Loppersum willen en kunnen bijdragen aan voorzieningen ten behoeve van het sociale domein. In het *Beleidsplan 4D's* staat het uitgangspunt van de gemeente Loppersum dat meerdere sociale voorzieningen door inwoners georganiseerd worden¹⁶, maar het is feitelijk onbekend of dit op bijval van de inwoners kan rekenen en of inwoners wel verantwoordelijkheid willen dragen voor deze sociale voorzieningen. De vraag of burgers (inwoners, gemeenschappen) op vrijwillige basis beleidsuitgangspunten met betrekking tot het sociale domein willen en kunnen realiseren, speelt uiteraard niet alleen in de gemeente Loppersum. Dit onderzoek kan daarom voor meerdere gemeenten interessant zijn. Voor we het doel en de onderzoeksvragen van dit onderzoek weergeven (paragraaf 1.3), geven we eerst een korte beschrijving van de gemeente Loppersum en haar dorpsgemeenschappen.

1.2 De gemeente Loppersum en haar 17 dorpen

De regio Noordoost Groningen waartoe de gemeente Loppersum behoort is vanuit cultuurhistorisch en landschappelijk perspectief van een bijzondere schoonheid met haar wierden, kerken, heerden, maren, dijken en velden. De gemeente Loppersum is enerzijds een mooi landelijk woon- en levensgebied, maar anderzijds vindt er ook industriële aardgaswinning plaats en als gevolg daarvan zijn er (risico's op) aardbevingen. Hoe de inwoners van de gemeente Loppersum in deze constellatie hun plaatsbinding ervaren, is op dit moment nog niet onderzocht, maar verwacht mag worden dat elk huishouden zijn eigen afwegingen maakt voor blijven of verhuizen (in het geval dat de woning verkocht kan worden). In de gemeente Loppersum (provincie Groningen) wonen iets meer dan 10.000 inwoners (4380 huishoudens) samen in 17 kleine, middelgrote en grote dorpen of verspreid in het buitengebied (tabel 1). Het inwoneraantal in de dorpen varieert tussen de 95 (Toornwerd) en 2500 (Loppersum). Er is een licht mannenoverschot in de gemeente en de leeftijdsgroep 15 tot 25 jaar is ondervertegenwoordigd. Dit laatste zien we als een effect van een langere scholingsduur en het elders op kamers gaan om te gaan studeren.

Ook in de gemeente Loppersum zijn de demografische veranderingen zichtbaar als lichte dalingen in het aantal bewoners en huishoudens, en in vergrijzing en ontgroening. In het kader van deze 'krimp' en 'grijze golf' neemt de gemeente Loppersum deel aan het omvangrijke Woon- en Leefbaarheidsplan (WLP) van de DEAL-gemeenten¹⁷ voor opgaven rondom de gewenste woningvoorraad, zorg- en onderwijsvoorzieningen. In het WLP wordt ook nagedacht over hoe deze opgaven met inwoners kunnen worden gerealiseerd. Zo gaan in het fictieve dorp Naitsoezenmoardoun¹⁸ de inwoners met de gemeente, een woningcorporatie en een zorgorganisatie aan de slag om nieuwe functies te ontwikkelen voor leegstaande gebouwen en lege plekken in het dorp. Meedenken en een actieve inzet voor een toekomstbestendig dorp betekent dat inwoners zich allereerst sociaal met elkaar verbonden voelen, vandaar dat in het WLP ook doelstellingen zijn opgenomen om de sociale cohesie in buurten, wijken en dorpen te versterken. Enkele dorpen in de

¹⁶ DAL (2014), p. 24.

¹⁷ DEAL – gemeenten = de gemeenten Delfzijl, Eemsum, Appingedam en Loppersum.

¹⁸ Zie www.eemsdeltaleeft.nl voor meer informatie over het Woon- en Leefbaarheidsplan met de visie *Beter leven voor minder mensen*.

Bevolking naar geslacht en leeftijd, 2010									
Wijk- en buurtindeling		Inwoners			Leeftijdsklasse				
					0 tot 15	15 tot 25	25 tot 45	45 tot 65	65 of ouder
code	naam	aantal	aantal	aantal	%	%	%	%	%
0024	Loppersum	10 450	5 315	5 140	18	11	23	32	16
002400	Wijk 00	3 840	1 890	1 945	17	10	22	32	18
00240000	Loppersum	2 500	1 205	1 295	18	9	21	30	22
00240001	Garrelswaer	530	270	265	17	12	23	36	12
00240002	Wirdum	310	155	155	10	12	21	45	11
00240003	Wirdumerdraai	150	80	70	24	11	24	33	8
00240005	Winneweer (gedeeltelijk)	5	0	0	x	x	x	x	x
00240008	Verspr. huizen Eemskanaal en Damsterdiep	120	70	50	21	11	20	36	12
00240009	Verspr. h. ten N. van het Damsterdiep	220	120	105	17	17	21	33	12
002401	Wijk 01 Stedum	1 725	890	830	17	13	25	34	12
00240100	Stedum	935	480	455	18	13	26	30	12
00240101	Westeremden	335	175	155	13	11	22	43	10
00240102	Garsthuizen (gedeeltelijk)	200	105	95	14	11	26	36	12
00240109	Verspr. h. Stedum incl. Startenhuizen	255	130	125	20	14	22	34	10
002402	Wijk 02 Middelstum	2 670	1 350	1 320	18	11	24	30	18
00240200	Middelstum	2 115	1 060	1 060	17	11	25	28	19
00240201	Westerwijtwerd	110	50	55	23	18	18	28	12
00240202	Huizinge	105	60	50	19	6	24	37	14
00240203	Toornwerd	95	45	45	26	13	20	31	10
00240209	Verspreide huizen Middelstum	245	130	115	17	13	16	41	12
002403	Wijk 03 't Zandt	2 220	1 180	1 040	18	11	25	34	12
00240300	't Zandt	725	380	340	16	13	27	31	14
00240301	Zeerijp	420	235	185	23	10	29	28	11
00240302	Zijldijk	185	95	90	14	11	24	40	10
00240303	Leermens	215	110	105	14	13	18	46	9
00240304	Oosterwijtwerd	185	95	90	18	7	24	40	11
00240305	Eenum	100	55	45	11	13	18	47	10
00240309	Verspreide huizen 't Zandt	395	205	185	22	10	23	33	12

Tabel 1. Bevolking van de gemeente Loppersum, 17 dorpen en het buitengebied ('verspreide huizen') naar aantal inwoners geslacht en leeftijdsklasse. CBS, Gemeente op maat, 2011.

gemeente Loppersum zullen in 2016 – 2017 waarschijnlijk ook meedoen aan een uitvoeringsprogramma op het terrein van sociale cohesie.

De inzet om de leefbaarheid in het eigen dorp te handhaven en te verbeteren treffen we in alle 17 dorpen van de gemeente Loppersum aan¹⁹. 17 dorpen hebben een dorpsbelangenvereniging, al dan niet in combinatie met een Vereniging voor Volksvermaken (Garsthuizen / Startenhuizen) of de Oranjevereniging (Westeremden). Maar ook andere dorpsverenigingen zoals voor het dorpshuis, sport, muziek, toneel, cultuur, etc. zullen op hun wijze een bijdrage aan de leefbaarheid en levendigheid in het dorp leveren. In de afgelopen 15 jaar hebben de besturen van de dorpsbelangenverenigingen een dorpsvisie uitgebracht, uitgezonderd de besturen uit Loppersum en Westeremden. Belangrijk is nog te vermelden dat in het dorp Loppersum een zorgcoöperatie actief is en in Stedum het initiatief 'Zorgzaam Stedum' werkzaam is.

De opdrachtgever voor dit onderzoek meent in de bestaande dorpsvisie te zien dat de besturen van de dorpsbelangenverenigingen voornamelijk ruimtelijke ambities (over bijvoorbeeld het bouwen van woningen) en ambities ten aanzien van fysieke voorzieningen (behoud of herbestemming van een kerk, een molen of een school) hebben. In lijn met de vraag wat de dorpsgemeenschappen willen en kunnen bijdragen aan het sociale domein is het voor de opdrachtgever een natuurlijke vraag of dorpsgemeenschappen in hun dorpsvisies ook *sociale ambities* willen en kunnen opnemen.

¹⁹ Mondelinge mededeling van Henk Medema, dorpencoördinator gemeente Loppersum.

Die sociale ambities zouden dan kunnen weergeven wat de bijdrage van de dorpsgemeenschap is aan sociale voorzieningen voor het sociale domein, en aan sociale binding, (zorg)netwerken en onderlinge hulp- en dienstverlening. Het is deze “natuurlijke vraag” die in dit onderzoek nader onderzocht is voor de dorpsgemeenschappen in de gemeente Loppersum. In de volgende paragraaf geven we het doel van het onderzoek en de onderzoeksvragen weer.

1.3 Doel en onderzoeksvragen

Dit onderzoek is tot stand gekomen in overleg met het hoofd van de Afdeling Maatschappelijke en Ruimtelijke Ordening (MRO) van de gemeente Loppersum. De onderzoeker van het Kenniscentrum NoorderRuimte heeft een onderzoeksvoorstel ingediend met de titel *Dorpsvisie 2.0 met een bijdrage voor het sociale domein* (d.d. 25 november 2014). Het akkoord voor het onderzoeksvoorstel is op 13 januari 2015 afgegeven door het College van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Loppersum, de opdrachtgevers voor het onderzoek. Het onderzoeksvoorstel is op maandag 2 februari 2015 nader besproken met twee wethouders, het hoofd van de afdeling MRO en de dorpencoördinator. Het onderzoeksvoorstel is als bijlage bij dit rapport opgenomen.

Het doel van dit onderzoek is om te verhelderen (1) of in de huidige dorpsvisies van de dorpen van de gemeente Loppersum sociale ambities voorkomen die overeenkomen met beleidsverwachtingen uit het *Beleidsplan 4D's* over wat inwoners gezamenlijk kunnen bijdragen aan het sociale domein en (2) hoe dorpsgemeenschappen in de gemeente Loppersum bijdragen aan het sociale domein en of die bijdrage in overeenstemming is met de beleidsverwachtingen die de gemeente Loppersum daarover heeft. Uit het onderzoek komen aanbevelingen voort over hoe de gemeente Loppersum haar beleidsverwachtingen kan verhelderen en hoe zij dorpsgemeenschappen beleidsmatig en praktisch voor die bijdragen aan het sociale domein kan ondersteunen.

De inzichten met betrekking tot sociale ambities in een dorpsvisie zijn ook relevant voor de dorpsgemeenschappen zelf, in het bijzonder de besturen van de dorpsbelangenverenigingen die tot op heden de dorpsvisies uitbrachten. Het is om deze reden dat de besturen van de dorpsbelangenvereniging als deelnemers in dit onderzoek zijn betrokken, zij zullen moeten verhelderen hoe de dorpsgemeenschappen van de gemeente Loppersum aan het sociale domein bijdragen. Waar een bestuur inzichten en aanbevelingen uit dit onderzoek gebruikt, kan dat leiden tot een dorpsvisie met een nieuwe inhoud. In het onderzoeksvoorstel is dat de *Dorpsvisie 2.0 met sociale ambities* genoemd. Het ontstaan van dorpsvisies 2.0 is echter geen doel van dit onderzoek.

De hoofdvragen voor dit onderzoek luiden²⁰:

1. *In welke mate komen de beleidsverwachtingen van de gemeente Loppersum over de bijdragen van haar dorpsgemeenschappen aan het sociale domein overeen met wat in de huidige dorpsvisies daarover is geschreven?*
2. *In welke mate sluiten de beleidsverwachtingen van de gemeente Loppersum over de bijdragen van haar dorpsgemeenschappen aan het sociale domein aan bij wat dorpsgemeenschappen zelf willen, kunnen en doen?*

²⁰ De formulering van de onderzoeksvragen is in vergelijking met het onderzoeksvoorstel qua formulering aangepast, maar in de geest gelijk gebleven.

Voor dit onderzoek geven we nogmaals aan wat we onder het ‘sociale domein’ verstaan: met het ‘sociale domein’ duiden we allereerst (conform de definitie uit het *Beleidsplan 4D’s*) de levensgebieden van inwoners aan waarvoor de AWBZ, Jeugdzorg, Participatiewet en Passend Onderwijs bedoeld zijn. Die levensgebieden zijn werk en inkomen, vrije tijd, maatschappelijke en sociale participatie, opvoeden en opgroeien, fysieke en geestelijke gezondheid, veiligheid, wonen en mobiliteit”²¹. De definitie dat het sociale domein ook gezien kan worden als “alle organisaties, diensten en voorzieningen samen die mensen ondersteunen, de leefbaarheid vergroten en de participatie bevorderen”²² betreffen, geeft daarnaast een uitdagende aanvulling dat een dorpsgemeenschap ook als een organiserend geheel met diensten en voorzieningen gezien kan worden. In dit onderzoek willen we beide optieken voor het sociale domein hanteren.

De deelvragen voor dit onderzoek zijn:

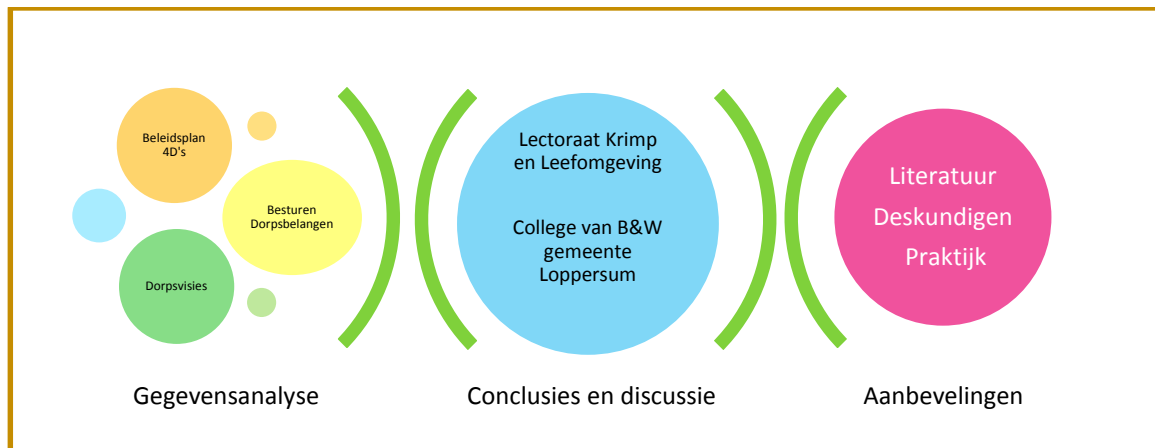
- ten aanzien van het beleidskader voor het sociale domein (te weten de decentralisaties AWBZ en Jeugdzorg en de invoering van de Participatiewet):
 1. Wat geeft het *Beleidsplan 4D’s* aan over de verwachte bijdrage van de dorpsgemeenschappen aan het sociale domein?
 2. Welke ondersteuning vanuit de overheid of andere organisaties aan de dorpsgemeenschappen wordt hiervoor in het *Beleidsplan 4D’s* aangeduid?
 3. Wat is de aanvulling van de MRO-ambtenaren van de gemeente Loppersum op het beleidskader betreffende de bijdrage van de dorpsgemeenschappen aan het sociale domein?
- ten aanzien van de huidige dorpsvisies:
 4. Welke onderwerpen uit het sociale domein worden in de huidige dorpsvisies van de 15 dorpen van de gemeente Loppersum geadresseerd?
 5. Hoe gaan de huidige dorpsvisies in op de bijdrage van dorpsgemeenschappen aan het sociale domein, zoals de gemeente Loppersum dat in haar beleidsplan verwoordt?
- ten aanzien van de besturen van de dorpsbelangenverenigingen:
 6. In welke mate onderschrijven de besturen de beleidsverwachtingen van de gemeente dat dorpsgemeenschappen bijdragen leveren aan het sociale domein?
 7. Waar zien de besturen dat hun dorpsgemeenschap een bijdrage aan het sociale domein levert?
 8. In welke mate achten de besturen zich gemotiveerd en competent om met de dorpsgemeenschap bij te dragen aan het sociale domein?
 9. Welke ondersteuning vanuit de gemeente of andere organisaties achten de besturen noodzakelijk om tot een bijdrage aan het sociale domein te komen?
 10. In welke mate zouden de besturen die bijdrage aan het sociale domein willen beschrijven in de dorpsvisie?

Door het onderzoek uit te voeren onder besturen van dorpsbelangenverenigingen, de dorpsvisies te analyseren en het beleidsplan te onderzoeken op de verwachte bijdrage van de dorpsgemeenschappen en aanvullend daarop de MRO-ambtenaren te spreken, menen we voldoende gegevens te hebben om conclusies te trekken. Deze conclusies zijn door de onderzoeker ter bespreking voorgelegd aan onderzoekers van het Lectoraat Krimp en Leefomgeving van het

²¹ DAL (2014), Bijlage 1 – Verklarende woordenlijst.

²² Kooten, van D., M. Uiterwijk Winkel (2013). *ABC 3D: een begrippenlijst voor de transities in het sociale domein*. STAMM CMO, Assen.

Kenniscentrum NoorderRuimte (Hanzehogeschool Groningen) en aan de opdrachtgevers, het College van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Loppersum. De reacties op de conclusies zijn in de discussie (paragraaf 5.2) en de aanbevelingen verwerkt. Om tot adviezen te komen zijn naast relevante literatuur ook deskundigen en mensen uit de praktijk van alledag geraadpleegd. In figuur 2 is dit volgordekelijk weergegeven.

Figuur 2. De volgordekelijkheid van onderzoeksfasen en de bronnen die daarbij worden geraadpleegd

In de hiernavolgende hoofdstukken worden de resultaten van het onderzoek weergegeven. Elk hoofdstuk begint met het weergeven van de deelvragen en het beschrijven van de methode van onderzoek. In hoofdstuk 2 worden de resultaten weergegeven ten aanzien van het *Beleidsplan 4D's* en de MRO-ambtenaren. In hoofdstuk 3 worden de huidige dorpsvisies onder de loep genomen en wordt beschreven in hoeverre in de huidige dorpsvisies verwachte bijdragen aan het sociale domein staat beschreven. In hoofdstuk 4 wordt verslag gedaan van de bijeenkomsten met de besturen van de dorpsbelangenverenigingen. Hoofdstuk 5 bevat de conclusies en de discussie als kritische beschouwing op het uitgevoerde onderzoek. In deel I van dit rapport worden de aanbevelingen aan de opdrachtgever gegeven. Bij dit rapport hoort een bijlagebundel.

In dit rapport wordt veelvuldig gesproken over 'de gemeente Loppersum'. Wij doelen hierbij niet op de gemeente Loppersum in termen van het gebied (ruimtelijk en geografisch) of van publiekrechtelijke bevoegdheden (in het kader van staatsrecht en openbaar bestuur), maar wel als bestuurlijk-politieke-ambtelijke organisatie (met zijn democratisch vastgestelde beleidsvoering en gecontroleerde beleidsuitvoering).

Figuur 3. Woordenwolk van het *Beleidsplan 4D's* (DAL, 2014) in 50 woorden

Hoofdstuk 2. Beleid 4D's van de gemeente Loppersum

In dit hoofdstuk beschrijven we op basis van het *Beleidsplan 4D's* van de gemeenten Delfzijl, Appingedam en Loppersum hoe deze gemeenten de bijdrage van dorpsgemeenschappen aan het sociale domein zien. Bij dit deelonderzoek horen onderzoeksvragen (par. 2.1) en een methode van onderzoek (par. 2.2). Na het beschrijven van de resultaten (par. 2.3) geven we een korte kritische beschouwing op de beschreven resultaten (par. 2.4). Aan het einde van dit hoofdstuk geven we een korte samenvatting. Als we in het onderstaande schrijven we over 'gemeente' in enkelvoudsvorm bedoelen we de 'gemeente Loppersum', dit doen we omdat de gemeente Loppersum onze opdrachtgever is, ondanks dat het beleidsplan ook van de gemeenten Delfzijl en Appingedam is en de analyses op het beleidsplan dus ook voor deze twee gemeenten gelden.

2.1 Onderzoeksvragen

De gemeente Loppersum hanteert het *Beleidsplan 4D's. Decentralisatie Jeugdzorg. Decentralisatie AWBZ. Invoering Participatiewet en Invoering Passend Onderwijs*. (DAL, 2014). Het beleid wordt vanaf 1 januari 2015 uitgevoerd door de afdeling Maatschappelijke en Ruimtelijke Ordening onder verantwoordelijkheid van de Wethouder, de heer Bé Schollema. Tot zijn portefeuille behoort het merendeel van de taakgebieden uit het *Beleidsplan 4D's: Transitie, Volksgezondheid, Wet maatschappelijke ondersteuning, werk en inkomen, welzijn, onderwijs*. Op de Afdeling MRO zijn beleidsmedewerkers voor een of meerdere taakgebieden werkzaam.

In dit hoofdstuk worden drie onderzoeksvragen beantwoord:

1. Wat geeft het *Beleidsplan 4D's* aan over de verwachte bijdrage van de dorpsgemeenschappen aan het sociale domein?
2. Welke ondersteuning vanuit de overheid of andere organisaties aan de dorpsgemeenschappen wordt hiervoor in het *Beleidsplan 4D's* aangeduid?
3. Wat is de aanvulling van de MRO-ambtenaren van de gemeente Loppersum op het beleidskader betreffende de bijdrage van de dorpsgemeenschappen aan het sociale domein?

2.2 Methode van onderzoek

Voor dit deelonderzoek hebben we allereerst het *Beleidsplan 4D's* (DAL, 2014) aan een vorm van *close reading* onderworpen. Bij *close reading* gaat het om een analyse van teksten (woorden en zinnen) en de interpretatie daarvan. Bij het doornemen van het beleidsplan hebben we naar teksten gezocht waarin de woorden "dorpen", "gemeenschappen", "collectieven", "groepen", "inwoners", "vrijwilligers" of "verenigingen" voorkomen. Het woord "mensen" hebben we gebruikt in combinatie met het werkwoord "helpen", omdat "mensen" alleen te algemeen was. Het woord "mantelzorgers" hebben we niet voor de selectie van teksten gebruikt, omdat "mantelzorgers" te specifiek is (mensen die vanuit een relatie in de zorg voor hun partner of familie bijdragen). Daarnaast hebben we de woorden "initiatieven" in combinatie met "inwoners", "burger-", "dorp" of "wijk" en "sociale voorzieningen" gebruikt. De tekstselectie die met deze woorden is ontstaan is opgenomen in bijlage 2. De verwachting is dat we met deze tekstgedeelten zicht krijgen op wat het beleidsplan aanduidt over de verwachte bijdrage van dorpen, gemeenschappen en (groepen) inwoners aan het sociale domein. De beschrijving daarvan is niet voorgelegd aan wethouders of medewerkers van de gemeente Loppersum, de interpretatie van de *close reading* komt voor rekening van de onderzoeker.

Naast de analyse van het *Beleidsplan 4D's* is aanvullend gesproken met drie ambtenaren van de Afdeling MRO (gemeente Loppersum) ter beantwoording van onderzoeksvraag 3. Daarvoor is een groepsbijeenkomst georganiseerd op 16 maart 2015. De MRO-ambtenaren zijn gericht uitgenodigd, nadat hun contactgegevens daartoe waren doorgegeven door de afdeling MRO. Het doel van de bijeenkomst was om van deze beleidsmedewerkers te vernemen hoe en waar zij binnen het kader van het beleid 4D's de concrete bijdrage van een dorpsgemeenschap aan het sociale domein zien, dit als mogelijke aanvulling op het *Beleidsplan 4D's*. Naast de beleidsmedewerkers was ook de dorpencoördinator bij de bijeenkomst aanwezig. De beleidsmedewerkers kregen een aantal vragen voorgelegd, over de antwoorden kon onderling worden gediscussieerd. De bijeenkomst werd geleid door de onderzoeker, ondersteund door de twee bachelor studenten Chris Bakker (opleiding Communicatie) en Luuk Steenge (opleiding Human Technology). Van deze bijeenkomst is een tekstverslag gemaakt op basis van geluidsopnamen en flapteksten. De drie beleidsmedewerkers en de dorpencoördinator hebben dit verslag na toezending niet aangevuld of bijgesteld. Het verslag "*Samenvatting Wat is de gewenste bijdrage van 'het dorp' in het sociale domein?*" (d.d. 16 maart 2015) is als bijlage 3 opgenomen.

2.3 Resultaten

2.3.1 De verwachte bijdrage van dorpsgemeenschappen aan het sociale domein

Korte beschrijving van het Beleidsplan 4D's

Het *Beleidsplan 4D's* is tot stand gebracht door beleidsmedewerkers van de drie gemeenten Delfzijl, Appingedam en Loppersum. In de aanloop van het beleidsplan hebben in 2013 en 2014 inwoners en cliëntenraden uit de drie gemeenten als de *Meedenkgroep sociale samenleving: Delfzijl, Appingedam, Loppersum* hun input voor het beleidsplan gegeven; van deze bijeenkomsten zijn verslagen gemaakt²³. Voor het schrijven van de beleidsnota is een taakverdeling tussen de drie gemeenten gemaakt. Het beleidsplan omvat zo'n 50 pagina's.

Het doel van het beleidsplan wordt in de *Inleiding* helder aangeduid, namelijk het weergeven van de wijze waarop de drie gemeenten de gedecentraliseerde taken en bevoegdheden op het gebied van zorg, welzijn, opvoeding, onderwijs, werk & inkomen en veiligheid gaan uitvoeren en welke keuzes daarbij worden gemaakt of nog moeten worden gemaakt. Na uitleg over de decentralisaties en een situatiebeschrijving van de drie gemeenten worden in hoofdstuk 4 de kaders en visie aangeduid met kernbegrippen als 'eigen kracht' en 'zelfredzaamheid' en wordt aangegeven hoe de gemeenten de relatie zien tussen de eigen inzet en de professionele ondersteuning. Vervolgens wordt in hoofdstuk 5 aangegeven wat een "toegankelijke samenleving" is, namelijk een samenleving "waarin iedereen kan meedoen". Zowel van inwoners die ondersteuning nodig hebben als van inwoners die geen ondersteuning behoeven wordt verwacht dat ze zich inzetten voor zichzelf en voor elkaar. In het kader van het voorkomen van zwaardere vormen van ondersteuning wordt aangegeven dat vroegsignalering belangrijk is. In hoofdstuk 6 *Toegang tot ondersteuning* wordt de organisatie en werkwijze van de sociale ondersteuning besproken, zoals de toegang, de casemanager, het integrale ondersteuningsplan en de backoffice. De zakelijke aspecten van het nieuwe beleid worden beschreven in hoofdstuk 7 en 8, zoals het financieel beheer en control, de inkoop, informatie en

²³ Verslag meedenkgroep 30 oktober en 26 november 2013, 31 oktober 2013, 12 februari 2014, 6 maart 2014 (ontvangen van een beleidsmedewerker (afdeling MRO) gemeente Loppersum).

registratie en de beleids- en externe communicatie. In het beleidsplan wordt niet in een aparte paragraaf aangegeven wat de bijdrage van dorpsgemeenschappen aan het sociale domein zou kunnen zijn. Tekstselecties waren nodig om daar meer zicht op te krijgen.

De tekstselectie uit het beleidsplan

In paragraaf 2.2 gaven we de sleutelwoorden aan die we voor de tekstselectie hebben gebruikt. We geven hier een indruk van het voorkomen van deze sleutelwoorden in het hele *Beleidsplan 4D's* (tabel 2). Wat allereerst opvalt is dat de woorden 'dorp', 'dorpen' of 'dorpsgemeenschappen' nauwelijks of niet voorkomen in het beleidsplan, dit in tegenstelling tot 'inwoner' of 'inwoners', woorden die veelvuldig gebruikt zijn.

<i>Sleutelwoorden voor tekstselectie</i>	<i>Frequentie in Beleidsplan 4D's</i>	<i>Totaal</i>
Dorp (dorpen)	6 (7) x	13 x
Dorpsgemeenschap (-pen)	0 (0) x	0 x
Gemeenschap (collectieven)	1 (0) x	1 x
Verenigingen (kerken)	2 (4) x	6 x
Vrijwilliger (vrijwilligers)	3 (20) x	23 x
Inwoner (inwoners) ("onze" inwoners) (bewoners)	43 (99) (14) (1) x	143 x
Inwonersgroepen	1 x	1 x
Mensen helpen	3 x	3 x
Burgerinitiatieven (burgerparticipatie)	6 (0) x	5 x
Initiatieven samen met 'inwoners' ('wijk', 'dorp')	9 (0, 0) x	9 x
Sociale voorziening	2 x	2 x
Onderlinge zorgzaamheid (onderlinge hulpdiensten)	2 (1) x	3 x
Informele (buren)hulp ('buren')	2 (1) x	3 x
Sociale netwerk (eigen omgeving) (leefomgeving)	5 (3) (3) x	11 x
Sociale samenhang (samen met "en vrijwillige inzet")	6 (4) x	10 x
Extra getelde woorden (geen sleutelwoorden)		
Eigen kracht*	24 x	24 x
Zelfredzaamheid *	12 x	12 x
Hulp* (ondersteuning*)	46 (129) x	175 x

Tabel 2. Frequentie van sleutelwoorden, die gebruikt zijn voor tekstselectie uit *Beleidsplan 4D's* (* de woorden 'eigen kracht', 'zelfredzaamheid', 'hulp' en 'ondersteuning' zijn niet gebruikt als sleutelwoorden voor tekstselectie, maar zijn wel geteld als een soort tegenhanger voor de gebruikte sleutelwoorden.

Hetzelfde verschijnsel is ook te zien voor de woorden die 'initiatieven' van burgers in wijk of dorp aanduiden en de woorden 'eigen kracht', 'zelfredzaamheid' en 'sociale netwerk'. De laatste woorden worden veel vaker gebezigd dan de woorden met 'initiatieven' erin. Daarmee laat het beleidsplan goed zien dat het vooral beleid behelst voor individuele inwoners die ondersteuning en zorg nodig hebben en waarbij het sociale familie- en vriendennetwerk van inwoners moet worden aangesproken om ondersteuning te vinden. Verder valt op dat 'vrijwilligers' in tweeledige zin genoemd worden in hoofdstuk 5 over 'een toegankelijke samenleving': enerzijds als vrijwilligerswerk als een vorm van 'meedoen' en als 'dagbesteding' en als zodanig gericht op het versterken van de 'eigen kracht' of de zelfontwikkeling en anderzijds als vrijwilligerswerk van inwoners ten behoeve van mede-inwoners (als aanbod van ondersteuning). Dat 'hulp' niet als selectiewoord is gebruikt, is omdat het in het beleidsplan als professionele hulp wordt opgevat en niet als niet-professionele

onderlinge hulp, behalve daar waar het als ‘burenhulp’ is benoemd. Omdat in het beleidsplan het woord ‘dorpsgemeenschappen’ niet voorkomt, gaan we vanaf nu van ‘inwoners’ uit om in het beleidsplan na te gaan wat de beoogde bijdrage van (groepen) inwoners aan het sociale domein is. De tekstselectie uit het beleidsplan op basis van de sleutelwoorden betreft voornamelijk teksten uit de samenvatting, hoofdstuk 4 *Kaders en Visie* en hoofdstuk 5 *Een toegankelijke samenleving*.

Thema's in de tekstselecties

In tabel 3 zijn de tekstgedeelten enigszins verkort maar wel thematisch weergegeven voor: *houding van inwoners, onderlinge zorgzaamheid, sociale samenhang, inzet van vrijwilligers, algemene toegankelijke voorzieningen, initiatieven van inwoners en gesprekspartners*. Die thema's hebben we ontdekt door de teksten zorgvuldig te lezen en inhoudelijk te categoriseren. Met behulp van de teksten in tabel 3 geven we hieronder een samenvatting van wat de gemeente van haar inwoners verwacht en waar de gemeente ondersteuning voor wil bieden.

Van de inwoners wordt verwacht dat ze een actieve houding hebben om hun vermogen tot zelfredzaamheid zelf te ontwikkelen. Inwoners moeten bereid zijn om mede-inwoners daarbij om hulp te vragen en mede-inwoners hulp te bieden voor hun eenzelfde streven. Inwoners moeten meer zelf en meer samen doen. De gemeente constateert in het beleidsplan dat er al veel bereidheid is om elkaar te helpen in de gemeenschap, wijk of dorp. Daar waar de problemen van kwetsbare inwoners te groot zijn voor onderlinge hulp, wil de gemeente met inwoners overleggen over hoe die hulp het beste eruit kan zien. Dat betekent dat de gemeente van haar inwoners verwacht dat zij bereid zijn om mee te denken. De gemeente vindt dat inwoners die ondersteuning nodig hebben eerst een beroep moeten doen op vrijwilligers, mantelzorgers of informele (buren)hulp. Daarom wil de gemeente de vrijwillige inzet bevorderen en ondersteunen door scholing en goede regelingen. Sociale samenhang in een buurt, wijk of dorp draagt bij aan onderlinge zorgzaamheid; daarom verwacht de gemeente van haar inwoners, dat ze aan de sociale samenhang bijdragen. Andere organisaties dan de gemeente kunnen de inwoners daarbij ondersteunen. De gemeente is bereid hiervoor middelen uit het budget ter beschikking te stellen. Van inwoners wordt ook verwacht dat zij meedoen om een ruim aanbod van sociale voorzieningen in hun wijk of dorp op te zetten en in stand te houden. Van de inwoners worden initiatieven verwacht en daarom wil de gemeente inwoners daarbij ondersteunen door de inrichting van een aanspreekpunt, en met tijd en geld. De gemeente staat open voor lokaal partnerschap met een aanbieder (voor een voorziening of ondersteuning). De gemeente vindt dat algemene (vrij toegankelijke, collectieve en direct nabije) voorzieningen zoals onderlinge hulpdiensten kunnen bijdragen aan het voorkomen van de vraag naar zwaardere ondersteuning. Particuliere initiatieven ten aanzien van een algemene voorziening kunnen een beroep doen op (aanvullende) financiering van de gemeente. De gemeente neemt zich voor om actief met alle betrokkenen (verenigingen, kerken) te blijven communiceren over de veranderingen en hun inbreng.

Zinsneden uit de tekstselecties Beleidsplan 4D's	Vindplaats
<i>Houding van inwoners</i>	
Actief deelnemen van inwoners	p.3
In 2018 zien wij een samenleving waar onze inwoners actief deelnemen aan het gemeenschapsleven en zichzelf ontwikkelen	p.4
Zelfredzame inwoners, middenin de samenleving	p.17
Meer door inwoners zelf en samen laten doen	p.16
Iedereen doet mee	p.17
Maximaal benutten van de kwaliteiten van onze inwoners	p.15
<i>Onderlinge zorgzaamheid</i>	
Mensen helpen elkaar	p.3
Mensen helpen elkaar waar dit nodig is	p.4
Maar ook gezamenlijke verantwoordelijkheid, omkijken naar elkaar en onderlinge zorgzaamheid zijn van groot belang	p.4
Omzien naar elkaar en onderlinge zorgzaamheid zijn van groot belang	p.16
Een samenleving waarin inwoners gezamenlijk verantwoordelijk zijn en naar elkaar omkijken.	p.22
Dit betekent dat ze (inwoners, JR) (...) willen helpen (...)	
Van de inwoners die geen ondersteuning krijgen, <u>verwachten</u> we dat zij zich gaan inzetten (...)	p.23
voor hun 'buren' die wel ondersteuning nodig hebben.	
Op dit moment is in de dorpen en een aantal wijken al veel bereidheid om elkaar te helpen binnen de eigen gemeenschap, dorp of wijk.	p.24
In overleg te gaan met inwoners van dat gebied om samen te kijken hoe kwetsbare buurtgenoten geholpen kunnen worden	p.31
<i>Inzet van vrijwilligers</i>	
Inzet vrijwilligers	p.3
Inwoners doen voor ondersteuning eerst een beroep op vrijwilligers, mantelzorg of informele (buren)hulp	p.4
Ons beleid is er daarom op gericht om (...) vrijwilligers (...) te ondersteunen	p.4
Wanneer nodig en mogelijk een beroep doen op (...) informele (buren)hulp en vrijwilligers	p.15
Bij ondersteuning moet vrijwillige en professionele inzet optimaal in verhouding zijn	p.17
Waar mogelijk maken we gebruik van vrijwillige inzet	p.17
We zetten in op (...) de inzet en ondersteuning van de vrijwilliger (...)	p.20
Bevordering van vrijwillige inzet	p.22
Scholen van vrijwilligers en regelen van goede randvoorwaarden en een vast aanspreekpunt voor vrijwilligers	p.23
<i>Sociale samenhang</i>	
Gebruik maken van de kracht van het dorp / de wijk en zorg dragen voor cohesie	p.15
Bevordering van sociale samenhang (...)	p.22
Samen met andere organisaties de sociale samenhang zo nodig te versterken	p.31
Het budget kan (...) ook de middelen omvatten voor het bevorderen van sociale samenhang (...) in het gebied	p.37
<i>Initiatieven van inwoners</i>	
Initiatief van inwoners	p.3
Er is een ruim aanbod van sociale voorzieningen en initiatieven, waarvan meerdere door de inwoners zelf zijn opgezet en draaiende worden gehouden	p.4
Van de inwoners wordt meer dan voorheen eigen verantwoordelijkheid en initiatief <u>verwacht</u>	p.17
Ondersteunen van burgerinitiatieven	
Meer gebruik maken van (...) burgerinitiatieven	p.15
Vergroten en ondersteunen van burgerinitiatieven	p.17
Bestaande dorpshuizen en dorpsinitiatieven zoals 'zorgcoöperatie Loppersum' en 'zorgzaam Stedum'(...) blijven bestaan, zo lang de inwoners zich hiervoor blijven inzetten en dit nodig vinden	p.23
Als mensen naar elkaar omkijken en in elkaar geïnteresseerd zijn, ontstaan er vaak initiatieven en activiteiten die energie geven. Deze energie willen we gebruiken om de eigen kracht en netwerken te versterken. Dit doen we door meer bekendheid te geven aan bestaande burgerinitiatieven en activiteiten van verenigingen en kerken.	p.23/24

<p>(vervolg <i>Initiatieven van inwoners</i>)</p> <p>Ook ondersteunen we waar nodig bestaande en nieuwe initiatieven of activiteiten van inwoners (...) door het beschikbaar stellen van een ruimte, van expertise en/ of van een budget.</p> <p>Wij stimuleren initiatieven en activiteiten van inwoners door minder strakke regels te hanteren, minder met procedures te werken en mee te denken over mogelijkheden</p> <p>(...) om burgerinitiatieven zoveel mogelijk aan te kunnen aanmoedigen</p> <p>Er bestaan veel goede initiatieven van zowel welzijnsorganisaties als inwonersgroepen om mensen met een ondersteuningsvragen en mensen die ondersteuning willen aanbieden bij elkaar willen brengen. Deze zijn in beeld en we brengen ze onder de aandacht via (...) de dorpskranten, wijk- en dorpscentra, etc.</p> <p>Er is een vast DAL-aanspreekpunt voor dorps- en wijkinitiatieven en de wijze waarop de ondersteuning van deze initiatieven plaatsvindt is beschreven. De nieuwe initiatieven worden op een vast DAL-aanspreekpunt verzameld. Wij zullen ze ondersteunen, inhoudelijk en mogelijk ook in tijd en geld. Hiervoor is een uniforme en heldere werkwijze opgesteld.</p> <p>Aandacht te hebben voor creatieve oplossingen van (...) inwoners (...) en deze te ondersteunen</p> <p>Afhankelijk van het product kan de bereidheid van de aanbieder een 'lokaal partnerschap' aan te gaan een belangrijk criterium zijn. Kleine of lokale aanbieders die aan de criteria voldoen, zijn welkom</p>	<p>p.24</p> <p>p.24</p> <p>p.24</p> <p>p.24</p> <p>p.24</p> <p>p.31</p> <p>p.41</p>
<p><i>Algemene toegankelijke voorzieningen</i></p> <p>Er is een ruim aanbod van sociale voorzieningen en initiatieven, waarvan meerdere door de inwoners zelf zijn opgezet en draaiende worden gehouden</p> <p>Verminderen van de vraag naar zwaardere ondersteuning door het aantal algemene, vrij toegankelijke en collectieve voorzieningen te verbeteren en te vergroten</p> <p>Voorkeur voor algemene en vrij toegankelijke, collectieve en direct nabije voorzieningen</p> <p>Voorbeelden van algemene voorzieningen zonder gemeentelijke betrokkenheid: (..) de onderlinge hulpdiensten van kerken (...)</p> <p>Wanneer particuliere initiatieven toch een beroep willen of moeten doen op (aanvullende) financiering door de gemeente, kan deze onder voorwaarden worden verleend</p> <p>In elke wijk, kern of dorp zijn laagdrempelige aanspreekpunten / toegangspunten aanwezig. Het kan bijvoorbeeld gaan om een buurthuis, een dorps huis, een school, een verzorgingshuis of het CJG</p> <p>In de wijk of in het dorp zullen professionals aanwezig zijn (... , 'in' JR) voorzieningen of organisaties (...) zoals de school, het wijk- of dorpscentrum of het CJG</p> <p>Nieuw armoedebeleid (...) Doel is dat professionals en vrijwilligers sneller financiële problemen signaleren en daarop kunnen inspelen. (...) Daarnaast geven we aan hoe we het aantal kinderen dat deelneemt aan sport, cultuur en schoolactiviteiten kunnen vergroten</p> <p>We zetten in op een breed aanbod aan algemeen toegankelijke voorzieningen (...)</p> <p>Een digitaal platform voor burgers en zorgaanbieders voor zorgaanbod, vraagverduidelijking, zelfscreening, cliëntwaardering, informele netwerken, discussies en ondersteuning</p>	<p>p. 4</p> <p>p.16</p> <p>p.17</p> <p>p.18</p> <p>p.18/19</p> <p>p.25</p> <p>p.25</p> <p>p.28</p> <p>p.39</p> <p>p. 45</p>
<p><i>Gesprekspartners</i></p> <p>Tot 1 januari 2015 en ook in de periode daarna zullen we actief met alle betrokkenen blijven communiceren over de veranderingen</p> <p>(...) inwoners van de drie gemeenten die op de een of andere manier betrokken zijn of zich betrokken voelen</p> <p>Voor de inbreng van onze inwoners hebben we een meedenkgroep ingesteld</p> <p>Sommige deelnemers zijn lid van een cliëntenorganisatie, kerk of sportvereniging</p> <p>We gebruiken (...) sociale media en gesprekken met bijvoorbeeld verenigingen en kerken</p> <p>(...) informeren van inwoners (...) en maatschappelijke organisaties</p>	<p>p.46</p> <p>p.46</p> <p>p.46</p> <p>p.46</p> <p>p.46</p> <p>p.46</p>

Tabel 3. Zinsneden uit geselecteerde teksten van het beleidsplan, thematisch geordend op *houding van inwoners, onderlinge zorgzaamheid, inzet van vrijwilligers, sociale samenhang, initiatieven van inwoners, algemene toegankelijke voorzieningen, gesprekspartners*.

Het beleidsplan over de verwachte bijdrage van (groepen) inwoners

In tabel 4 geven we weer wat de gemeente Loppersum in haar *Beleidsplan 4D's* van individuele inwoners en van groepen inwoners verwacht. We hebben de volgende groepen inwoners onderscheiden: (1) informeel ongeorganiseerde inwoners (buren, buurtgenoten), (2) informeel georganiseerde inwoners (initiatiefnemers, actie- of projectgroepen) en (3) formeel georganiseerde inwoners (vereniging, stichting, kerkgenootschap). Door dit onderscheid kunnen we de eerste onderzoeksvraag beantwoorden over wat het *Beleidsplan 4D's* aangeeft over de verwachte bijdrage van de dorpsgemeenschap, lees hier: (groepen) inwoners, aan het sociale domein.

Verwachte bijdrage van individuele en groepen inwoners	
A. Individuele inwoner	
Actieve houding om vermogen tot zelfredzaamheid te ontwikkelen	
Actief gedrag voor het in stand houden en versterken van het eigen sociaal netwerk	
Actieve bereidheid voor het <u>vragen</u> om hulp en ondersteuning aan sociaal netwerk en leefomgeving	
Actieve bereidheid voor het <u>bieden</u> van hulp en ondersteuning aan sociaal netwerk en leefomgeving	
Bereidheid om vrijwilliger te zijn in het kader van participatie en onderlinge zorgzaamheid	
Als vrijwilliger vragen om begeleiding en scholing en de vrijwilligersverzekering	
B. Informele ongeorganiseerde inwoners (buren, buurtgenoten)	
Het samen geven van burenhulp en buurthulp	
Samen bijdragen aan sociale samenhang in de buurt, wijk of dorp door het meedoen aan de (organisatie van) activiteiten en andere mensen daarbij actief uit te nodigen	
Het signaleren van problemen bij inwoners, problemen in de buurt of met de sociale samenhang	
Het melden daarvan bij de toegangspunten en professionals in de wijk of dorp	
C. Informeel georganiseerde inwoners (initiatiefnemers, actie- of projectgroep)	
Het nemen van initiatieven	
Het (tijdelijk, spontaan) inspringen op een behoefte aan hulp en ondersteuning die lokaal en kleinschalig is, dat kan ook een sociale ondernemer zijn	
Het gebruiken van het DAL-aanspreekpunt voor wijk- en dorpsinitiatieven, subsidiemogelijkheden en ondersteuning bespreken	
Het uitwisselen van ervaringen rondom initiatieven om te leren of te inspireren	
D. Formeel georganiseerde inwoners (vereniging, stichting, kerkgenootschap)	
Het organiseren en in stand houden van een ruim aanbod van sociale voorzieningen	
Het organiseren en in stand houden van dorpshuizen en wijkcentra	
Het organiseren van onderlinge hulpdiensten, zoals door kerken of zorgcoöperaties	
Doorgaan met bestaande activiteiten van verenigingen en kerken	
Meepraten in het beleid 4D's in de meedenkgroepen	

Tabel 4. De verwachte bijdrage van inwoners volgens het *Beleidsplan 4D's*, geordend naar individuele inwoners en informele of formele, ongeorganiseerde of georganiseerde inwonersgroepen.

Uit tabel 4 wordt duidelijk dat van individuele inwoners en van *alle* onderscheiden groepen inwoners een bijdrage wordt verwacht. Van individuele bewoners wordt verwacht dat zij zich actief inzetten, vooral in het vrijwilligerswerk. De verwachte bijdrage van buren en inwoners die 'in de buurt' wonen moet vooral gericht zijn op het geven van onderlinge hulp, het bijdragen aan sociale samenhang en het signaleren en melden van problemen van mede-inwoners. Groepen inwoners moeten bereid zijn om in te springen op behoeften aan hulp en ondersteuning en daarvoor initiatieven opzetten. Voor deze informeel georganiseerde inwoners is de verwachte bijdrage het minst concreet aangegeven, maar dat ligt ook voor de hand aangezien het hier om initiatiefnemers gaat van wie nog niet bekend is wie zij zijn en welk initiatief zij zullen nemen. De verwachte bijdrage van georganiseerde inwoners in verenigingen, stichtingen en kerken bestaat vooral uit het organiseren en in stand houden van hun

bestaande activiteiten. Die bestaande activiteiten moeten zorgen voor onderlinge hulpdiensten en sociale voorzieningen.

Het beleidsplan over de ondersteuning van de verwachte bijdrage van (groepen) inwoners

In tabel 5 geven we het overzicht van welke ondersteuning de gemeente zich voorneemt te geven aan de verwachte bijdragen van (groepen) inwoners aan het sociale domein. We hebben de voorgenomen ondersteuning ook genoteerd voor individuele inwoners, in hun hoedanigheid van 'vrijwilliger'. Op deze manier kunnen we de tweede onderzoeksvraag beantwoorden over wat het *Beleidsplan 4D's* aangeeft over de ondersteuning van de verwachte bijdrage van de dorpsgemeenschap, lees hier: (groepen) inwoners, aan het sociale domein.

Uit tabel 5 wordt duidelijk dat de gemeente voorziet in ondersteuning van vrijwilligers, inwoners in de buurt en initiatiefnemers. De ondersteuning die de gemeente de vrijwilligers biedt is gericht op scholing en goede randvoorwaarden. Door een vast aanspreekpunt te bieden wil de gemeente het vrijwilligerswerk bevorderen. De ondersteuning van de inwoners in de buurt bestaat uit het bieden van middelen (financieel budget) voor professionele organisaties om problemen op te lossen en sociale samenhang te versterken. Ook wil de gemeente gesprekspartner zijn voor overleg in de buurt. De ondersteuning voor initiatiefnemers is het uitgebreidst aangeduid: initiatiefnemers mogen rekenen op ondersteuning in de vorm van budget of een ruimte. Ook wil de gemeente initiatieven ondersteunen door mee te denken en minder strakke regels en procedures te hanteren. Het ondersteunen van initiatieven mag rekenen op een uniforme en heldere werkwijze van de gemeente. Het in te richten DAL-aanspreekpunt voor nieuwe initiatieven gaat de wijk- en dorpsinitiatieven verzamelen en daaraan bekendheid geven. In tabel 5 wordt ook aangegeven dat de gemeente een digitaal platform voor burgers wil aanbieden. We hebben dit digitale platform opgevat als een vorm van ondersteuning vanuit de gemeente, omdat zowel individuele inwoners (als burger en in hun hoedanigheid als vrijwilliger) als de onderscheiden groepen inwoners hier informatie kunnen aantreffen die zij behoeven voor hun vrijwilligerswerk, hun activiteiten in de buurt en hun initiatieven. Opvallend is dat het beleidsplan niet voorziet in ondersteuning van formele georganiseerde inwoners (vereniging, stichting en kerkgenootschap) met hun bestaande activiteiten. Het staat niet met zoveel woorden in het beleidsplan, maar verwacht mag worden dat als deze laatste groep georganiseerde inwoners nieuwe initiatieven ontwikkelt die op dezelfde ondersteuning mag rekenen als de groep 'initiatiefnemers'.

2.3.2 Aanvullingen door de MRO-ambtenaren

Voor het beantwoorden van de derde onderzoeksvraag over welke aanvulling de MRO-ambtenaren hebben op de bijdrage van de dorpsgemeenschap aan het sociale domein is een bijeenkomst gehouden. In de bijeenkomst stonden vier vragen centraal: (1) Waar moeten mensen zelf meer verantwoordelijkheid voor nemen en wie redden het zelf niet?, (2) Wat mag je verwachten van niet-professionele ondersteuning vanuit de gemeenschap?, (3) Hoe kan een gemeenschap haar ambities of ondersteuning op dat terrein vastleggen en realiseren? en (4) Hoe kan de gemeente die ambities of ondersteuning van een gemeenschap faciliteren? Wij geven hieronder een samenvatting van de antwoorden. In de bijeenkomst zijn volgens een van de MRO-ambtenaren zaken aan de orde geweest die niet in het *Beleidsplan 4D's* staan, omdat ze tot de "*uitvoering behoren van wat een dorp*

Ondersteuning van bijdragen van individuele en groepen inwoners
A. voor individuele inwoner als vrijwilliger
Ons beleid is er daarom op gericht om (...) vrijwilligers (...) te ondersteunen. We zetten in op (...) de inzet en ondersteuning van de vrijwilliger (...)
Bevordering van vrijwillige inzet
Scholen van vrijwilligers en regelen van goede randvoorwaarden en een vast aanspreekpunt voor vrijwilligers
Een digitaal platform voor burgers en zorgaanbieders voor zorgaanbod, vraagverduidelijking, zelfscreening, cliëntwaardering, informele netwerken, discussies en ondersteuning
B. voor informele ongeorganiseerde inwoners (buren, buurtgenoten)
In overleg te gaan met inwoners van dat gebied om samen te kijken hoe kwetsbare buurtgenoten geholpen kunnen worden
Samen met andere organisaties de sociale samenhang zo nodig te versterken
Het budget kan (...) ook de middelen omvatten voor het bevorderen van sociale samenhang (...) in het gebied
Een digitaal platform voor burgers en zorgaanbieders voor zorgaanbod, vraagverduidelijking, zelfscreening, cliëntwaardering, informele netwerken, discussies en ondersteuning
C. voor formeel georganiseerde inwoners (initiatiefnemers, actie- of projectgroep)
Als mensen naar elkaar omkijken en in elkaar geïnteresseerd zijn, ontstaan er vaak initiatieven en activiteiten die energie geven. Deze energie willen we gebruiken om de eigen kracht en netwerken te versterken. Dit doen we door meer bekendheid te geven aan bestaande burgerinitiatieven en activiteiten van verenigingen en kerken
Ook ondersteunen we waar nodig bestaande en nieuwe initiatieven of activiteiten van inwoners (...) door het beschikbaar stellen van een ruimte, van expertise en/ of van een budget
Wij stimuleren initiatieven en activiteiten van inwoners door minder strakke regels te hanteren, minder met procedures te werken en mee te denken over mogelijkheden
Er bestaan veel goede initiatieven van zowel welzijnsorganisaties als inwonersgroepen om mensen met een ondersteuningsvragen en mensen die ondersteuning willen aanbieden bij elkaar willen brengen. Deze zijn in beeld en we brengen ze onder de aandacht via (...) de dorpskranten, wijk- en dorpscentra, etc.
Er is een vast DAL-aanspreekpunt voor dorps- en wijkinitiatieven en de wijze waarop de ondersteuning van deze initiatieven plaatsvindt is beschreven. De nieuwe initiatieven worden op een vast DAL-aanspreekpunt verzameld. Wij zullen ze ondersteunen, inhoudelijk en mogelijk ook in tijd en geld. Hiervoor is een uniforme en heldere werkwijze opgesteld
Aandacht te hebben voor creatieve oplossingen van (...) inwoners (...) en deze te ondersteunen. Wanneer particuliere initiatieven toch een beroep willen of moeten doen op (aanvullende) financiering door de gemeente, kan deze onder voorwaarden worden verleend
Een digitaal platform voor burgers en zorgaanbieders voor zorgaanbod, vraagverduidelijking, zelfscreening, cliëntwaardering, informele netwerken, discussies en ondersteuning
D. voor formeel georganiseerde inwoners (vereniging, stichting, kerkgenootschap)
-

Tabel 5. De ondersteuning die de gemeente volgens het *Beleidsplan 4D's* aanbiedt aan individuele inwoners (als vrijwilliger) en aan informele, formele, ongeorganiseerde en georganiseerde inwonersgroepen.

allemaal kan doen” voor het sociale domein. De MRO-ambtenaren worden hieronder ook als ‘beleidsmedewerkers’ aangeduid.

Eigen verantwoordelijkheid en zelfredzaamheid

De MRO-ambtenaren onderschrijven het uitgangspunt van het *Beleidsplan 4D's* dat inwoners van de gemeente Loppersum verantwoordelijk zijn voor hun eigen leven. Als een inwoner beperkt is in zijn of haar vermogen om regie over het eigen leven te voeren, dan is het de verantwoordelijkheid van de inwoner om dit zelf te onderkennen en tijdig te melden dat hij of zij ondersteuning behoeft. Dit tijdig melden is nodig, zodat er – zo mogelijk – lichte (en geen zware) ondersteuning geboden hoeft te worden. De beleidsmedewerkers onderkennen dat er inwoners zijn die zichzelf niet kunnen

redden, zoals inwoners met meerdere problemen of ontspoorde jongeren. Zorgmijders zijn voor de beleidsmedewerkers nog een ‘lastige’ groep, omdat zij hun levenssituatie niet als probleem benoemen, terwijl er objectief gezien wel problematiek is.

Verwachting over niet-professionele ondersteuning vanuit de gemeenschap

De MRO-ambtenaren maken een onderscheid tussen mantelzorg, burenhulp, hulp van vrijwilligers of dorpsinwoners. Ten aanzien van de nabije ondersteuning door mantelzorgers en burenhulp hebben de beleidsmedewerkers gematigd positieve verwachtingen: deze vorm van ondersteuning is meestal aanwezig, maar niet alle inwoners beschikken in dezelfde mate over mantelzorg en burenhulp. Bovendien gaan de beleidsmedewerkers ervan uit dat persoonlijke (lichamelijke) verzorging meestal niet door burenhulp of buurtgenoten gegeven kan worden en soms ook niet door mantelzorgers. In zulke gevallen is professionele hulp van buitenaf gewenst. Vrijwilligers in professionele organisaties worden door de beleidsmedewerkers heel belangrijk gevonden. Volgens hen helpen ruim 100 vrijwilligers in de twee verzorgingshuizen van de gemeente Loppersum; dat maakt het mogelijk dat eenzame ouderen zonder indicatie naar de dagbesteding daar kunnen gaan. Ook zien de beleidsmedewerkers dat vrijwilligers vanuit kerkgenootschappen aandacht en zorg bieden aan hun lidmaten. Initiatieven als de Zorgcoöperatie Loppersum en Zorgzaam Stedum dragen er ook toe bij dat inwoners in dorpen elkaar helpen, maar de beleidsmedewerkers vinden dat de gemeente niet kan voorschrijven dat dit soort initiatieven in alle dorpen genomen moeten worden. Ten aanzien van de zorgcoöperatie en Zorgzaam Stedum constateren de beleidsmedewerkers dat veel vrijwilligers hun diensten aanbieden, maar dat er (nog) weinig mensen zijn die gebruik willen maken van die diensten. De beleidsmedewerkers leggen er de nadruk op dat veel inwoners zich inzetten om een dorp leuk te maken en daarmee al bijdragen aan sociale cohesie. De beleidsmedewerkers hopen dat initiatieven van inwoners – of het nu voor de zorg of de leefbaarheid is – algemene voorzieningen opleveren die dichtbij en laagdrempelig zijn en waaraan iedereen kan meedoen zonder indicatie. De droom van de beleidsmedewerkers is dat vrijwilligersorganisaties en professionele zorgorganisaties goed op elkaar zijn afgestemd en meer samenwerken.

Ambities of ondersteuning van een gemeenschap vastleggen en realiseren?

De MRO-ambtenaren zijn unaniem in hun opvatting dat het aan een dorp of dorpsbelangenvereniging zelf is of en hoe de ambities van een gemeenschap in een dorpsvisie worden beschreven. Zij herinneren zich dat een aantal jaren geleden in de gemeente Loppersum het project *sociale paragraaf* geen succes is geworden. Het doel van dat project was om aan de dorpsvisie een sociale paragraaf toe te voegen, maar “het bleek voor dorpen moeilijk te zijn daarover een helder beeld te krijgen”. De dorpencoördinator meent dat “een sociale paragraaf in een dorpsvisie misschien overbodig (is), omdat dorpen het nu eenmaal normaal vinden dat ze elkaar ontmoeten waardoor er uitwisseling van hulp en diensten tussen mensen ontstaat”. De beleidsmedewerkers uiten wat twijfels over de functie van een dorpsvisie: in een dorpsvisie legt een dorp de voornemens voor een aantal jaren vast, terwijl zij zien dat een dorp steeds in ontwikkeling is en er spontane activiteiten en organisaties kunnen ontstaan die niet in de dorpsvisie voorzien waren. Verder vragen zij zich af of het bestuur van de dorpsbelangenvereniging (doorgaans de opsteller van een dorpsvisie) de partij zou moeten zijn om die eventuele ambities vast te stellen en vast te leggen. Volgens de beleidsmedewerkers vinden sommige besturen ‘zorg’ ook minder tastbaar (en dus lastiger) dan een “gat in de weg” of een “paaltje dat in de weg staat”; voor dorpsverfraaiing is het

gemakkelijker te bedenken wat daarvoor moet gebeuren. De beleidsmedewerkers denken dat gewone dorpsactiviteiten kunnen bijdragen aan sociale cohesie en binding in een dorp: bijvoorbeeld maaltijden in het dorps huis ('t Zandt), een dorps tuin (Stedum) en een voedselbank (initiatief van kerken in Loppersum). Die activiteiten brengen inwoners en inwonersgroepen dicht bij elkaar en activeren hen in het 'meedoen', waarmee een doel van het beleid 4D's wordt gerealiseerd.

Ambities en ondersteuning van een gemeenschap faciliteren?

De MRO-ambtenaren willen geen directieven aan de dorpen in de gemeente Loppersum geven welke sociale ambities zij moeten hebben of hoe ze deze moeten realiseren. Een beleidsmedewerker zegt daarover: *“Een blauwdruk maken voor hoe de informele zorg (in een dorp, JR) te organiseren is niet aan de orde, zoiets hoeft niet te rekenen op draagvlak of passie en betrokkenheid van inwoners”*. Zij benadrukt dat je dorpen niets verplichtends moet opleggen. Wel kan de gemeente faciliteren door jongeren hun eigen activiteiten te leren organiseren (bijvoorbeeld hoe te besturen, fondsen te werven, buurtoverleg te voeren) of door het beschikbaar stellen van grond (voor moestuinen) of door (gemeentelijke) procedures soepel te laten verlopen. Ook kan de gemeente bevorderen dat er overleg en uitwisseling ontstaat tussen de diverse zorgcoöperaties en – initiatieven, zodat ze van elkaar kunnen leren. Bij een welzijnsorganisatie is daarvoor inmiddels een professional aangesteld (vanuit het gemeentelijk budget) die zich met zorgcoöperaties, vrijwilligersbemiddeling en – verzekeringen bezighoudt. De beleidsmedewerkers beamen dat het bij de jaarlijkse ronde langs de dorpen *“over sociale cohesie moet gaan, zodat het gesprek meer diepgang krijgt (niet alleen over scheve tegels) en zodat het meer ‘eigen’ wordt om hierover te praten”*. Ook zou de gemeente zich kunnen voornemen om in de dorpenronde de gespreksdeelnemers (vaak alleen de besturen van de dorpsbelangenverenigingen, JR) te prikkelen door *“het onderwerp op een slimme manier op de agenda van het dorp te krijgen”* of door daar te vragen *“iets meer te doen”* voor het sociale domein. Ook in huisartsen- of pastoraal-kerkelijke overleggen kan de gemeente vragen naar hun ervaringen van deelnemers en om de dorpen met elkaar te vergelijken. Het doel van dit alles moet volgens de beleidsmedewerkers zijn dat meer mensen en partijen spreken over het sociale domein.

Uit bovenstaande samenvatting kan worden geconcludeerd dat de MRO-ambtenaren het beleid en de beleidsuitgangspunten ten aanzien van de individuele verantwoordelijkheid van inwoners voor zelfredzaamheid ten volle onderschrijven. De beleidsmedewerkers prijzen de waardevolle bijdragen van vrijwilligers in professionele organisaties waardoor de capaciteit van de zorgverlening wordt vergroot. De beleidsmedewerkers hebben geen hoge verwachtingen van sociale ambities van een dorpsgemeenschap. Dit komt door hun ervaring met het project 'sociale paragraaf' dat geen succes is geworden, en door hun opvatting dat je dorpen niet kan voorschrijven wat ze moeten doen. Wel benadrukken de beleidsmedewerkers dat gewone activiteiten in dorpen een positief effect op de sociale cohesie hebben en dat in de jaarlijkse dorpenronde de sociale cohesie als gespreksonderwerp geagendeerd moet worden.

2.4 Discussie

In deze paragraaf willen we een aantal zaken benoemen die ons in de beleidsanalyse in het kader van dit deelonderzoek zijn opgevallen.

Uit de analyse van het beleidsplan wordt niet duidelijk of de gemeente verwacht dat inwoners ten aanzien van het hele sociale domein bijdragen. In de definitie van het sociale domein gaat het om

acht levensgebieden van inwoners: werk en inkomen, vrije tijd, maatschappelijke en sociale participatie, opvoeden en opgroeien, fysieke en geestelijke gezondheid, veiligheid, wonen en mobiliteit. De nadruk op wat de buurt kan doen voor de sociale samenhang en voor kwetsbare buurtgenoten verwijst vooral naar de levensgebieden 'wonen' en 'gezondheid'. De voorbeelden die de MRO-ambtenaren aanhalen over vrijwilligers die in professionele zorgorganisaties meedoen, verwijzen naar 'gezondheid' en 'maatschappelijke participatie'. We kunnen de levensgebieden 'werk en inkomen', 'opgroeien en opvoeden', 'veiligheid' en 'mobiliteit' niet in de beleidsverwachtingen terugvinden. Het lijkt ons niet dat deze levensgebieden minder belangrijk zijn dan de andere levensgebieden. De vraag is dus wat de gemeente van haar inwoners verwacht voor de andere levensgebieden. In het *Beleidsplan 4 D's* wordt dat niet concreet aangegeven.

In hoofdstuk 1 gaven we aan dat het sociale domein ook opgevat kan worden als "alle organisaties, diensten en voorzieningen samen die mensen ondersteunen, de leefbaarheid vergroten en de participatie bevorderen"²⁴. In het *Beleidsplan 4D's* zien we dat de gemeente Loppersum in lijn met deze opvatting de verenigingen, stichtingen en kerkgenootschappen benoemt als organisaties die onderlinge hulpdiensten en voorzieningen voor cultuur, vrije tijd, sport en ontmoetingen aan het dorp leveren. Voor ons is dit aanleiding om in het volgende hoofdstuk deze ruimere definitie van het sociale domein te blijven hanteren.

In het beleidsplan is veelvuldig sprake van het in stand houden van sociale voorzieningen. Opvallend is dat in het beleidsplan niet wordt gemeld dat voorzieningen in het algemeen de laatste jaren onder druk zijn komen te staan door een veranderende bevolkingssamenstelling, door bezuinigingen van de gemeente of door het opdrogen van vrijwilligers. Voor veel voorzieningen is de afgelopen jaren een afweging gemaakt of ze niet beter bovenlokaal aangeboden kunnen worden, want dat is goedkoper en kan rekenen op meer draagvlak. Het is daarom jammer dat in het beleidsplan niet expliciet staat dat voorzieningen niet alleen lokaal maar ook bovenlokaal georganiseerd kunnen worden en dat inwoners daarvoor ook bovenlokaal 'moeten' samenwerken. Specifiek ten aanzien van 'sociale voorzieningen' wordt geen omschrijving gegeven wat we daaronder moeten verstaan. Zijn dat de dorpshuizen en kerken als voorzieningen die sociale activiteiten gebouwgebonden kunnen herbergen?

Op dit moment zorgen de dorpsbelangen - of dorpshuisverenigingen op lokaal niveau voor de dorpshuizen, die volgens het beleidsplan de huisvesting voor de laagdrempelige toegangspunten moet opleveren. Wij zien dat de ondersteuning van deze verenigingen om de huisvesting van de toegangspunten in stand te houden niet expliciet in het beleidsplan wordt genoemd. Dat is ook het geval voor de bijdrage die kerken leveren aan bijvoorbeeld het armoedebelid. Wordt er geen ondersteuning beoogd of is men vergeten hierover iets op te nemen in het beleidsplan? Op de vraag welke ondersteuning de dorpsbelangenverenigingen van de gemeente verwachten, komen we in hoofdstuk 4 terug. Wij vermoeden dat de ondersteuning breder moet zijn dan beoogd in het beleidsplan. Voor de verenigingen voor dorpshuizen of de kerkgenootschappen zullen we die gewenste aanvullende ondersteuning niet kunnen aangeven, omdat ze buiten het bestek van dit onderzoek vielen.

²⁴ Kooten, van D., M. Uiterwijk Winkel (2013). *ABC 3D: een begrippenlijst voor de transities in het sociale domein*. STAMM CMO, Assen.

De analyse van het *Beleidsplan 4D's* heeft duidelijk gemaakt dat in het beleid 4D's niet wordt uitgegaan van wat een 'dorpsgemeenschap' kan doen met betrekking tot het sociale domein, maar dat het alleen gericht is op wat inwoners kunnen doen. Waarom de drie gemeenten niet hun verwachtingen ten aanzien van 'dorpsgemeenschappen' hebben gegeven wordt niet in het beleidsplan duidelijk gemaakt. Door de MRO-ambtenaren wordt wel aangeduid dat zij een dorp niet willen voorschrijven hoe te handelen, nog los van de vraag wie zij daarvoor uit het dorp kunnen aanspreken. Uit de opvattingen van de beleidsmedewerkers blijkt dat zij het liever hebben over bijdragen uit de dorpsgemeenschap dan over bijdragen van de dorpsgemeenschap. Vanuit dat gezichtspunt is het concreter om inwoners aan te spreken op hun bijdrage aan het sociale domein dan een 'dorpsgemeenschap'. Anderzijds is er in kleinere dorpen (100 – 250 inwoners) vaak wel sprake van een 'dorpsgemeenschap', omdat inwoners elkaar kennen en bijna alle huishoudens lid zijn van een dorpsbelangen – of dorpshuisvereniging. Het is in het beleid misschien wel een gemiste kans om deze gezamenlijke verenigingen niet als 'dorpsgemeenschap' te adresseren, omdat ze daarmee niet de verantwoordelijkheid én stimulans krijgen om als ledenverenigingen na te denken over gezamenlijke activiteiten voor het sociale domein. Nu wordt die verantwoordelijkheid vooral bij de besturen van de dorpsbelangenverenigingen gelegd die jaarlijks in het dorpsoverleg met het College van B&W onderwerpen van het sociale domein kunnen agenderen.

Uit dit deelonderzoek is duidelijk geworden dat de gemeente Loppersum hoge verwachtingen heeft ten aanzien van de bijdrage van haar inwoners in (delen van) het sociale domein. De gemeente Loppersum zou die verwachtingen - ons inziens - aanvullend op het beleidsplan helderder kunnen beschrijven en communiceren naar groepen inwoners, zoals wij die in de analyse hebben onderscheiden. Het is de onderzoeker onbekend of de inwoners van de gemeente Loppersum op de hoogte zijn van de beleidsverwachtingen en wat de bewoners daarvan vinden. Het is tevens de vraag of deze hoge verwachtingen ook zullen uitkomen. Hebben inwoners wel voldoende motivatie, betrokkenheid, capaciteiten en netwerkcontacten om hieraan te voldoen? Eén groep inwoners, namelijk de besturen van de dorpsbelangenverenigingen, hebben wij voor dit onderzoek hierover kunnen spreken. Dit onderzoek wordt besproken in hoofdstuk 4; maar dit betreft maar een klein deel van alle inwoners.

2.5 Samenvatting

In dit hoofdstuk is beschreven welke verwachtingen de gemeente Loppersum in het *Beleidsplan 4D's* heeft vervat ten aanzien van de bijdrage van de dorpsgemeenschap aan het sociale domein en in welke ondersteuning de gemeente wil voorzien. In het *Beleidsplan 4D's* troffen we geen expliciete beschrijving aan van wat er van een dorpsgemeenschap wordt verwacht, we hebben de verwachtingen moeten afleiden uit die ten aanzien van inwoners. Uit die analyse blijkt dat de gemeente hoge verwachtingen heeft ten aanzien van individuele inwoners, vrijwilligers, initiatiefnemers en al georganiseerde inwoners. In het *Beleidsplan 4D's* wordt het meeste van individuele inwoners en hun directe sociale netwerken verwacht. Van individuele inwoners wordt verwacht dat zij hun vermogen om zelfredzaam te zijn actief in stand houden en ontwikkelen en dat zij daarvoor ondersteuning zoeken in hun sociale netwerk. Van individuele inwoners wordt verwacht dat zij bereid zijn om elkaar te helpen. Omdat de bereidheid om elkaar te helpen toeneemt in een buurt met sociale samenhang, wordt van buurtbewoners verwacht dat zij zich inzetten voor het versterken van de sociale samenhang in hun buurt. Van individuele inwoners wordt ook verwacht dat zij in ruime mate bijdragen aan het vrijwilligerswerk voor het sociale domein. Als vrijwilligers daarin

samenwerken met professionele zorgorganisaties, vergroot dat de capaciteit voor bijvoorbeeld dagbesteding en dagopvang. Vrijwilligers kunnen ondersteuning van professionals krijgen door begeleiding en training, waardoor de kwaliteit van hun inzet verbeterd wordt. Van inwoners wordt verwacht dat zij initiatieven (blijven) nemen op terreinen die zijzelf belangrijk vinden; dat kunnen ook initiatieven voor het sociale domein zijn. Omdat sociale voorzieningen belangrijk worden geacht in het *Beleidsplan 4D's*, wordt van georganiseerde inwoners verwacht dat zij (een deel van) deze voorzieningen opzetten en / of in stand houden. Sociale voorzieningen zouden bijvoorbeeld dorpshuizen en sport- en cultuurvoorzieningen kunnen zijn, maar in het beleidsplan worden 'sociale voorzieningen' niet concreet gedefinieerd. Wij zien georganiseerde inwonersgroepen als verenigingen voor dorpshuizen of dorpsbelangen, sportverenigingen, culturele stichtingen of commissies en kerkgenootschappen, deze worden niet expliciet in het *Beleidsplan 4D's* aangeduid.

Hoofdstuk 3. De dorpsvisies van 15 dorpen uit de gemeente Loppersum

In dit hoofdstuk beschrijven we in welke mate verenigingen van dorpsbelangen in hun dorpsvisies ingaan op een bijdrage aan het sociale domein, zoals de gemeente Loppersum dat van haar inwoners verwacht. Om tot deze beschrijving te komen analyseerden we de dorpsvisies voor 15 dorpen van de gemeente Loppersum en vergeleken we de resultaten daarvan met de verwachte bijdrage zoals die uit hoofdstuk 2 bleek. Bij dit deelonderzoek horen onderzoeksvragen (par. 3.1) en een methode van onderzoek (par. 3.2). Na het beschrijven van de resultaten (par. 3.3) geven we een korte kritische beschouwing op de beschreven resultaten (par. 3.4) en een korte samenvatting.

3.1 Onderzoeksvragen

Een dorpsvisie is te definiëren als *“een plan (is) waarin de dorpsbelangenorganisatie aangeeft wat de gewenste ontwikkeling is van de leefbaarheid van het dorp en de naaste omgeving en dat aansluit bij de belevingswereld van de dorpsbewoners”*²⁵. Zoals in hoofdstuk 1 al is beschreven, hebben de meeste dorpsbelangenverenigingen van de gemeente Loppersum zulke dorpsvisies uitgebracht. In de dorpsvisies die we in dit onderzoek betrokken, wordt aangegeven hoe de leefbaarheid in de verschillende dorpen wordt ervaren en op welke wijze daarin nog verbetering kan worden aangebracht. In het kader van dit deelonderzoek waren we benieuwd welke onderwerpen uit het sociale domein daarbij worden aangeduid en wat in de dorpsvisies voor deze onderwerpen als sociale ambitie wordt voorzien in vergelijking met wat de gemeente Loppersum verwacht van haar inwoners, zoals we dat uit het *Beleidsplan 4D's* hebben gehaald.

In dit hoofdstuk worden twee onderzoeksvragen beantwoord:

1. Welke onderwerpen uit het sociale domein worden in de huidige dorpsvisies van de 15 dorpen van de gemeente Loppersum geadresseerd?
2. Hoe gaan de huidige dorpsvisies in op de bijdrage uit²⁶ dorpsgemeenschappen aan het sociale domein, zoals de gemeente Loppersum dat in haar beleidsplan verwoordt?

3.2 Methode van onderzoek

Voor dit deelonderzoek hebben we de dorpsvisies ontvangen zoals die op de afdeling MRO van de gemeente Loppersum gearhiveerd liggen. In tabel 6 wordt aangegeven in welke dorpen een dorpsvisie is uitgebracht en wat de looptijd van die dorpsvisies is. Van de 17 dorpen hebben alleen de dorpen Loppersum en Westeremden geen dorpsvisie uitgebracht; voor Westeremden was alleen een onderzoeksrapport uit 2000 beschikbaar²⁷. De dorpsvisie van Middelstum, Huizinge, Westerwijtwerd

²⁵ Definitie op basis van de beschrijving van Groninger Dorpen (provinciale ondersteuningsorganisaties voor dorpen). Zie www.groningerdorpen.nl/voor-ons-platteland/dorpsvisies. Geraadpleegd op 18 augustus 2015.

²⁶ We hebben hier ‘van’ veranderd in ‘uit’ als gevolg van de bevindingen uit hoofdstuk 2.

²⁷ Opvallend is dat in het gemeentelijk archief een kopie ontbrak van het onderzoeksverslag van Joline Wolthuis (2012). *Westeremden in 2012. Een onderzoek naar de waardering van de leefomgeving in Westeremden*. Kenniscentrum NoorderRuimte, Hanzehogeschool Groningen. Dit onderzoek is onder supervisie van de onderzoeker uitgevoerd in opdracht van het bestuur van Oranje- en dorpsbelangenvereniging Orando uit Westeremden en betreft een uitgebreid onderzoek naar de waardering van de leefbaarheid in termen van wonen, voorzieningen, sociaal klimaat en organiserend vermogen. Bij navraag bleek de dorpencoördinator van de gemeente Loppersum niet op de hoogte van dit onderzoek te zijn. Zowel het onderzoeksrapport (2000) als het recentere onderzoeksrapport uit 2012 hebben we voor dit deelonderzoek buiten beschouwing gelaten.

en Toornwerd uit 2005 is een gezamenlijk product. Ook de dorpen Garsthuizen en Startenhuizen hebben samen een dorpsvisie uitgebracht. Dat betekent dat de analyse voor dit deelonderzoek plaatsvindt op 11 dorpsvisies. De dorpsvisies van Middelstum, Zijldijk en Zeerijp worden ten tijde van dit onderzoek geactualiseerd; omdat deze actualisaties nog niet gereed waren, hebben we gebruik gemaakt van de ‘oude’ versies van de dorpsvisies. De actualisatie die Dorpsbelangen Middelstum beoogt is overigens alleen voor het dorp Middelstum. Uit het overzicht blijkt ook dat de dorpsvisies van Wirdum, Oosterwijtwerd en Garrelsweer uit respectievelijk 2003 en 2007 stammen. Als we bedenken dat het uitbrengen van een dorpsvisie vaak een jaar voorbereiding kost, dan zijn deze dorpsvisies eigenlijk nog een jaar ‘ouder’. Dat geldt ook voor de dorpsvisies van Toornwerd, Westerwijtwerd en Huizinge (uit 2005). De vraag is of deze dorpsvisies wel als ‘actuele’ en ‘geldige’ documenten van deze dorpen beschouwd kunnen worden. In de discussie (par. 3.4) komen we hierop terug, omdat de vraag zich opdringt of ‘oude’ dorpsvisies wel vergeleken kunnen worden met beleidsverwachtingen anno 2015. Uit het overzicht blijkt ook dat de looptijd van de dorpsvisies uit Garrelsweer, Leermens en Oosterwijtwerd verstreken is in respectievelijk 2013 en 2014, terwijl de dorpsvisie van Stedum dit jaar afloopt. In de dorpsvisie van Wirdum is niet aangegeven wat de looptijd is. Het is de onderzoeker niet bekend of de besturen van de dorpsbelangenverenigingen uit deze dorpen een nieuwe dorpsvisie ambiëren.

Dorp	Gepubliceerd in	Beoogde activiteiten tot	Looptijd
Eenum	2011	2025	10 – 15 jaar
Garrelsweer	2007	2013	5 jaar
Garsthuizen / Startenhuizen	2010	2020	10 jaar
Leermens	2009	2014	5 jaar
Loppersum	-	-	-
Middelstum, Toornwerd, Westerwijtwerd, Huizinge	2005, 2011*, 2013* (* alleen Middelstum)	-	-
Oosterwijtwerd	2007	2013	5 jaar
Stedum	2005	2015	10 jaar
Westeremden (onderzoek)	2000	-	-
Wirdum	2003	-	-
't Zandt	2012	2020	8 jaar
Zeerijp	2006	-	-
Zijldijk	2010	2020	10 jaar

Tabel 6. Aanwezigheid en looptijd van dorpsvisies in de 17 dorpen van de gemeente Loppersum

Net als het *Beleidsplan 4D's* hebben we deze 11 dorpsvisies aan een vorm van *close reading* onderworpen. Dat heeft geleid tot een inventarisatie en overzicht van wat we (1) ‘onderwerpen uit het sociale domein’ en (2) kortweg ‘sociale ambities’ hebben genoemd. Voor de inventarisatie hebben we de definitie van het sociale domein gebruikt zoals we die in hoofdstuk 1 hebben beschreven. Voor de inventarisatie van ‘sociale ambities’ hebben we gelet op teksten die wensen uit de dorpsgemeenschap uitdrukken en waaraan volgens de dorpsvisie gewerkt moet worden. De twee eerder genoemde bachelorstudenten hebben bijgedragen aan de inventarisatie zoals die is opgenomen in bijlage 4. Op basis van deze inventarisatie is figuur 4 (pagina 44) gemaakt.

3.3 Resultaten

Voordat we het overzicht van onderwerpen uit het sociale domein en de sociale ambities weergeven, beschrijven we eerst waarom de onderzochte dorpsvisies zijn opgesteld, wat de status van de dorpsvisies is en hoe de dorpsvisies zijn opgebouwd.

Redenen voor de dorpsvisies

De reden voor het opstellen van een dorpsvisie staat in de meeste dorpsvisies beschreven; in tabel 7 worden deze redenen gecategoriseerd weergegeven. De belangrijkste reden is wel dat (de besturen van) de dorpsbelangenverenigingen een visie voor de toekomstige ruimtelijke ontwikkeling en leefbaarheid van het dorp wilden geven, in 10 van de 11 dorpsvisies staat dit zo aangegeven. In 6 dorpsvisies wordt ook aangegeven dat in de dorpsvisie de wensen en behoeften van de dorpsbewoners voor het dorp staan beschreven en dat de gemeente daarmee een leidraad voor het gemeentelijk beleid heeft gekregen. Wat in een dorpsvisie staat, kan niet zomaar terzijde worden geschoven. Overigens ook niet door het bestuur van de dorpsbelangenvereniging zelf: voor het bestuur schept een dorpsvisie een duidelijk kader voor haar activiteiten (dat is in 6 dorpsvisies aangegeven). De gemeente Loppersum heeft de besturen overigens gestimuleerd om dorpsvisies te maken, zodat de gemeente in het gemeentelijk beleid rekening kon houden met de wensen van de dorpen. Ook heeft de gemeente in de financiering om tot dorpsvisies te komen bijgedragen.

Categorieën Reden voor opstellen dorpsvisie	Genoemd in dorpsvisies van	Totaal
Het geven van een visie op de toekomstige <u>ruimtelijke ontwikkeling en leefbaarheid</u> van het dorp.	Eenum, Garrelsweer, Garsthuizen en Starterhuizen, Middelstum, Stedum, Westeremden, Wirdum, 't Zandt, Zeerijp, Zijldijk	10 x
De dorpsvisie is niet alleen van belang voor het dorp zelf en voor de dorpsbelangen, maar ook <u>voor de gemeente als leidraad voor de toekomst</u> . De gemeente kan het niet zomaar ter zijde schuiven.	Garsthuizen en Starterhuizen, Leermens, Middelstum, Oosterwijtwerd, Zeerijp, Zijldijk	6 x
Schept een kader voor het functioneren van het <u>bestuur van een dorpsbelangenorganisatie</u> .	Leermens, Oosterwijtwerd, Stedum, 't Zandt, Zeerijp, Zijldijk	6 x
Een versterking van het <u>draaqlak</u> binnen het dorp.	Leermens, Oosterwijtwerd, 't Zandt, Zeerijp, Zijldijk	5 x
Door het beschikken over een dorpsvisie kan een dorp ook <u>een snelle, eenduidige reactie geven op plannen van de overheid</u> , of zelfs op die planvorming voorop lopen.	Oosterwijtwerd, Zeerijp, Zijldijk	3 x

Tabel 7. Redenen voor bestuur van dorpsbelangenverenigingen om dorpsvisies op te stellen

De status van de dorpsvisies

Alle 11 dorpsvisies zijn in het verleden aan het College van B&W aangeboden en in de gemeenteraad van Loppersum besproken en vastgesteld. Het College van B&W voert jaarlijks in elk dorp een gesprek met het bestuur van de dorpsbelangenvereniging, waarin ook de dorpsvisie ter sprake kan komen. Het bestuur kan wensen uit de dorpsvisie naar voren brengen en het College van B&W kan op basis van de dorpsvisie navragen wat nog aandacht of verbetering behoeft. In zijn algemeenheid

wordt een dorpsvisie niet beschouwd als een ‘contract’ tussen de dorpsbelangenverenigingen en de gemeente, waarin partijen gehouden kunnen worden om de overeengekomen acties uit te voeren. Het vaststellen van de dorpsvisies in de gemeenteraad verwijst daarmee vooral naar de bereidheid van de gemeenteraad om tegemoet te komen aan de wensen uit de dorpsvisie als daarvoor ruimte is in beleid, beheer en budget.

De opbouw van de dorpsvisies

Wie de 11 dorpsvisies doorneemt, ziet belangrijke overeenkomsten in de opbouw van de dorpsvisies²⁸. Er wordt achtereenvolgens beschreven hoe de dorpsvisie procesmatig tot stand is gekomen, wat uit de bewonersraadpleging is gekomen, hoe de inwoners hun prioriteiten hebben gesteld en wat de voorgenomen acties ter verbetering zijn. Zoals we uit tabel 7 al konden afleiden, gaan de meeste thema’s en verbeteractiviteiten over ruimtelijke onderwerpen: wegen, paden, groen, verkeer en verkeersveiligheid, bereikbaarheid, ruimtelijke ordening en woningbouw. Toch worden ook andere thema’s en verbeteractiviteiten genoemd; die gaan over voorzieningen (de basisschool, de dorpssupermarkt, het dorps huis) en het dorpsleven (gemeenschapszin, sociale samenhang, overlast, verenigingen, dorpsactiviteiten en communicatie). In onze inventarisatie van onderwerpen uit het sociale domein (paragraaf 3.3.1) en van sociale ambities (paragraaf 3.3.2) komen met name deze laatste thema’s terug.

3.3.1 Onderwerpen uit het sociale domein in de 11 dorpsvisies

De definitie van het sociale domein is gebruikt om tot een inventarisatie te komen van wat daarover in de 11 dorpsvisies is geschreven. De term ‘sociale domein’ verwijst naar de “levensgebieden van inwoners: werk en inkomen, vrije tijd, maatschappelijke en sociale participatie, opvoeden en opgroeien, fysieke en geestelijke gezondheid, veiligheid, wonen en mobiliteit” en naar de “organisaties, diensten en voorzieningen samen die mensen ondersteunen, de leefbaarheid vergroten en de participatie bevorderen”²⁹. De ‘levensgebieden’, ‘organisaties’ en ‘diensten’ zijn niet één-op-één terug te vinden in de dorpsvisies, maar over ‘voorzieningen’ is wel rechtstreeks geschreven in de dorpsvisies.

Uit de inventarisatie (tabel 8) blijkt dat in alle dorpsvisies wel onderwerpen uit de levensgebieden van het sociale domein en van organisaties, diensten en voorzieningen aan de orde komen. Alleen in de dorpsvisies van Eenum, Garrelsweer, Stedum, ’t Zandt komen we onderwerpen uit alle acht levensgebieden tegen. Deels worden deze onderwerpen gebruikt om ‘het dorp’ te beschrijven. Zo staat in alle dorpsvisies hoe de economische bedrijvigheid en het verenigingsleven in het dorp eruit zien, welke voorzieningen (winkels, basisschool en dorps huis) er (niet meer) zijn en welke dorpsactiviteiten er plaatsvinden. Voor een ander deel worden de onderwerpen gebruikt om een

²⁸ De meeste dorpsvisies zijn tot stand gekomen door een subsidie van het Loket Leven(de) dorpen, waarmee de ondersteuning en advisering van de Vereniging Groninger Dorpen ingekocht kon worden. De methodiek om tot een dorpsvisie te komen is ontwikkeld door de adviseurs van Groninger Dorpen, vandaar dat de opbouw van de dorpsvisies onderling sterk gelijkend is.

²⁹ Zie hoofdstuk 1

Onderwerpen sociale domein	Gevonden in de dorpsvisies van
Werk en inkomen <ul style="list-style-type: none"> - Werkgelegenheid - (Kleinschalige) bedrijvigheid - ZZP'ers 	Alle dorpsvisies Eenum, Stedum, 't Zandt, Zeerijp, Zijldijk, Zijldijk
Vrije tijd <ul style="list-style-type: none"> - Activiteiten voor dorpsbewoners 	Garrelswear, 't Zandt, Zeerijp, Zijldijk
Maatschappelijke en sociale participatie <ul style="list-style-type: none"> - Sociale samenhang - Vrijwilligers - Verenigingsleven - Dorpsactiviteiten en - tradities 	Eenum, Garrelswear, Garsthuizen / Startenhuizen, Leermens, Toornwerd, 't Zandt, Westerwijtwerd, Oosterwijtwerd, Stedum, Zeerijp, Zijldijk Eenum, Garrelswear, Garsthuizen / Startenhuizen, Middelstum, Oosterwijtwerd, Stedum, 't Zandt, Zeerijp, Eenum, Garsthuizen / Startenhuizen, Leermens, Middelstum, Westerwijtwerd, Stedum, Zeerijp, Zijldijk Garrelswear, Stedum, 't Zandt, Zeerijp, Zijldijk
Opvoeden en opgroeien <ul style="list-style-type: none"> - Onderwijs (basisschool) - Jeugdactiviteiten (-soos) 	Eenum, Garrelswear, Middelstum, 't Zandt, Zeerijp Garrelswear, Garsthuizen / Startenhuizen, Leermens, Oosterwijtwerd, Stedum, Wirdum, Zeerijp, Zijldijk
Fysieke en geestelijke gezondheid <ul style="list-style-type: none"> - Welzijn - Zorg (steunpunt, WMO, afhaalpunt medicijnen, zorgformules, huisarts, aandachtsfunctionarissen, 't Proathoes, hulpdienst) 	Eenum, Garrelswear, Eenum, Garrelswear, Middelstum, Stedum, 't Zandt, Zeerijp, Zijldijk
Veiligheid <ul style="list-style-type: none"> - Verkeersveiligheid - Vandalisme - Sociale veiligheid 	Alle dorpsvisies Garrelswear, Zeerijp Garsthuizen / Startenhuizen
Wonen <ul style="list-style-type: none"> - Levensloopbestendig wonen - Zo lang mogelijk (zelfstandig) 	Leermens Eenum, Leermens, Middelstum, Wirdum
Mobiliteit <ul style="list-style-type: none"> - Vervoer en bereikbaarheid 	Eenum, Zijldijk
Organisaties, diensten en voorzieningen <ul style="list-style-type: none"> - Dorpshuis - Commissie WMO - Steunpunt WMO - Dorpsverenigingen - Buurtwinkel - Sociale voorzieningen - Zorgprojecten - Hulpdienst 	Eenum, Garrelswear, Leermens, Westerwijtwerd, Huizinge, Stedum, Wirdum, 't Zandt, Zijldijk Eenum Eenum Garrelswear, Westerwijtwerd, Huizinge, Stedum, Garrelswear, Leermens, Stedum, Leermens, Oosterwijtwerd, Middelstum, Zeerijp, Zijldijk

Tabel 8. Aanwezigheid van onderwerpen uit het sociale domein in de 11 dorpsvisies

probleemsituatie te schetsen en wensen voor verbeteringen aan te geven. Voor het onderwerp ‘sociale samenhang’ ligt dat anders. Dat onderwerp wordt aangehaald in termen van een

‘noodzakelijk’ of ‘voorwaardelijk’ iets voor een dorp, maar wordt niet gebruikt om de stand van zaken over sociale samenhang weer te geven of om een probleemsituatie aan te geven. In de meeste dorpsvisies worden voor dezelfde onderwerpen uit het sociale domein wensen aangegeven voor de beschikbaarheid van vrijwilligers, het ontbreken van jeugdvoorzieningen en de toekomst van ouderen in het dorp. In een paar dorpsvisies komen wensen voor steunpunten Wmo en hulpdiensten voor.

De onderwerpen uit de acht levensgebieden en organisaties, diensten en voorzieningen uit het sociale domein in de dorpsvisies worden niet uitgebreid in de dorpsvisies besproken. Uit de tekstgedeelten van bijlage 4 blijkt dat het soms slechts om een paar zinnen of zelfs een paar woorden gaat. De nadruk in de dorpsvisies ligt – zoals de opdrachtgever van dit onderzoek al verwachtte – inderdaad op ruimtelijke onderwerpen, zoals dorpsverfraaiing, verkeersveiligheid, wegen en paden, en dit is ook in overeenstemming met het doel waartoe de dorpsvisies zijn ontwikkeld (tabel 7). Als we dit – enigszins gevoelsmatig – in percentages weergeven, dan gaat zeker 20% van de dorpsvisies over de dorpsgeschiedenis en 50% over ruimtelijke onderwerpen; 20% gaat over dorpsvoorzieningen als een basisschool, een dorps huis, een dorps supermarkt. De resterende 10% gaat over sociale aspecten van het dorpsleven en hoe inwoners bij het dorp te betrekken. Als er destijds redenen en aanleidingen van ‘sociale aard’ waren geweest om een dorpsvisie op te stellen, dan was die verhouding wellicht anders uitgevallen.

3.3.2 Sociale ambities in de 11 dorpsvisies

Bij het inventariseren van de sociale ambities hebben we gelet op formuleringen die wensen en voornemens inhouden; de tekstgedeelten uit de dorpsvisies staan bij bijlage 4. In tabel 9 worden deze sociale ambities kort weergegeven; tussen haakjes staat de naam van het dorp van de betreffende dorpsvisie. Aan het overzicht van tabel 9 ligt een uitgebreidere tabel 9a ten grondslag die in bijlage 4 is opgenomen. Aan de hand van tabel 9 kunnen we vaststellen dat in de dorpsvisies inderdaad sociale ambities voorkomen, maar in geen enkele dorpsvisie staan sociale ambities voor alle levensgebieden van het sociale domein. Wel laat tabel 9 zien dat een aantal sociale ambities voor de levensgebieden en ‘organisaties, diensten, voorzieningen’ in meerdere dorpsvisies voorkomt.

In bijna alle dorpsvisies staan ambities ten aanzien van het levensgebied *Maatschappelijke en sociale participatie*. In negen dorpsvisies zijn ambities verwoord ten aanzien van de sociale samenhang (ook wel ‘gemeenschapszin’, ‘saamhorigheid’ of ‘sociale cohesie’). De sociale ambitie is hier dat de sociale samenhang behouden of vergroot moet worden. In de dorpsvisies van Eenum en ’t Zandt wordt dat beredeneerd als *“leefbaarheid staat of valt met de gemeenschapszin”* en *“vitaliteit en sociale cohesie zijn de levensaders van het dorp”*. In alle negen dorpsvisies wordt aangegeven dat de aanwezigheid van dorpsverenigingen en – voorzieningen ervoor zorgt dat er sociale samenhang ontstaat. Dat betekent dat deze dorpsvisies niet alleen een sociale ambitie ten aanzien van sociale samenhang bevatten, maar ook ambities verwoorden ten aanzien van het in stand houden van de dorpsactiviteiten en het verenigingsleven en ten aanzien van het vergroten van de bewonersdeelname. In alle dorpsvisies wordt onderkend dat deze ambities moeilijk te realiseren zijn, omdat er weinig vrijwilligers te vinden zijn voor dorpsactiviteiten en het bestuurswerk.

Sociale ambities
Werk en inkomen Zorgen voor een vriendelijker en stimulerend klimaat voor kleine ondernemers ('t Zandt). Bekendheid geven aan de ZZP'ers in Zijldijk (Zijldijk).
Vrije tijd - Maatschappelijke en sociale participatie Behouden en verbeteren van gemeenschapszin en saamhorigheid (Garrelsweer, Toornwerd, Westerwijtwerd, Oosterwijtwerd, 't Zandt). Organiseren van gezamenlijke en sociale activiteiten in het dorp (Garrelsweer, Toornwerd, Stedum, Zijldijk). Vergroten van de deelname aan activiteiten en verenigingen in het dorp (Eenum, Garrelsweer, Huizinge, Garsthuizen / Startenhuizen, Oosterwijtwerd, Stedum, 't Zandt). Uitdragen dat eigen kracht, eigen verantwoordelijkheid, eigen initiatief en zelfoplossend vermogen van de bewoners belangrijk is voor het dorp en het vergroten van het meedoen aan de civil society ('t Zandt). Realiseren van ontmoetingsplekken buiten (Oosterwijtwerd, Zijldijk).
Opvoeden en opgroeien Realiseren van meer activiteiten en voorzieningen voor de jeugd realiseren (Garrelsweer, Garsthuizen / Startenhuizen, Leermens, Oosterwijtwerd, Wirdum, 't Zandt, Zeerijp, Zijldijk). Behouden van de basisschool (Garrelsweer).
Fysieke en geestelijke gezondheid Opzetten van een steunpunt voor vragen op het gebied van Wmo (Garrelsweer, 't Zandt, "misschien": Eenum en Zeerijp). Opzetten van een gymclubje of clubje voor meer bewegen voor ouderen (Garrelsweer, Zijldijk).
Veiligheid Inschakelen van de buurtagent om overlast van de jeugd te voorkomen (Garrelsweer).
Wonen Onderzoek doen naar woonwensen van ouderen (Middelstum). Blijven wonen van ouderen op het dorp (Eenum, Stedum, Leermens).
Mobiliteit Realiseren op de lange termijn misschien haal- en brengdiensten voor ouderen (Zeerijp). Opzetten van een pool van chauffeurs die ouderen halen en brengen (Zijldijk).
Organisaties, diensten en voorzieningen Vervullen van een stimulerende en coördinerende rol van het bestuur van Dorpsbelangen (Middelstum, Stedum). Verbeteren van informatievoorziening vanuit Dorpsbelangen (Garrelsweer). Opzetten van een organisatiestructuur voor activiteiten van werkgroepen (Garsthuizen / Startenhuizen, Stedum, Wirdum). Samenwerken met de gemeente en andere organisaties (Oosterwijtwerd, Middelstum, 't Zandt, Zeerijp). Samenwerken met buurdorpen voor activiteiten en voorzieningen (Oosterwijtwerd) Behouden van de huidige dorpsvoorzieningen (Garrelsweer, Leermens, Stedum, Westerwijtwerd, 't Zandt, Zijldijk). Verbreden van de functies van het dorpshuis (Garrelsweer, Leermens, Wirdum, Zijldijk). Een dorpshuis realiseren (Stedum).

Tabel 9. Sociale ambities met betrekking tot het sociale domein uit 11 dorpsvisies (afgeleid uit bijlage 4, tabel 9a).

Ook voor het levensgebied *Opgroeien en opvoeden* kunnen we in diverse dorpsvisies dezelfde sociale ambities voor de jeugd vinden. Het is de wens van inwoners dat voor kinderen en tieners meer activiteiten en ontmoetingsplekken gerealiseerd worden. Soms klinkt daarin door dat overlast van deze leeftijdsgroep voorkomen moet worden en dat goede jeugdvoorzieningen daarom gewenst zijn. Sociale ambities ten aanzien van ouderen zijn ook in meerdere dorpsvisies te vinden; dat betreft de wens om oudere bewoners zolang mogelijk in het dorp te laten wonen. De sociale ambities ten aanzien van het oprichten van steunpunten Wmo, de functieverbreding van het dorps huis (voor bijvoorbeeld een maaltijdvoorziening) en het opzetten van haal- en brengdiensten kunnen ook in dit licht worden gezien.

Ten aanzien van het aspect '*organisatie*' zien we dat meerdere besturen van dorpsbelangenverenigingen zich voornemen om een stimulerende en coördinerende rol te spelen voor nieuwe activiteiten en initiatieven in het dorp. Sommige besturen geven in de dorpsvisie aan dat daarom een goede samenwerking met de gemeente en andere organisaties en met buurdorpen noodzakelijk is. Deze voornemens kunnen we als bestuurlijke ambities zien, maar omdat deze ambities ook verbonden kunnen zijn met de ambities met betrekking tot het sociale domein, merken we ze aan als sociale ambities.

3.3.3 Vergelijking van sociale ambities en beleidsverwachtingen

De tweede onderzoeksvraag van dit deelonderzoek gaat over de vraag of de huidige dorpsvisies al ingaan op de verwachte bijdrage van inwoners aan het sociale domein, zoals de gemeente Loppersum die in het *Beleidsplan 4D's* verwoordt. We vergelijken hiervoor de sociale ambities uit de dorpsvisies met de beleidsverwachtingen van de gemeente zoals we die geordend hebben naar individuele en groepen inwoners (cf. tabel 4). Tabel 10 laat het resultaat zien van deze vergelijking.

De vergelijking tussen de beleidsverwachtingen van de gemeente en de sociale ambities uit de dorpsvisies laat zien dat de huidige dorpsvisies slechts in beperkte mate ambities formuleren voor wat de gemeente Loppersum van haar inwoners verwacht; de gunstige uitzondering daarop is de dorpsvisie van 't Zandt. Maar ook in die dorpsvisie staan geen sociale ambities ten aanzien van de belangrijkste beleidsverwachting van de gemeente Loppersum, namelijk dat de inwoners hun zelfredzaamheid versterken en dat inwoners hun individuele sociale netwerken voor hulp en ondersteuning vergroten. De beleidsverwachtingen ten aanzien van inwoners als vrijwilligers zien we wel in alle dorpsvisies terug. In de dorpsvisies wordt benadrukt dat bewoners als vrijwilliger actief of actiever moeten participeren in de dorps- en verenigingsactiviteiten om deze te kunnen laten voortbestaan, maar het gaat in de dorpsvisies dan weer niet om vrijwilligerswerk in zorginstellingen of zorginitiatieven. De beleidsverwachtingen ten aanzien van burenhulp en buurthulp komen als sociale ambitie in de dorpsvisies niet voor. Wel worden er sociale ambities voor de sociale samenhang gegeven. Waar de gemeente beleidsverwachtingen heeft over de sociale samenhang in de buurt, worden in de dorpsvisies ambities over de sociale samenhang op het niveau van het dorp aangeduid. De verwachting van de gemeente Loppersum dat inwoners initiatieven nemen voor lokale problemen zien we alleen in de dorpsvisie van 't Zandt terug. De tekst uit deze dorpsvisie verwijst naar de eigen verantwoordelijkheid en daadkracht van de bewoners: "*Willen we de*

Verwachting over inwoners uit Beleidsplan 4D's	Sociale ambities uit dorpsvisies
Individuele inwoners <ul style="list-style-type: none"> - <i>Zelfredzaam</i> - <i>Actief in het vrijwilligerswerk</i> 	Individuele inwoners <ul style="list-style-type: none"> - <i>"Vergroten van deelname bewoners aan organisatie van activiteiten", "meedoen" (meeste dorpsvisies)</i>
Informeel ongeorganiseerde inwoners <ul style="list-style-type: none"> - <i>Geven van buren- en buurthulp</i> - <i>Bijdragen aan sociale samenhang (buurniveau)</i> 	Informeel ongeorganiseerde inwoners <ul style="list-style-type: none"> - <i>"Behouden en verbeteren gemeenschapszin en saamhorigheid" (dorpsniveau)</i> <i>"meer activiteiten voor jeugd" (meeste dorpsvisies)</i>
Informeel georganiseerde inwoners <ul style="list-style-type: none"> - <i>Initiatieven nemen</i> - <i>Lokaal en kleinschalige aanbod op behoeften</i> 	Informeel georganiseerde inwoners <ul style="list-style-type: none"> <i>"Uitdragen dat eigen initiatief en zelfoplossend vermogen van de bewoners belangrijk is, meedoen aan de civil society", ('t Zandt)</i> <i>Stimulerend klimaat voor kleine ondernemers" ('t Zandt)</i>
Formeel georganiseerde inwoners <ul style="list-style-type: none"> - <i>Voorzieningen in standhouden</i> - <i>Hulpdiensten organiseren</i> 	Formeel georganiseerde inwoners <ul style="list-style-type: none"> <i>"Dorpsvoorzieningen in standhouden" (alle dorpsvisies), "Dorpsbelangen stimulerende rol" (meeste dorpsvisies)</i> <i>"voor steunpunten, onderlinge hulp, functieverbreding dorpshuizen" en "ouderen is doelgroep"</i>

Tabel 10. Vergelijking tussen de verwachtingen ten aanzien van inwoners uit *Beleidsplan 4D's* en sociale ambities uit de dorpsvisies.

leefbaarheid in het dorp van jong tot oud waarborgen en de voorzieningen die hiervoor nodig zijn in stand houden, dan vraagt dat eigen kracht, eigen verantwoordelijkheid, eigen initiatief en zelfoplossend vermogen van het dorp en haar inwoners". Dat is een tekst die rechtstreeks uit het *Beleidsplan 4D's* had kunnen komen. De beleidsverwachting die de gemeente koestert ten aanzien van de georganiseerde inwoners (in bijvoorbeeld de dorpsbelangenverenigingen) vindt wel een stevige weerklank in de bestuurlijke (dus sociale) ambities van de besturen van de dorpsbelangenverenigingen. De besturen nemen zich immers voor om de dorpsvoorzieningen overeind te houden en daarvoor een stimulerende rol te spelen. Ook de sociale ambities voor het voortbestaan (of in een enkel geval: het nog oprichten) van dorpshuizen of hulpdiensten komen overeen met wat de gemeente in haar beleid verwacht ten aanzien inwoners die sociale voorzieningen in stand houden.

Samenvattend: de beleidsverwachtingen die de gemeente heeft over het versterken van zelfredzaamheid, het geven van buren- en buurthulp en het nemen van initiatieven ten aanzien van

lokale behoeften vinden we niet als sociale ambities terug in de dorpsvisies. De beleidsverwachtingen en de sociale ambities over de sociale samenhang komen deels overeen omdat wel het belang van sociale samenhang wordt onderstreept, maar het schaalniveau niet overeenkomt (buurt- ten opzichte van dorpsniveau). De beleidsverwachtingen en de sociale ambities ten aanzien van vrijwilligers, het in standhouden van voorzieningen en de rol van de bestaande lokale organisaties komen wel goed overeen. Uit het bovenstaande mag geconcludeerd worden dat de 'oude' dorpsvisies met hun sociale ambities in beperkte mate overeenkomen met de beleidsverwachtingen, zoals de gemeente die in het beleidsplan formuleert.

3.4 Discussie

In deze paragraaf willen we een aantal zaken benoemen die ons in de analyse van de dorpsvisies zijn opgevallen.

De meeste dorpsvisies die in dit hoofdstuk geanalyseerd zijn, stammen uit de periode 2000 – 2010. Voor de meeste besturen was het de eerste keer dat zij een dorpsvisie ontwikkelden en opstelden, meestal ondersteund door adviseurs van de Vereniging Groninger Dorpen. De vraag dringt zich nu op waarom de nadruk in de dorpsvisies zo op het ruimtelijke domein ligt. De redenen om een dorpsvisie op te stellen verwijzen met name naar het gemeentelijke ruimtelijk beleid waarvoor de dorpsvisie een 'tegenantwoord' of proactief een eigen kader moest bieden. Dat klinkt ambitieus, want dat ruimtelijk beleid wordt vervolgens in de dorpsvisies helemaal niet besproken, ook niet in de zin van kansen of bedreigingen. Wel hebben we in de dorpsvisies gezien dat eigen problemen en wensen voor de verkeersveiligheid en dorpsverfraaiing benoemd werden. Dat het zich alleen tot de ruimtelijke problemen heeft beperkt, komt waarschijnlijk ook omdat het nu eenmaal gemakkelijker en concreter is om verkeersveiligheid of dorpsommetjes te 'problematiseren' en 'op te lossen' dan het ontbreken van sociale samenhang of de geringe deelname van bewoners aan de dorpsactiviteiten. Van hogeropgeleide dorpsbewoners weten we dat ze zich graag inzetten voor de ruimtelijke en landschappelijke kwaliteit van hun dorp³⁰; zou het kunnen dat deze dorpsbewoners destijds goed vertegenwoordigd waren in het bestuur van de dorpsbelangenverenigingen? Naar de samenstelling en het functioneren van deze besturen is nog weinig onderzoek gedaan, laat staan dat onderzocht is wat hun oriëntatie en invloed is geweest op de ontwikkelde dorpsvisies.

Naar aanleiding van dit deelonderzoek is het natuurlijk ook de vraag of het ook wel 'eerlijk' was om sociale ambities uit dorpsvisies van vóór 2015 te vergelijken met beleidsverwachtingen uit 2015. Het doel van dit deelonderzoek was niet om de huidige dorpsvisies te kwalificeren als wel of niet passend bij het nieuwe beleid 4D's van de gemeente Loppersum of sterker nog om de tekortkomingen van de dorpsvisies bloot te leggen. Toch kan de kritische lezer vinden dat de impliciete boodschap van dit deelonderzoek is dat een nieuwe dorpsvisie anno 2015 een bredere invulling zou moeten hebben dan de oude dorpsvisies hadden. Waarom doen we anders die vergelijking? We kunnen stellen dat de gemeente Loppersum geen mening heeft over 'de dorpsvisie' of een bredere invulling daarvan. In het *Beleidsplan 4D's* zijn immers geen instructies voor een dorpsvisie opgenomen en ook de verantwoordelijke Wethouder³¹ vindt dat elk dorp op zijn eigen wijze een eigen invulling aan de

³⁰ Vermeij, L. en A. Steenbekkers (2015). *Dichtbij huis. Lokale binding en inzet van dorpsbewoners*. Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau.

³¹ Mondelinge mededeling van de Wethouder, de heer Bé Schollema, d.d. 7 juli 2015.

leefbaarheid mag geven. Het feit dat inwoners samen aan leefbaarheid werken is belangrijker dan hoe zij dat doen. Deze opvatting zagen we eerder ook bij de MRO-ambtenaren.

Ondanks deze ruimhartige opstelling van de gemeente zullen de besturen van de dorpsbelangenverenigingen met dorpsvisies die bijna verlopen zijn, zich mogelijk afvragen of en hoe zij hun nieuwe dorpsvisie anno 2016 (2017, etc.) gaan invullen. Een effect van dit onderzoek kan zijn dat besturen 'sociale ambities' weer gaan overwegen. Misschien hebben ze dat eerder gedaan door het project 'sociale paragraaf'. Daarbij is de kernvraag hoe besturen ontdekken en formuleren wat - sociaal gezien – nodig is in het dorp. Een bestuur kan bijvoorbeeld gegevens willen verzamelen en interpreteren over de zelfredzaamheid van de dorpsbewoners en hun netwerken. Of gegevens over de samenhang in buurten en welke problemen daar liggen. Wij vragen ons af of besturen deze informatie wel mogen verzamelen, omdat het geen dorpsstatistieken betreft en de privacy van bewoners in het geding is. Ook kan het idee dat besturen van dorpsbelangenverenigingen over privégegevens van mede-inwoners beschikken veel mensen tegen de borst stuiten. Voor het willen onderbouwen van sociale ambities over zelfredzaamheid, zorgondersteuning en buurthulp voorzien we dan ook problemen. Maar welke sociale ambities kunnen dan wel in een dorpsvisie staan? In het volgende hoofdstuk komen we op deze vraag terug als we het deelonderzoek bespreken dat we uitvoerden onder de besturen van de dorpsbelangenverenigingen.

Overigens zien we dat in de meest recente dorpsvisie van 't Zandt (uit 2012) al elementen zijn te ontdekken van een dorpsvisie met sociale ambities. In de dorpsvisie *“'t Zandt geen los zand, maar een vitaal en toekomstgericht dorp”* worden uitgangspunten voor het dorp geformuleerd die – avant la lettre – rechtstreeks aan het *Beleidsplan 4D's* ontleend lijken te zijn. De nadruk ligt op *'betrokken en actieve inwoners'* die hun *'bijdrage leveren aan de informele sociale infrastructuur'*, waardoor *'de eigen kracht van het dorp'* de basis kan vormen voor de leefbaarheid. Deze sociale ambities staan helder op papier, maar hoe worden ze in 't Zandt in de dagelijkse praktijk uitgewerkt? In het volgende hoofdstuk geven we aan wat het bestuur van Dorpsbelangen 't Zandt hierover heeft aangegeven. Besturen van andere dorpsbelangenverenigingen kunnen uit de voorsprong van 't Zandt hun voordeel halen.

3.5 Samenvatting

In dit hoofdstuk is beschreven wat de dorpsvisies van dorpen uit de gemeente Loppersum aangeven over onderwerpen en ambities uit het sociale domein en in welke mate de sociale ambities overeenkomen met de beleidsverwachtingen uit het *Beleidsplan 4D's* van de gemeente Loppersum. Uit dit deelonderzoek blijkt dat in de dorpsvisies onderwerpen uit het sociale domein beschreven worden en dat voor een beperkt aantal van die onderwerpen sociale ambities zijn geformuleerd. De nadruk in de dorpsvisies ligt echter op ruimtelijke onderwerpen (dorpsverfraaiing, verkeersveiligheid en wegen en paden) en in iets mindere mate op voorzieningen (dorpshuizen, basisscholen). In de meeste dorpsvisies vonden we sociale ambities ten aanzien van het behouden of verbeteren van de sociale samenhang en het vergroten van de deelname van bewoners aan dorpsactiviteiten en het verenigingsleven. Uit de vergelijking van de beleidsverwachtingen uit het *Beleidsplan 4D's* met de sociale ambities uit de dorpsvisies kan geconcludeerd worden dat de sociale ambities in beperkte mate overeenkomen met de beleidsverwachtingen. Dat geldt vooral voor de sociale ambities over de inzet van de besturen van de dorpsbelangenverenigingen en om de dorpse voorzieningen in stand te houden. Maar de beleidsverwachtingen over zelfredzaamheid, burenhulp en spontane initiatieven

van respectievelijk individuele bewoners, buurtbewoners en ongeorganiseerde bewonersgroepen vinden we niet terug in de sociale ambities. In de dorpsvisie van 't Zandt (uit 2012) vinden we meer overeenkomsten tussen sociale ambities en de beleidsverwachtingen dan in de andere dorpsvisies.

Hoofdstuk 4. Besturen van de dorpsbelangenverenigingen

In dit hoofdstuk beschrijven we in welke mate de besturen van de dorpsbelangenverenigingen onderschrijven dat hun dorpsgemeenschap een bijdrage kan / moet leveren aan het sociale domein zoals de gemeente dat in haar nieuwe beleid van haar bewoners verwacht en hoe zij als bestuur daar (eventueel) leiding of uitvoering aan zouden willen geven. Voor dit deelonderzoek is met 22 bestuursleden van dorpsbelangenverenigingen gesproken. De resultaten van deze bijeenkomsten worden in paragraaf 4.3 weergegeven. De onderzoeksvragen van dit deelonderzoek staan in paragraaf 4.1 en de methode van onderzoek in paragraaf 4.2. Net als in voorgaande hoofdstukken geven we een korte kritische beschouwing op de beschreven resultaten (par. 4.4), waarna we het hoofdstuk afsluiten met een korte samenvatting.

4.1 Onderzoeksvragen

In alle 17 dorpen van de gemeente Loppersum is een vereniging voor Dorpsbelangen aanwezig³². In zijn algemeenheid is het doel van deze verenigingen om de belangen van het dorp in brede zin te behartigen en in het bijzonder de leefbaarheid te bevorderen. Alle dorpsbelangenverenigingen hebben een bestuur en leden (de bewoners of huishoudens van het dorp). Jaarlijks leggen de besturen conform hun statuten rekening en verantwoording af aan de leden over de jaaractiviteiten en de financiën. De besturen van de dorpsbelangenverenigingen zijn vaste en erkende gesprekspartners voor de gemeente Loppersum. De besturen kunnen voor het jaarlijkse overleg met het College van B&W dorpskwesties en wensen agenderen en andersom kan het College van B&W dat doen voor gemeentelijke beleidszaken. Zo heeft de Wethouder³³ in 2014 een informatieavond gehouden voor de besturen van de dorpsbelangenverenigingen waarin hij de besturen op de hoogte heeft gebracht van de vier transities (4D's) en de effecten daarvan voor de inwoners van de gemeente Loppersum. De wethouder heeft aangegeven dat hij het belangrijk vindt dat de besturen van een dorpsbelangenvereniging op de hoogte zijn van het nieuwe beleid. Daarom staan de besturen van de dorpsbelangenverenigingen in dit deelonderzoek centraal. In dit deelonderzoek gaat het om de vraag hoe de besturen het nieuwe *Beleid 4D's* zien en welke rol de besturen zichzelf en hun dorpsgemeenschap toedichten bij de uitvoering van het beleid.

In dit hoofdstuk worden vijf onderzoeksvragen beantwoord:

1. In welke mate onderschrijven de besturen de beleidsverwachtingen van de gemeente dat uit dorpsgemeenschappen bijdragen worden geleverd aan het sociale domein?³⁴
2. Waar zien de besturen dat uit hun dorpsgemeenschap een bijdrage aan het sociale domein komt?³⁵
3. In welke mate achten de besturen zich gemotiveerd en competent om met de dorpsgemeenschap bij te dragen aan het sociale domein?
4. Welke ondersteuning vanuit de gemeente of andere organisaties achten de besturen noodzakelijk om tot een bijdrage aan het sociale domein te komen?

³² Correctie: het is de Stichting Dorpsbelangen Middelstum. Voor het gemak spreken we in het vervolg toch ook over dorpsbelangenverenigingen, maar we weten nu dat de juridische vorm voor Middelstum een stichting is.

³³ Mondelinge mededeling van de Wethouder, de heer Bé Schollema, d.d. 7 juli 2015.

³⁴ De formulering van deze onderzoeksvraag is aangepast, in hoofdstuk 2 concludeerden we dat we beter kunnen spreken van bijdragen uit in plaats van van dorpsgemeenschappen.

³⁵ Zelfde opmerking als bij voetnoot 37.

5. In welke mate zouden de besturen die bijdrage aan het sociale domein willen beschrijven in de dorpsvisie?

4.2 Methode van onderzoek

Voor dit deelonderzoek hebben we focusgroepsessies gehouden met bestuursleden van dorpsbelangenverenigingen. In een focusgroepsessie wordt in een kleine groep gestructureerd over een thema gediscussieerd³⁶. Het thema van de focusgroepsessie was “*Sociale ambities van een dorp*”. In de uitnodigingsemail (d.d. 17 maart 2015) is het thema als volgt geïntroduceerd:

“Met *sociale ambities* bedoelen wij dat een dorp mogelijk wensen heeft voor hoe inwoners met elkaar samenleven, de binding die ze met elkaar hebben en wat ze voor elkaar doen. En als er zulke wensen zijn, op welke manier die kenbaar, vastgelegd en praktisch ingevuld kunnen worden en wat daarbij – volgens u - de rol van de dorpsbelangenvereniging en de gemeente kan zijn.”

In deze introductie is bewust gekozen om ‘sociale ambities’ niet te formuleren als ambities die een bestuur zou moeten hebben als gevolg van het nieuwe *Beleid 4D’s*.

Alle besturen van de dorpsbelangenverenigingen zijn per e-mail uitgenodigd voor een bijeenkomst, ook de besturen van de dorpsbelangenverenigingen van Westeremden en Loppersum (bijlage 5, A). In totaal hebben 22 bestuursleden van de dorpsbelangenverenigingen van Garsthuizen / Startenhuizen (2 personen), Zijldijk (1 persoon), Zeerijp (1 persoon), Eenum (2 personen), Oosterwijtwerd (2 personen), Garrelsweer (2 personen), Leermens (2 personen), ’t Zandt (3 personen), Stedum (3 personen), Middelstum (2 personen), Loppersum (2 personen) meegedaan aan vier focusgroepsessies. Er zijn vier bijeenkomsten in april 2015 gehouden in achtereenvolgens de dorpshuizen van Garsthuizen, Eenum en ’t Zandt en een zorgboerderij te Stedum. De bezetting per bijeenkomst was respectievelijk vier, acht, twee en zeven bestuursleden.

De besturen van Westerwijtwerd, Huizinge, Westeremden, Toornwerd en Wirdum hebben in antwoord op de uitnodiging aangegeven niet mee te willen of te kunnen doen aan de bijeenkomsten. De reden die ze daarvoor aangaven, waren divers: “onze bestuursleden hebben geen tijd en gelegenheid kunnen vinden”, “het thema heeft voor ons geen prioriteit”, “het speelt niet voor ons” of “de bestuursleden kunnen voor dit thema niet namens de bewoners spreken”. De onderzoeker heeft per e-mail en telefoon alsnog gepoogd deze besturen erbij te betrekken door alternatieve data aan te bieden of het doel nogmaals uit te leggen, maar dat is in het geval van deze besturen zonder succes gebleven.

Met een korte vragenlijst hebben we de persoonlijke gegevens van de deelnemende bestuursleden verzameld. Uit die kenmerken (tabel 11) kunnen we afleiden dat de deelnemers aan de focusgroepsessies voornamelijk algemene bestuursleden en voorzitters waren, dat zij gemiddeld genomen een bestuurstermijn van vier jaar achter de rug hebben en dat de helft van hen betrokken is geweest bij het opstellen van de huidige dorpsvisie. Verder waren de bestuursleden voor het

³⁶ Voor de vormgeving van de focusgroepsessie is gebruik gemaakt van: Ketelaar, P. , F. Hentenaar, M. Kooter (2011) *Groepen in focus. In vier stappen naar toegepast focusgroepsonderzoek*. Den Haag: Boom Lemma Uitgeverij.

merendeel van het mannelijk geslacht en overwegend van middelbare leeftijd; hun woontijd in het dorp varieerde van nog maar kort tot levenslang, maar gemiddeld genomen wonen de bestuursleden zo'n 11 – 15 jaar in hun dorp. Meer dan de helft had nog andere bestuursfuncties naast die van de dorpsbelangenvereniging. De vraag of deze bestuursleden representatief zijn voor alle bestuursleden van de dorpsbelangenverenigingen in de gemeente Loppersum is hier niet aan de orde, omdat het in dit onderzoek niet gaat om de opvattingen van de bestuursleden te generaliseren, maar om deze opvattingen te verkennen en als zodanig te begrijpen.

Kenmerken van de 22 deelnemers		
Geslacht	7 vrouwen 15 mannen	
Leeftijd	25-34 jaar 35-44 jaar 45-54 jaar 55-64 jaar 65-74 jaar	1 persoon 3 personen 3 personen 9 personen 5 personen
Woontijd in dorp	0-5 jaar 6-10 jaar 11-15 jaar 16-20 jaar 21-30 jaar 31-40 jaar 41 jaar of langer Niet ingevuld	3 personen 3 personen 6 personen 1 persoon 2 personen 2 personen 2 personen 3 personen
Functie bestuur Dorpsbelangen	Voorzitter Secretaris Penningmeester Bestuurslid	6 personen 2 personen 2 personen 12 personen
Aantal jaren in bestuur Dorpsbelangen	Korter dan 1 jaar 1 Jaar 2 Jaar 3 Jaar 4 Jaar 5 Jaar 6 Jaar 8 Jaar Niet ingevuld	4 personen 1 persoon 1 persoon 1 persoon 8 personen 1 persoon 2 personen 3 personen 1 persoon
Betrokken geweest bij opstellen huidige dorpsvisie?	Ja Nee Geen dorpsvisie	12 personen 8 personen 2 personen
Actief als bestuurslid in andere verbanden?	Nee Ja*	9 personen 13 personen
* waaronder 4x “zorggerelateerd instelling of -initiatief”, 3x “kerk”, 3x “dorpshuis”, 3x sport/culturele vereniging, 2x energiecoöperatie, 2x politieke partij, 1x uitvaartvereniging, 1x landbouwvereniging, 1x niet nader aangeduid		

Tabel 11. Kenmerken van de bestuursleden die deelnamen aan de vier focusgroepsessies.

Voor de vier bijeenkomsten is een gedetailleerd draaiboek gemaakt (bijlage 5, B). In de focusgroepsessies werden vijf vragen besproken die kort werden ingeleid door de gespreksleider. De deelnemers mochten vrij reageren op de vragen en op elkaar. Alle antwoorden of reacties werden kort en bondig genoteerd op een powerpointslide (bijlage 5, C). Alle deelnemers hadden via een projectiescherm zicht op deze slide en konden zodoende de formuleringen verbeteren of aanvullen. Het totaal aan antwoorden en reacties is opgenomen in bijlage 5, D. De focusgroepsessies hadden een geplande duur van 1 ½ uur, maar duurden 2 uur en gingen over in een informeel samenzijn. Van de focusgroepsessies zijn met toestemming van de deelnemers audio-opnamen gemaakt, die door de twee eerder genoemde studenten zijn getranscribeerd. Deze transcripties zijn door de onderzoeker voor de analyse aangewend. De transcripties zijn op verantwoorde wijze opgeslagen conform het datamanagementbeleid van het Kenniscentrum NoorderRuimte (Hanzehogeschool Groningen). Daar waar de bespreking van de resultaten een verduidelijking of illustratie behoeft, is gebruik gemaakt van enkele geanonimiseerde citaten (voorzien van ‘citaat’, cursief en tussen aanhalingstekens geplaatst) uit de transcripties.

4.3 Resultaten

4.3.1 Wie is verantwoordelijk voor de samenleving anno 2018?

De deelnemers aan de focusgroepsessie (kortweg: de bestuursleden) kregen allereerst op een powerpointslide de visie van de gemeente Loppersum op de samenleving in 2018 te zien: *“In 2018 zien wij een samenleving waar onze inwoners actief deelnemen aan het gemeenschapsleven en zichzelf ontwikkelen. Er is een ruim aanbod van sociale voorzieningen en initiatieven, waarvan meerdere door de inwoners zelf zijn opgezet en draaiende worden gehouden. Er is minder werkloosheid, doordat er een goede aansluiting is tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Mensen helpen elkaar waar dit nodig is en professionals zijn er om mensen te helpen die nog net wat meer ondersteuning nodig hebben dan dat het sociale netwerk kan bieden”*³⁷. Vervolgens werden de bestuursleden uitgenodigd te reageren op de vraag “Welke verantwoordelijkheid hebben inwoners / besturen (van Dorpsbelangen, JR) om deze samenleving te realiseren?”

De eerste reacties van de bestuursleden betroffen het vaakst het zinsdeel *“waar onze inwoners actief deelnemen”* en *“.. door de inwoners zelf opgezet en draaiende gehouden”*. De bestuursleden gaven aan dat zij als bestuursleden weliswaar actief zijn, maar dat dat lang niet voor alle inwoners geldt, omdat sommige inwoners ervoor kiezen om niet mee te doen aan activiteiten in het dorp. Uit de reacties blijkt dat het voor de besturen van de dorpsbelangenverenigingen een blijvende opgave is hoe zij *‘minder actieve inwoners’* kunnen betrekken bij de verenigingen en activiteiten in het dorp. Een aantal besturen probeert dat te doen door de nieuwe inwoners in het dorp te verwelkomen en hen informatie te geven over wat er in het dorp is te doen in de hoop dat de nieuwe inwoners zullen ‘meedoen’. Andere bestuursleden benaderen persoonlijk mede-inwoners om mee te helpen aan een activiteit.

Als het gaat over de verantwoordelijkheid die dorpsbewoners hebben om *“elkaar te helpen waar dit nodig is”*, blijkt uit de reacties dat de bestuursleden allereerst aan burenhulp denken. Alle bestuursleden gaven aan dat er sprake is van burenhulp in hun dorp. Volgens hen wordt de burenhulp onderling geregeld en komt die tot stand omdat de meeste inwoners in een dorp wel een

³⁷ DAL Beleid 4D's (2014), p. 4.

sociaal netwerk in het dorp hebben. De bestuursleden associëren “elkaar helpen” vooral met burenhulp aan oudere mensen die minder mobiel zijn geworden of kortstondig ziek zijn. Dan wordt hulp geboden in de vorm van een lift naar de huisarts of het ziekenhuis, boodschappen doen of een maaltijd koken.

In het algemeen gaven de bestuursleden aan dat de bereidheid in de dorpen om elkaar te helpen aanwezig is en ze denken ook niet dat burenhulp in de toekomst zal afnemen. Een bestuurslid uit een klein dorp formuleerde dat pregnant: (citaat) “ *Kijk als je niet iets voor een ander wil betekenen, moet je niet in een dorp gaan wonen. Daar ben ik van overtuigd. Dan moet je anoniem in de stad gaan wonen. (...) Kijk, als mijn buurman met een lege accu staat en ik rij van de oprit af en ik help hem niet, dan word ik daar op aangekeken. (...) Als je op zo’n dorpje woont, dan doe je dat gewoon voor elkaar*”. Maar de bestuursleden constateerden ook dat inwoners het lastig of moeilijk vinden om hulp aan een mede-inwoner te vragen. Het ‘probleem’ van de coöperatie Loppersum en Zorgzaam Stedum dat het aanbod aan vrijwilligers de vraag overstijgt kwam in alle bijeenkomsten aan de orde. Dat een hulpvraag niet gesteld wordt, heeft volgens de bestuursleden niet alleen met ‘vraagverlegenheid’ te maken, wat inhoudt dat inwoners mede-inwoners niet met hun hulpvraag willen opzadelen. Het heeft ook te maken met het feit dat dat inwoners kieskeurig zijn voor wie de eventuele hulp gaat geven: een hulpgever moet bij wel bij de hulpvragen passen. De bestuursleden uit de grotere dorpen gaven aan dat inwoners door mede-inwoners “uit de eigen kring” (van met name de kerk) kunnen worden geholpen. Een andere reden dat er geen hulp wordt gevraagd of geaccepteerd van mede-inwoners is gelegen in ‘oud zeer’ tussen inwoners door vroegere ruzies of meningsverschillen. Dit werd vooral door de bestuursleden uit de kleine dorpen naar voren gebracht.

In alle focusgroepsessies maakten de bestuursleden onderscheid tussen alledaagse hulpvragen (vervoerslift, boodschappenhulp, kleine huis- en tuinklusjes) en zorgvragen van lichamelijke of anderszins problematische aard. De bestuursleden vinden dat je niet van mede-inwoners mag verwachten dat zij hulp bieden bij een zware lichamelijke of geestelijke zorgvraag; voor die problemen moet professionele hulp worden gevraagd. Ook vroegen ze zich af of mede-inwoners wel de verantwoordelijkheid hebben om ‘problematiek’ van inwoners op te merken (in de zin van signaleren en doorgeven aan bijvoorbeeld zorginstanties). In een focusgroepsessie vertelden drie bestuursleden over situaties in hun (kleine) dorpen, waarbij het ging over situaties van kindermishandeling, huiselijk geweld en alcoholisme. De vraag is of de mede-inwoners dit hadden kunnen zien en hadden moeten ingrijpen. De bestuursleden gaven bij de verhalen aan dat inwoners met zulke problemen zich vaak onttrekken aan burenccontacten, waardoor de problemen onzichtbaar worden. Wat de burens destijds van de kindermishandeling hebben gehoord, wisten de bestuursleden niet. Het bestuurslid dat over het huiselijk geweld vertelde, gaf aan dat hij nog altijd vindt dat hij persoonlijk tekort is geschoten door niet voor de vrouw op te komen; hij noemt dat een “leermoment”. De bestuursleden van deze focusgroepsessie benadrukten dat burens problemen (letterlijk) kunnen “horen” en daardoor misschien meer verantwoordelijkheid hebben om in te grijpen of te signaleren. Wel hoopten de bestuursleden dat dit niet leidt tot te veel sociale controle en bemoeizucht van burens onderling, omdat in elk gezin wel eens luidruchtige en ruzieachtige momenten zijn.

Op de vraag of besturen van de dorpsbelangenverenigingen een bijzondere verantwoordelijkheid dragen om de samenleving 2018 (uit het *Beleidsplan 4D’s*) uit te dragen en te realiseren, werden diverse antwoorden gegeven. Allereerst gaven de bestuursleden aan dat er meerdere groepen in hun

dorpen zijn die zich verantwoordelijk voelen voor mede-inwoners, zoals de kerk, andere dorpsverenigingen, de vrouwenraad, vrijwilligersgroepen, de coöperatie Loppersum, Zorgzaam Stedum. De vraag leidde tot de discussie waar de vereniging van Dorpsbelangen voor moet staan en wat de taakopvatting van het bestuur is. Uit de focusgroepsessies bleek dat alle bestuursleden vinden dat de besturen zich bezig moeten houden met de belangenbehartiging van de leefbaarheid in het dorp en daar horen ook sociale aspecten bij. Een bestuurslid vertelde dat hij daarom de Wethouder op het dorp heeft uitgenodigd om het verhaal over de decentralisaties te vertellen. Andere bestuursleden gaven voorbeelden van eigen initiatieven met een sociale intentie. Zo worden in Garsthuizen / Startenhuizen koffieochtenden voor oudere inwoners georganiseerd en heeft Garrelsweer wijkambassadeurs die nieuwkomers verwelkomen en hulpvragen signaleren. De meeste bestuursleden vinden dat een bestuur van Dorpsbelangen een initiërende en activerende rol heeft. Dat kan ook ingevuld worden door als bestuurslid van Dorpsbelangen (bestuurlijk) mee te doen aan Zorgzaam Stedum, 't Proathoes ('t Zandt) en de coöperatie Loppersum. Uit de sessies bleek dat van bestuursleden niet mag worden verwacht dat zij de persoonlijke problematiek van inwoners signaleren en daarvoor oplossingen bieden. De bestuursleden van de kleine dorpen gaven aan dat inwoners vooral zelf de sociale activiteiten in het dorp moeten benutten om mensen te ontmoeten en nuttige contacten op te doen. Het bestuur van Dorpsbelangen moet zich vooral verantwoordelijk voelen om die sociale activiteiten te organiseren of andere groepen te stimuleren of faciliteren dit te doen. Alle bestuursleden benadrukten meermalen dat de mogelijkheden van een bestuur beperkt zijn als er onvoldoende vrijwilligers meedoen aan die initiatieven. Het organiseren van sociale activiteiten in de grotere dorpen (Middelstum, Loppersum, Stedum) is volgens de bestuursleden minder hun verantwoordelijkheid, omdat er al redelijk veel wordt georganiseerd door andere partijen.

4.3.2 Wat is de bijdrage van dorp aan gemeenschapsleven, sociale voorzieningen en onderlinge hulp?

Aan de bestuursleden is de vraag voorgelegd waar zij op dit moment de bijdrage van het dorp aan het gemeenschapsleven, de sociale voorzieningen en onderlinge hulp zien. Dat leverde een behoorlijke lijst aan activiteiten en van groepen vrijwilligers op. De bestuursleden gaven voorbeelden uit hun eigen dorp: wijkambassadeurs (Garrelsweer), ouders met kinderen die onderling schoolvervoer en oppas regelen (meerdere dorpen), vrijwilligers voor klusjes, vervoer- en boodschappendienst (meerdere dorpen), bestuursleden Dorpsbelangen als aanspreekpunt Wmo (Zeerijp), vrijwilligers in de coöperatie Loppersum (Loppersum) en Zorgzaam Stedum (Stedum), vrijwilligers in de dorpshuizen (o.a. Leermens, Zijldijk en Garsthuizen / Startenhuizen) die zorgen voor koffie en maaltijden, huisbezoek aan zieken en zwakken (door de Vrouwenraad, 't Zandt, Stedum), deelname aan werkgroepen voor bijvoorbeeld speeltuin, evenementen, muziektempel (meerdere dorpen), vrijwilligers die de dorpskrant maken of website bijhouden (meerdere dorpen) en vrijwilligers voor 't Proathoes ('t Zandt) en het Hippolytushoes (Middelstum).

Op de vraag of de bijdrage van inwoners aan gemeenschapsleven, sociale voorzieningen en onderlinge hulp nog “meer, beter of anders” kon, maakten de bestuursleden dezelfde opmerkingen over de mede-inwoners als bij de eerste vraag. Die komen erop neer dat je dorpsinwoners niet kunt dwingen tot meer of betere activiteiten, omdat (citaat) *“sommige inwoners en gezinnen gewoon meer op zichzelf leven”*. Besturen van verenigingen, kerken of andere groepen zullen inwoners persoonlijk moeten vragen om mee te doen; dat is volgens de bestuursleden de effectiefste manier om meer mensen te activeren. Als een bestuurslid voor een collecte langs alle deuren gaat, is dat een

goede manier om te leren waar en hoe (nieuwe) inwoners wonen en leven. Aan de voordeur kunnen bestuursleden een informeel praatje maken en aftasten of deze inwoners al actief zijn.

Bij de beantwoording van deze vraag kwamen ook de coöperatie van Loppersum, Zorgzaam Stedum en in één sessie 't Proathoes van 't Zandt langs. De bestuursleden in de focusgroepsessies spraken hun waardering uit voor deze initiatieven, maar gaven niet aan ook tot dergelijke initiatieven over te willen gaan. Dit had dan met de schaal van het dorp te maken; in een klein dorp hoef je geen formele organisatie voor onderlinge hulp op te zetten.

4.3.3 Wat moet men kunnen in het kader van sociale ambities?

Bij de derde vraag in de focusgroepsessies werd het begrip 'sociale ambities' geïntroduceerd. Door de gespreksleider is dat omschreven als "ambities om meer gemeenschapszin, sociale binding en meer onderlinge hulp in het dorp te willen realiseren". In dit onderdeel van de focusgroepsessie ging het om de vraag wat inwoners of besturen van een dorpsbelangenvereniging moeten kunnen als zij sociale ambities op dorpsniveau hebben. De meeste bestuursleden gingen mee in deze vraag, onder voorwaarde dat de sociale ambities niet uitsluitend aan zorgvragen (citaat: "*van de Wmo*") gekoppeld moeten zijn. De bestuursleden noemden diverse vaardigheden die de bestuursleden zelf zouden moeten bezitten als zij sociale ambities (zouden) hebben: organisatievermogen, luister- en communicatievaardigheden, motiverende en verbindende vaardigheden. De bestuursleden gaven aan dat ze ernaar streven om zoveel mogelijk van deze vaardigheden in het bestuur te hebben. Bovenal noemden zij dat bestuursleden tijd moeten hebben om zich hiermee bezig te houden; enkele bestuursleden benadrukten dat bestuursleden zich belangeloos en vrijwillig inzetten, maar dat ze zich te allen tijde kunnen terugtrekken uit een bestuur. Een bestuur moet er ook intern voor zorgen dat de sfeer goed blijft.

Als het over het 'organisatievaardigheden' gaat, spraken de bestuursleden vooral over de activiteiten met een sociale insteek die zij voor het dorp of in het dorpshuis organiseren. Genoemd werden bijvoorbeeld de seizoensfeesten en de gezamenlijke maaltijden in het dorpshuis. Een bestuur van Dorpsbelangen moet 'zijn' inwoners kennen en de talenten van hen onderkennen. Een bestuurslid vertelde: (citaat) "*je moet kijken naar wat iemand kan, en daaromheen moet je iets organiseren. Als je niemand in het dorp hebt, die kan vingerhaken, dan ga je geen wedstrijd doen. Er zijn natuurlijk een hele hoop mensen die talenten hebben (...) die kun je gebruiken*". Een bestuur kan werkgroepen oprichten met een brede vertegenwoordiging van mensen met verschillende achtergronden en deskundigheden. Bestuursleden gaven aan dat je niet snel ontmoedigd moet zijn, want (citaat) "*als iets niet lukt, iets anders proberen. Niet alles kan een succes worden*".

Bij luister- en communicatievaardigheden dachten enkele bestuursleden vooral aan het signaleren van wat er aan alledaagse hulpvragen bij inwoners speelt. Bestuursleden willen de wensen met betrekking tot 'wonen, zorg en vervoer' van de inwoners wel weten, omdat ze als bestuur daar in algemene zin mee aan de slag kunnen. Daarbij vroegen de bestuursleden in de wat grotere dorpen zich vooral af welke middelen daarvoor geschikt zijn. Doe je dat met een vragenlijst of zet je mensen in als (citaat) "*dorpsprofessionals*" of als (citaat) "*contactpersonen voor de buurt / straat*"?

Bij motiverende en verbindende vaardigheden brachten enkele bestuursleden naar voren, dat het bestuur van Dorpsbelangen zich moet laten leiden door de taak om (citaat) "*het dorp compleet te houden*" en dat daarom alle positieve bijdragen van (groepen) inwoners moeten kunnen rekenen op

een geïnteresseerde houding en complimenten van het bestuur van Dorpsbelangen. De meeste bestuursleden vonden dat (citaat) *“zij het dorp vertegenwoordigen”* en (citaat) *“een brede afspiegeling daarvan zijn”* en daarom verbindend kunnen optreden in het dorp. Zo kunnen besturen van Dorpsbelangen ervoor zorgen dat besturen van de diverse dorpsverenigingen elkaar spreken of elkaar ontlasten door meer met elkaar samen te werken. De bestuursleden merkten op dat in hun dorpen soms (citaat) *“dingen langs elkaar heen worden georganiseerd”*.

4.3.4. Welke ondersteuning is onmisbaar voor sociale ambities?

De vierde vraag in de focusbijeenkomst betrof de vraag naar welke ondersteuning een bestuur van een dorpsbelangenvereniging behoeft als het bestuur sociale ambities heeft. De bestuursleden gaven op deze vraag uiteenlopende antwoorden. Zowel materiële en financiële ondersteuning voor dorpshuizen en ontmoetingsplekken als professionele ondersteuning vanuit de gemeente Loppersum, de woningcorporaties en zorg- en welzijnsorganisaties werden genoemd.

Waar het over de materiële en financiële ondersteuning ging, spraken de bestuursleden vooral over hoe je ontmoetingsplekken op een aantrekkelijke manier in stand kan houden om daar met inwoners samen te komen. Een aantal bestuursleden gaf aan dat de kosten voor het onderhoud en de exploitatie van het dorpshuis (citaat) *“de pan uitrijzen”* en dat zij gebaat zijn met extra fondsen. Die bestuursleden gaven aan dat extra activiteiten in de dorpshuizen voor (citaat) *“toegankelijkheid van dagjesmensen en toeristen in het weekend”* natuurlijk kunnen leiden tot meer inkomsten, maar toeristen vormen niet de primaire doelgroep en bovendien moet een dorpshuis niet concurreren met (kleinschalige) horeca langs de weg. De bestuursleden beschouwden de tegemoetkoming van de NAM als een geluk bij een ongeluk. Een paar bestuursleden gaf aan met computer- en internetfaciliteiten de functies van het dorpshuis te kunnen verbreden, maar door geldgebrek dat niet te kunnen uitvoeren. Die bestuursleden gaven aan voor dit soort hoofdbrekers graag ondersteuning te ontvangen van de gemeente of een andere ondersteuningsorganisatie (zoals de Groninger Dorpen). Enkele bestuursleden stonden open voor de Wmo-scan van de Groninger Dorpen voor functieverbreding van het dorpshuis, als die scan hen tenminste geen geld kost.

De ondersteuning zoals die op dit moment vanuit de gemeente Loppersum wordt gegeven door de dorpencoördinator werd in alle focusgroepsessie genoemd en geroemd. (Citaat) *“er is een goede korte lijn met Henk Medema”*. De bestuursleden noemden die ondersteuning (citaat) *“faciliterend”* en waardeerden het zeer dat de gemeente (citaat) *“een gesprekspartner”* wil zijn. De bestuursleden hadden allen de ervaring dat als de dorpencoördinator niet zelf het antwoord kan geven, hij goed doorverwijst. Enkele bestuursleden vonden het jammer dat dit soms alleen een naam en e-mailadres betreft, deze bestuursleden zagen liever een persoon. Als wens noemden enkele bestuursleden dat iemand (een ambtenaar) van de afdeling Wmo maandelijks spreekuur komt houden in het dorp om informatie te geven aan inwoners. Ook de Stichting Welzijn & Dienstverlening (SW&D) werd door enkele bestuursleden genoemd om professionele ondersteuning te geven aan groepen kwetsbare inwoners. De SW&D zou ook de besturen kunnen helpen bij het opzetten van projecten en het aanvragen van subsidies. Ook de corporatie Woongroep Marenland wordt in dat verband genoemd. Enkele bestuursleden (van onder andere Oosterwijtwerd) gaven aan ondersteuning vanuit het Jongerenwerk te wensen, zodat er meer activiteiten voor de jeugd georganiseerd worden, (citaat) *“jongeren van 12 – 15 jaar lopen veel op straat, omdat er geen voorzieningen zijn”*. Behalve de ondersteuning of uitvoering van concrete projecten noemden enkele bestuursleden ook dat zij met

professionals in gesprek willen over (citaat) *“hoe je de hulpvraag naar voren kan laten komen”* en *“wat een vrijwilliger kan en wat een professional moet oppakken”*. Dat kunnen ook zorgprofessionals zijn die nu ook al in het dorp werken (zoals de huisarts, wijkverpleegkundigen of andere zorgprofessionals).

4.3.5 Een dorpsvisie met sociale ambities?

De laatste vraag van de focusgroepsessie betrof de vraag wat aan de dorpsvisie toegevoegd zou kunnen worden als ‘sociale ambities’. Uit de antwoorden bleek allereerst dat bijna alle bestuursleden zich herinnerden dat er vanuit de gemeente Loppersum een project (2010 - 2012) was om de dorpsvisies te voorzien van een ‘sociale paragraaf’. We schreven hier al over in paragraaf 2.3.2. Uit de focusgroepsessies bleek dat de bestuursleden van ’t Zandt, Oosterwijtwerd en Middelstum vonden dat zij in hun dorpsvisie al een sociale paragraaf hebben toegevoegd, al beraden de bestuursleden van Middelstum zich nog over de verdere invulling³⁸. Enkele bestuursleden (Zeerijp, Zijldijk) gaven aan bezig te zijn met een sociale paragraaf als aanvulling op de bestaande of nieuwe dorpsvisie.

De gedachtewisseling in de focusgroepsessies gaf geen duidelijke invulling aan wat de strekking van sociale ambities in dorpsvisies zouden kunnen zijn. Ook leidde de discussie niet tot concrete voorbeelden van inhoud of aanpak. Enkele bestuursleden vroegen zich weer hardop af hoe je de wensen van de inwoners op het sociale vlak inventariseert, want (citaat) *“het is immers lastig om de juiste vragen in een vragenlijst te bedenken”*. Ook kwam in de discussie weer het punt naar voren welke taak en verantwoordelijkheid Dorpsbelangen heeft en hoe *“je de Wmo in het dorp kan oppakken”*. Een paar bestuursleden vond dat een bestuur van Dorpsbelangen helemaal geen sociale ambities zou moeten hebben, want (citaat) *“schoenmaker hou je bij je leest”*. Daarmee gaven ze aan dat Dorpsbelangen zich niet met de zorg moet bezig houden, daarvoor zijn er zorginstellingen. Andere bestuursleden vroegen zich af of je wel sociale ambities moet hebben als je niet weet of je daar vrijwilligers voor kan krijgen en bovendien (citaat) *“mensen vinden het vaak wel goed in het dorp”*.

Ondanks deze aarzelingen hadden de bestuursleden toch wel ideeën over wat zij als sociale ambities of een sociale paragraaf zouden willen uitwerken: (citaten) *“goed samenleven, leefbaarheid, omzien naar elkaar”*, *“samen verantwoordelijk zijn, iedereen levert een bijdrage, het is halen en brengen”*, *“zelfvoorzienende dorpen om onderling diensten te ruilen”*, *“zorgen voor mobiliteit als mensen op het dorp moeten blijven wonen”*, *“nieuwkomers welkom heten met een bloemetje”* en *“het familiegevoel versterken in het dorp”*. Dat inwoners elkaar (leren) kennen is door de bestuursleden vaak naar voren gebracht. Daarom vinden ook alle bestuursleden het belangrijk dat er papieren dorpskranten en digitale nieuwsbulletins zijn waarin inwoners vertellen over hun activiteiten en nieuwe inwoners zich kunnen voorstellen. Dat zou het gevoel moeten versterken dat je een beroep op elkaar kunt doen.

Op de vraag of een dorpsvisie gezien wordt als een goed middel om met sociale ambities aan de slag te gaan, antwoordde een bestuurslid (citaat) *“dat je meer vissen met een hengel vangt dan met een visakte”*. Het bestuurslid impliceerde met deze woorden dat het misschien beter is om sociale ambities in de praktijk te brengen dan lang te wikken, te meten en te weten wat daarover opgeschreven moet worden in de dorpsvisie. Andere bestuursleden vonden de dorpsvisie echter wel

³⁸ De sociale visie van Oosterwijtwerd hebben wij niet in dit onderzoek kunnen betrekken, omdat zij niet voorhanden was.

een goed middel, omdat de inhoud terug kan komen in het jaarlijkse overleg met de gemeente. In meerdere focusgroepsessies kwam het idee naar voren om vanuit een breder dorpsoverleg (met bijvoorbeeld de huisarts, dominee en ouderlingen, vrouwenraad, andere verenigingen, zorgprofessionals) tot gezamenlijke sociale ambities voor het dorp te komen.

4.3.6 Beantwoording van de onderzoeksvragen

In de bovenstaande paragrafen hebben we de belangrijkste gesprekspunten uit de focusgroepsessie weergegeven. In deze paragraaf beantwoorden we de onderzoeksvragen.

De eerste onderzoeksvraag luidt: *In welke mate onderschrijven de besturen de beleidsverwachtingen van de gemeente dat uit dorpsgemeenschappen bijdragen worden geleverd aan het sociale domein?* Uit de gesprekken met de bestuursleden kan geconcludeerd worden dat zij net als de gemeente het belangrijk vinden dat inwoners zich verantwoordelijk voelen voor elkaar. De besturen zien dat alom sprake is van burenhulp, die naar verwachting in de toekomst ook niet zal afnemen. Maar de bestuursleden zien het niet gebeuren dat inwoners op eigen initiatief problemen bij mede-inwoners signaleren of daarvoor zorg verlenen. De inzet van vrijwilligers voor sociale activiteiten van Dorpsbelangen in het dorp is er wel, maar dat is een beperkt aantal inwoners en het zijn meestal dezelfde inwoners die meedoen. De besturen hebben dus geen hoge verwachtingen over wat inwoners kunnen bijdragen aan het sociale domein. De besturen zien voor zichzelf wel een taak weggelegd als bijdrage aan het sociale domein door het zelf organiseren van inwonersactiviteiten en door andere (groepen) inwoners te blijven stimuleren dit ook te doen.

Op de tweede vraag *Waar zien de besturen dat uit hun dorpsgemeenschap een bijdrage aan het sociale domein komt* wordt opnieuw de burenhulp, de onderlinge georganiseerde dienstverlening voor vervoer en de inzet van vrijwilligers genoemd. De bijdrage wordt hier opgevat als “*elkaar helpen*”. De sociale activiteiten in het dorpshuis zorgen ervoor dat mensen met elkaar in gesprek raken, elkaar leren kennen en waar nodig elkaar later kunnen helpen. Ook de coöperatie Loppersum, Zorgzaam Stedum, kerkgenootschappen, vrouwenraad, het onderwijs en andere dorpsverenigingen worden genoemd met hun bijdragen voor zorg en zorgbemiddeling en hun aandacht voor kwetsbare of specifieke groepen.

De vraag *in welke mate de besturen zich gemotiveerd en competent achten om met de dorpsgemeenschap bij te dragen aan het sociale domein* wordt door de bestuursleden beantwoord met drie soorten vaardigheden. Een bestuur met sociale ambities moet kunnen organiseren, luisteren en communiceren, motiveren en verbinden. Deze vaardigheden zijn nodig als er sociale activiteiten worden georganiseerd, als er vrijwilligers geworven moeten worden en samengewerkt moet worden met andere groepen inwoners. De vraag of de huidige besturen deze vaardigheden bezitten kan niet beantwoord worden, maar de bestuursleden geven wel aan bij de werving van nieuwe bestuursleden op deze vaardigheden te letten.

De vierde onderzoeksvraag betreft de vraag naar *welke ondersteuning vanuit de gemeente of andere organisaties de besturen noodzakelijk achten om tot een bijdrage aan het sociale domein te komen*. De meeste besturen zien allereerst dat er materiële en financiële ondersteuning nodig is om het dorpshuis voor sociale activiteiten in stand te houden. Voor verbreding van dorpshuisfuncties wordt onder andere een internetverbinding en wifi gewenst en in een enkel geval een Wmo-scan van de Groninger Dorpen. Om kwetsbare inwoners te versterken en woonplekken te verbeteren wordt de

ondersteuning van Stichting Welzijn & Dienstverlening en de woningcorporatie op prijs gesteld. De ondersteuning vanuit de gemeente Loppersum in de vorm van de dorpencoördinator wordt zeer op prijs gesteld, en de functie zou ook in de gemeentelijke schaalvergroting moeten blijven. Ambtenaren van de Wmo zouden een inloopspreekuur in het dorp kunnen houden en met de besturen en zorgprofessionals kunnen overleggen over afstemming tussen vrijwilligers en professionals.

Uit de focusgroepsessies bleek dat de meeste besturen hun *bijdrage aan het sociale domein willen beschrijven in de dorpsvisie* (laatste onderzoeksvraag). Drie besturen hebben al een sociale paragraaf in hun dorpsvisies, twee besturen zijn er nu mee bezig en de andere besturen staan bij een herziening van hun dorpsvisie daar niet afwijzend tegenover. Behalve het bestuur uit 't Zandt (voor Oosterwijtwerd kunnen we niet spreken) hebben de besturen niet concreet voor ogen waarover het zou moeten gaan en hoe ze tot deze sociale ambities moeten komen. Ook het bestuur uit Middelstum werkt de sociale paragraaf nog verder uit. De dorpsvisie wordt als een goed middel beschouwd om de sociale ambities vast te leggen. Het idee om een dorpsvisie inclusief de sociale ambities uit een breed dorpsoverleg te laten komen wordt door de meeste besturen omarmd.

4.4 Discussie

Voor het bediscussiëren van 'sociale ambities' in een dorp hebben we gekozen dat te doen met de besturen van de dorpsbelangenverenigingen. Vanuit het oogpunt dat sociale ambities in een dorpsvisie beschreven kunnen worden is dat een terechte keuze. Het bestuur van de dorpsbelangenvereniging brengt dergelijke dorpsvisies immers uit. De gedachtewisseling in de focusgroepsessies werd door de deelnemers zelf bijzonder op prijs gesteld, vooral omdat er bestuursleden uit andere dorpen waren en dit nieuwe contacten opleverde. Aan het einde van twee focusgroepsessies werd dan ook door de bestuursleden de wens uitgesproken dat hun besturen elkaar vaker zouden treffen om bij te praten. De sfeer in de focusgroepsessies was vriendelijk en ontspannen. In de sessie met Stedum, Loppersum en Middelstum meende de onderzoeker enige (gespeelde?) animositeit tussen de bestuursleden van de drie dorpen te zien, in de zin dat de tegenstellingen tussen de dorpen werden benoemd, maar het werkte niet verstorend. In de andere drie sessies met de dorpen was dat niet aan de orde.

We vragen ons wel af of de samenstelling van de focusgroepsessies niet wat eenzijdig was. Gemiddeld genomen hebben veel mannelijke bestuursleden van middelbare leeftijd meegedaan. We hebben echter geen navraag gedaan over de samenstelling van de besturen; misschien bestaan de besturen van de dorpsbelangenverenigingen wel voornamelijk uit mannen van middelbare leeftijd. Deze groep mensen heeft nu eenmaal meer tijd dan dertigers met jonge gezinnen en drukke banen. We durven geen uitspraak te doen of wat er gezegd is in de focusgroepsessies sekse- en leeftijdsgebonden is. Het was wel opvallend dat het veel ging over de behoeften van oudere dorpsinwoners en minder over kinderen, jeugd of arbeidsparticipatie.

Ook vragen we ons af wat de uitkomsten van de focusgroepsessies waren geweest als we 'sociale ambities op een dorp' hadden besproken met een bredere groep vertegenwoordigers uit het dorp (de kerk, de vrouwenraad, ondernemers, een winkeliersvereniging, de sportvereniging, een huisarts) en niet uitsluitend met bestuursleden van dorpsbelangenverenigingen. Waren de uitkomsten van de focusgroepsessies anders geweest als er andere partijen aan tafel hadden gezeten? In het licht van

mogelijke vervolgonderzoeken zou beter gesproken kunnen worden met een bredere vertegenwoordiging uit het dorp.

We menen aan de hand van de resultaten te zien dat de besturen van de dorpsbelangenverenigingen maar heel bescheiden kijken naar hun bijdrage in het sociale domein. Terwijl uit de gesprekken blijkt dat ze allerlei activiteiten organiseren ter bevordering van de sociale binding en daar actief vrijwilligers voor zoeken en vaak ook vinden. Ook stimuleren de besturen dat er initiatieven voor onderlinge hulp van de grond komen en dat andere groepen zich actief inzetten voor activiteiten en evenementen. Maar uit de resultaten blijkt ook dat de bestuursleden het moeilijk vinden dit handelen in termen van sociale ambities te gieten. In de focusgroepsessies is de sociale ambitie aangereikt als 'het streven naar meer gemeenschapszin, meer sociale binding en meer onderlinge hulp', maar het had niet tot gevolg dat de bestuursleden deze definitie ter plekke toepasten op hun dorpen en specificeerden wat in sociaal opzicht in hun dorp verbeterd of opgepakt kon worden. Wij verontschuldigen hier de bestuursleden, omdat 'sociale ambities' een abstract begrip is, waaraan je op een avond niet direct praktische inhoud geeft. Thema's moeten ook indalen bij besturen en later wat meer concrete inhoud krijgen.

Als we de ervaringen en (nu nog) beperkte 'sociale ambities' van de besturen van de dorpsbelangenverenigingen vergelijken met de beleidsverwachtingen 4D's van de gemeente Loppersum, dan zien we zeker overeenkomsten (tabel 12). Waar we bij de gemeente verwachtingen ten aanzien van zelfredzaamheid, sterke sociale netwerken, sociale buurtsamenhang, vrijwilligers, initiatiefgroepen en sociale voorzieningen (van georganiseerde inwoners) konden ontdekken, klinkt op deze terreinen een zachte echo van de besturen over veronderstelde en aanwezige burenhulp, sociale activiteiten, vrijwillige inzet van inwoners en besturen voor dorpsactiviteiten en dorpsbelangen. Het zijn veelal hun eigen werkzaamheden waaraan ze refereren. Die 'echo' had sterker kunnen klinken als we ook de bijdragen van de andere dorpsverenigingen, kerkgenootschappen, het onderwijs, bovenlokale verenigingen en stichtingen aan het sociale domein hadden geweten en in de vergelijking hadden kunnen betrekken. In dit onderzoek stond de vraag centraal of de beleidsverwachtingen voor het sociale domein aansluiten bij wat vanuit de dorpen bijgedragen wordt. Vanuit het perspectief van de besturen van Dorpsbelangen is dat dus een bescheiden maar wel een presente bijdrage.

En wat nu? Moet de visie voor de ideale samenleving van 2018 worden bijgesteld of moeten de dorpsinwoners c.q. de besturen toch ietsje meer ambities hebben? In het volgende hoofdstuk beschrijven we uitgebreider onze conclusies als opmaat voor onze aanbevelingen.

Verwachting over inwoners uit Beleidsplan 4D's	Wat zeggen de besturen van Dorpsbelangen?
<p>Individuele inwoners</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Zelfredzaam</i> - <i>Actief in het vrijwilligerswerk</i> 	<p>Individuele inwoners</p> <p><i>De meeste mensen zijn zelfredzaam, maar sommige inwoners hebben hulp nodig bij ziekte of behoeven vervoer voor boodschappen of ziekenhuisbezoek. Die behoefte is meestal wel bekend.</i></p> <p><i>Het is moeilijk om voor de verschillende activiteiten van Dorpsbelangen voldoende vrijwilligers te vinden. Dat geldt ook voor het vinden van opvolgers in het bestuur.</i></p>
<p>Informeel ongeorganiseerde inwoners</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Geven van buren- en buurthulp</i> - <i>Bijdragen aan sociale samenhang (buurniveau)</i> 	<p>Informeel ongeorganiseerde inwoners</p> <p><i>Burenhulp is zeker aanwezig in de dorpen, maar het is onbekend of het tussen alle buren goed werkt.</i></p> <p>Deze bijdrage van inwoners is niet genoemd door de besturen.</p>
<p>Informeel georganiseerde inwoners</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Initiatieven nemen</i> - <i>Lokaal en kleinschalige aanbod op behoeften</i> 	<p>Informeel georganiseerde inwoners</p> <p><i>De besturen (van de kleinere dorpen) geven aan dat zij vaak de initiatieven nemen voor nieuwe activiteiten. De besturen (van de grotere dorpen) hebben te maken met initiatieven als een zorgcoöperatie of dagbesteding met vrijwilligers.</i></p> <p><i>In kleinere dorpen organiseren de besturen nieuwe activiteiten waarbij zoveel mogelijk andere inwoners worden ingeschakeld. Voor de grotere dorpen, zie hierboven.</i></p>
<p>Formeel georganiseerde inwoners</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Voorzieningen in standhouden</i> - <i>Hulpdiensten organiseren</i> 	<p>Formeel georganiseerde inwoners</p> <p><i>De besturen van de kleinere dorpen proberen zelf te houden wat er is, maar moeten erkennen dat er soms geen of te weinig geld en animo is om de voorzieningen in stand te houden. De besturen van de grotere dorpen zien dat meerdere groepen inwoners voorzieningen willen behouden voor het dorp.</i></p> <p><i>De meeste besturen hebben wel een vorm van onderlinge hulp "georganiseerd" of deze is nog in wording. Soms is deze door andere groepen inwoners georganiseerd (bijv. de coöperaties).</i></p>

Tabel 12. Vergelijking tussen de verwachtingen ten aanzien van inwoners uit *Beleidsplan 4D's* en de ervaringen en opvattingen van besturen van dorpsbelangverenigingen.

4.5 Samenvatting

In dit hoofdstuk is beschreven welke sociale ambities de besturen van de dorpsbelangenverenigingen hanteren voor hun dorp en in hun dorpsvisie (willen) beschrijven. Uit de focusgroepsessies met 22 bestuursleden uit 11 dorpen blijkt dat de besturen vinden dat alle inwoners verantwoordelijkheid dragen om in het dorp prettig samen te leven, maar dat in de praktijk blijkt dat een beperkt aantal inwoners actief meedoet aan de dorpsactiviteiten. De besturen van de dorpsbelangenverenigingen voelen zich zeker verantwoordelijk om de dorpsactiviteiten in stand te houden, omdat inwoners elkaar daar kunnen ontmoeten, leren kennen en zo mogelijk om hulp kunnen vragen. Dat doen de besturen niet vanwege de beleidsverwachtingen van de gemeente, maar omdat ze dat voor de leefbaarheid belangrijk vinden. In de dorpen is sprake van burenhulp, die zich voor een deel aan de waarneming van de besturen onttrekt. Verder leveren ook andere groepen inwoners bijdragen aan de hulp aan mede-inwoners, zoals kerken en vrouwenraad. De coöperatie van Loppersum en Zorgzaam Stedum zijn vaak benoemd als goede initiatieven voor onderlinge hulp.

Als besturen sociale ambities voor hun dorp hebben, dan moeten de bestuursleden over organisatorische, communicatieve, motiverende en verbindende vaardigheden beschikken om ze tot uitvoering te (helpen) brengen. Besturen letten bij de samenstelling van hun bestuur op het voldoende voorkomen van deze vaardigheden. De besturen zouden graag zien dat er meer materiële en financiële ondersteuning komt om dorpshuizen te onderhouden en in stand te houden; voor de functieverbreding is een internetverbinding in het dorpshuis onmisbaar, maar daarvoor is geen eigen budget beschikbaar. Ook verwelkomen de bestuursleden de ondersteuning van welzijnsorganisaties of woningcorporaties voor kwetsbare groepen of bijzondere woonprojecten. De huidige ondersteuning vanuit de gemeente in de persoon van de dorpencoördinator wordt zeer gewaardeerd en moet zeker behouden blijven als de gemeente Loppersum opgaat in een grotere gemeente. Het wordt op prijs gesteld als Wmo-ambtenaren spreekuren in de dorpen zouden houden en met de besturen zouden afstemmen wat professioneel opgepakt moet worden en wat door vrijwilligers kan gebeuren. Drie besturen gaven aan dat zij een sociale paragraaf dan wel sociale ambities in hun dorpsvisie hebben beschreven, twee andere besturen zijn er momenteel mee bezig. De andere besturen zijn ook bereid om over sociale ambities na te denken, maar voor die besturen is het nog onduidelijk hoe ze dat moeten aanpakken en wat de inhoud zou moeten zijn. De dorpsvisie wordt (ook in de komende jaren) als een goed middel gezien om sociale ambities in te beschrijven.

Hoofdstuk 5. Conclusies en discussie

In dit hoofdstuk geven we de conclusies en discussie voor dit onderzoek weer. Met behulp van de samenvattingen en de discussies die aan het einde van hoofdstuk 2, 3 en 4 zijn gegeven kunnen we de slotconclusies en de einddiscussie weergeven. De aanbevelingen die uit dit onderzoek voortvloeien staan beschreven in deel I van dit rapport.

5.1 Conclusies

Dit onderzoek is in opdracht van het College van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Loppersum uitgevoerd. In de context van de decentralisaties van o.a. de AWBZ en Jeugdzorg en de Participatiewet is het voor de gemeente belangrijk om te weten waar inwoners kunnen en willen bijdragen aan het sociale domein. In het *Beleidsplan 4D's* wordt een sterk beroep gedaan op inwoners, wat de vraag oproept hoe inwoners op dit moment in hun dorpsgemeenschappen bijdragen aan het sociale domein en wat daar op ambitieniveau over vastgelegd is of kan worden in de dorpsvisies van de dorpen van de gemeente Loppersum. Het doel van dit onderzoek was daarom om te verhelderen (1) of in de huidige dorpsvisies van de dorpen van de gemeente Loppersum sociale ambities voorkomen die overeenkomen met beleidsverwachtingen uit het *Beleidsplan 4D's* over wat inwoners gezamenlijk kunnen bijdragen aan het sociale domein en (2) hoe dorpsgemeenschappen in de gemeente Loppersum bijdragen aan het sociale domein en of die bijdrage in overeenstemming is met de beleidsverwachtingen die de gemeente Loppersum daarover heeft. De aanbevelingen die uit dit onderzoek voortkomen kunnen door de gemeente Loppersum worden gebruikt voor een nadere uitwerking van haar beleidsverwachtingen ten aanzien van de bijdragen aan het sociale domein en voor beleidsmatige en praktische ondersteuning van bijdragen aan het sociale domein uit dorpsgemeenschappen.

Het sociale domein is tweeledig aangeduid als (1) de acht levensgebieden van inwoners: werk en inkomen, vrije tijd, maatschappelijke en sociale participatie, opvoeden en opgroeien, fysieke en geestelijke gezondheid, veiligheid, wonen en mobiliteit en als (2) alle organisaties, diensten en voorzieningen samen die mensen ondersteunen, de leefbaarheid vergroten en de participatie bevorderen.

In het onderzoek stonden de volgende twee hoofdvragen centraal:

1. *In welke mate komen de beleidsverwachtingen van de gemeente Loppersum over de bijdragen van haar dorpsgemeenschappen aan het sociale domein overeen met wat in de huidige dorpsvisies daarover geschreven is?*
2. *In welke mate sluiten de beleidsverwachtingen van de gemeente Loppersum over de bijdragen van haar dorpsgemeenschappen aan het sociale domein aan bij wat dorpsgemeenschappen zelf willen, kunnen en doen?*

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen zijn drie deelonderzoeken uitgevoerd. Allereerst is onderzoek gedaan naar welke beleidsverwachtingen de gemeente Loppersum heeft over de bijdrage van inwoners aan het sociale domein. Daarvoor is het *Beleidsplan 4D's* aan close reading en een analyse onderworpen. Vervolgens is onderzocht welke onderwerpen uit het sociale domein in de huidige dorpsvisies van 15 dorpen van de gemeente Loppersum worden geadresseerd en welke sociale ambities daarbij zijn aangegeven. Ook dat was een tekstanalyse aan de hand van close

reading. In het derde deelonderzoek is met 22 bestuursleden van de dorpsbelangenverenigingen uit de gemeente Loppersum gesproken over welke sociale ambities zij voor hun dorp koesteren, wat zij nodig achten voor de uitwerking daarvan en hoe zij sociale ambities willen vastleggen in hun dorpsvisies. De methode voor dit onderzoek was een focusgroepsessie.

Uit het *Beleidsplan 4D's* blijkt niet dat de gemeente Loppersum verwacht dat dorpsgemeenschappen als geheel bijdragen aan het sociale domein. “Dorpen” of “dorpsgemeenschappen” worden in het beleidsplan niet genoemd of aangesproken op hun verantwoordelijkheid om bij te dragen.

“Inwoners” worden daarentegen zeer vaak genoemd. Het vaakst worden zij in hun individuele hoedanigheid aangesproken om zelfredzaam te zijn en het eigen sociale netwerk voor hulp en ondersteuning actief in stand te houden of te ontwikkelen. Ook wordt van inwoners verwacht dat zij vrijwilligerswerk gaan doen. Wij hebben in onze analyse een onderscheid aangebracht in de beleidsverwachtingen voor individuele inwoners en groepen inwoners die (in)formeel en (on)georganiseerd kunnen zijn. Van informele ongeorganiseerde groepen inwoners in de buurt verwacht de gemeente dat zij zich inzetten voor de sociale samenhang en problemen daaromtrent signaleren. Van (informele) groepen inwoners wordt verwacht dat zij zich spontaan organiseren om initiatieven te nemen en daarmee inspelen op behoeften van mede-inwoners. Van de bestaande formele georganiseerde groepen inwoners wordt verwacht dat zij de sociale voorzieningen in het dorp in stand houden. We zouden hier kunnen denken aan dorpsverenigingen, kerkgenootschappen en bovenlokale verenigingen of stichtingen met een maatschappelijk doel, maar ze worden niet expliciet genoemd. Wat sociale voorzieningen precies inhouden, wordt in het beleidsplan niet concreet aangeduid; het zouden dorpshuizen, kerken, sport- en culturele voorzieningen waar inwoners elkaar ontmoeten kunnen zijn.

Uit de analyse van het *Beleidsplan 4D's* hebben we geconcludeerd dat de gemeente hoge verwachtingen heeft over hoe haar individuele inwoners en groepen inwoners bijdragen aan het sociale domein. De verwachte bijdrage van groepen inwoners wordt niet specifiek voor de acht levensgebieden van het sociale domein aangegeven, maar eerder benoemd als een min of meer georganiseerde bijdrage die inspeelt op behoeften van inwoners en voorzieningen ontwikkelt en in stand houdt. Het *Beleidsplan 4D's* refereert voor de bijdragen van groepen inwoners daarmee vooral aan het tweede deel van de omschrijving van het sociale domein: *“alle organisaties, diensten en voorzieningen samen die mensen ondersteunen, de leefbaarheid vergroten en de participatie bevorderen”*, zonder dit overigens expliciet te melden. We hebben geconstateerd dat de verwachtingen ten aanzien van de groepen inwoners tekstueel in het *Beleidsplan 4D's* niet expliciet zijn weergegeven. In het *Beleidsplan 4D's* staat ook dat de gemeente zich voorneemt om ondersteuning te geven aan vrijwilligers en initiatiefgroepen, in de vorm van training en begeleiding voor vrijwilligers en een steunpunt voor initiatiefgroepen. Uit de analyse blijkt dat voor de bestaande georganiseerde groepen geen ondersteuning wordt beoogd, terwijl zij wel geacht worden de sociale voorzieningen in het dorp in stand te houden. Tot deze groep behoren ons inziens de verenigingen (of stichtingen) voor dorpsbelangen en dorpshuizen. Het is niet duidelijk of dit bewust beleid is of dat de ondersteuning ‘vergeten’ is. De MRO-ambtenaren van de gemeente Loppersum onderschrijven de beleidsuitgangspunten over individuele verantwoordelijkheid van inwoners voor zelfredzaamheid, maar temperen de hoge verwachtingen uit het *Beleidsplan 4D's* door te benadrukken dat de gemeente een dorp niet kan voorschrijven welke sociale ambities het dorp behoort te hebben en wat een dorp moet doen.

Vergelijken we de beleidsverwachtingen van de gemeente met wat in de huidige dorpsvisies staat, dan is gebleken dat deze dorpsvisies maar beperkt ingaan op onderwerpen uit het sociale domein en weinig sociale ambities benoemen. Wij hebben daarvoor gekeken naar onderwerpen uit het sociale domein ('de acht levensgebieden' en 'organisaties, diensten en voorzieningen') en naar wensen en voornemens over deze onderwerpen. Het bleken vaak maar korte tekstfragmenten te zijn die daarover gingen. De nadruk in (bijna) alle dorpsvisies ligt op ruimtelijke onderwerpen, maar daar waar het gaat over wonen, wegen en paden, (verkeers)veiligheid en openbaar vervoer raakt het ruimtelijke domein natuurlijk wel het sociale domein voor de levensgebieden 'wonen', 'veiligheid' en 'mobiliteit'. Ten aanzien van 'organisaties, diensten en voorzieningen' hebben bijna alle dorpsvisies sociale ambities opgenomen over het behouden van de dorpsvoorzieningen en het dorpshuis. De dorpsvisie van 't Zandt uit 2012 is voorbeeldig voor hoe beleidsverwachtingen van de gemeente verwoord kunnen worden in een dorpsvisie, zoals blijkt uit het volgende citaat: "*Eigen kracht, eigen verantwoordelijkheid, eigen initiatief en zelfoplossend vermogen van de bewoners is belangrijk voor het dorp en het vergroten van het meedoen aan de civil society*". Deze zin had rechtstreeks aan het *Beleidsplan 4D's* ontleend kunnen zijn. Het project in 2010 – 2012 om sociale paragrafen aan de dorpsvisies toe te voegen heeft niet in elk dorp geleid tot een bijgestelde of aangevulde dorpsvisie. Uit de gesprekken met de besturen van de dorpsbelangenverenigingen blijkt echter een grote bereidheid om opnieuw na te denken over een sociale paragraaf als aanvulling op de oude dorpsvisie, al blijft voor die besturen onduidelijk wat daarin zou moeten staan. Aangezien de looptijd van veel dorpsvisies afloopt, zou de tijd nu wel rijp kunnen zijn om sociale ambities in de nieuwe dorpsvisies uit te brengen.

In de bijeenkomsten met de besturen van de dorpsbelangenverenigingen is verkend waar zij de bijdrage van de inwoners zien voor 'gemeenschapszin, sociale binding en onderlinge hulp- en dienstverlening'; deze drie begrippen zijn gekozen als afbakening van het sociale domein. Vergelijken we de beleidsverwachtingen van de gemeente met wat de besturen en inwoners met betrekking tot het sociale domein doen, dan zijn er overeenkomsten en verschillen. Zo komen de verwachtingen ten aanzien van burenhulp goed overeen met wat gedaan wordt, al weten de besturen niet precies of die burenhulp in hun dorpen overal goed functioneert. Ook de beleidsverwachtingen die de gemeente heeft over de georganiseerde groepen inwoners, in dit geval de besturen van de dorpsbelangenverenigingen, komen goed overeen met wat de besturen willen en doen. De besturen dichten zich immers een initiërende en activerende rol toe om dorpsactiviteiten in stand te houden en voorzieningen als het dorpshuis voor het dorp te behouden. Het is niet helemaal duidelijk of de besturen zich hiermee ook inzetten voor wat de gemeente '*sociale voorzieningen*' noemt, omdat de concrete aanduiding daarvan in het *Beleidsplan 4D's* ontbreekt. De bijdrage van de bestuursleden staat wel enigszins onder druk. In de focusgroepsessies gaven de bestuursleden aan dat ze veel vrije tijd in Dorpsbelangen stoppen en dat voorzitter en secretaris elke dag wel bezig zijn met hun dorp. De vraag of de besturen volledig bezet blijven en goed kunnen blijven functioneren speelt bij alle besturen, het vinden van opvolgers blijft een lastige kwestie. In die zin kan de gemeente zich niet (permanent) rijk rekenen met de besturen van de dorpsbelangenverenigingen. Het is daarom des te opvallender dat het *Beleidsplan 4D's* niets aangeeft over de ondersteuning van deze groep inwoners die zich met beperkte middelen en tijd inzetten voor het bevorderen van de leefbaarheid in het dorp.

De beleidsverwachtingen van de gemeente over vrijwilligers komen volgens de besturen niet overeen met de praktijk. Hiermee doelen de besturen vooral op vrijwilligers waarop zij een beroep doen voor het organiseren van dorpsactiviteiten en niet zozeer op vrijwilligers die meedoen in

zorgcoöperaties of vrijwilligersorganisaties. De besturen constateren dat de activiteiten in hun dorpen maar op een beperkt aantal vrijwilligers draaien en dat het moeilijk is inwoners te bewegen om mee te doen. Soms lukt het om (nieuwe) inwoners te betrekken bij dorpsactiviteiten door hen persoonlijk te vragen. In kleinere dorpen worden nieuwe initiatieven het meest door de besturen bedacht en georganiseerd, waarbij zij het de kunst vinden om aanwezige talenten van de inwoners te ontdekken en te benutten. De besturen geven aan dat ook mooie initiatieven als de coöperatie van Loppersum en Zorgzaam Stedum maar door een beperkt aantal inwoners of door één zorgprofessional van de grond gekomen zijn. Gezien de hooggespannen beleidsverwachtingen over de vrijwillige inzet en initiatiefbereidheid kan het zijn dat de gemeente onvoldoende onderkent dat de dorpsactiviteiten en -initiatieven vaak afhankelijk zijn van een beperkt aantal inwoners, vaak ook nog dezelfde inwoners. Enkele besturen hebben aangegeven af te zien van dorpsactiviteiten, omdat hun capaciteit daarvoor te klein is geworden.

5.2 Discussie

We menen met dit onderzoek voldoende te hebben verhelderd hoe de beleidsverwachtingen van de gemeente Loppersum over de bijdrage van inwoners aan het sociale domein aansluiten bij wat in de praktijk gebeurt zoals de besturen van de dorpsbelangenvereniging deze waarnemen of als ambities hebben beschreven in hun dorpsvisies. De gekozen onderzoeksmethoden (close reading, tekstanalyse en focusgroepsessies) hebben voldoende betrouwbare gegevens opgeleverd om tot bovenstaande conclusies te komen. We willen niet nalaten om enkele kanttekeningen bij het onderzoek te plaatsen.

De definitie van het ‘sociale domein’ is overgenomen uit het *Beleidsplan 4D’s*, zijnde “de levensgebieden van inwoners: werk en inkomen, vrije tijd, maatschappelijke en sociale participatie, opvoeden en opgroeien, fysieke en geestelijke gezondheid, veiligheid, wonen en mobiliteit”³⁹ en is aangevuld met “alle organisaties, diensten en voorzieningen samen die mensen ondersteunen, de leefbaarheid vergroten en de participatie bevorderen”⁴⁰. Met behulp van de onderwerpen uit deze definities hebben we de dorpsvisies geanalyseerd om tot de conclusie te komen dat over deze onderwerpen maar beperkt geschreven is. Ligt dit aan de definitie of deugden de dorpsvisies niet? Het antwoord is twee keer *nee*. We menen dat het gevonden resultaat niet als een tekortkoming van de dorpsvisies moet worden gezien, want dat doet geen recht aan de doelstelling van de meeste dorpsvisies, namelijk het geven van een (breed opgevatte) ruimtelijke visie op het dorp en het formuleren van actiepunten voor ruimtelijke verfraaiing. Wat in de dorpsvisie staat is een dorpseigen visie op de leefbaarheid en die visie was in die jaren (2000 – 2010) eerder ruimtelijk dan ruimtelijk én sociaal geïnspireerd. De behoefte om een dorpsvisie ook vanuit een sociaal perspectief te ontwikkelen bestond toen blijkbaar (nog) niet zo sterk. In de nabije toekomst zou ons inziens vooral de aanvulling op de definitie van het sociale domein gebruikt kunnen worden bij het ontwikkelen van dorpsvisies. Besturen en betrokken inwoners denken dan als (informele of formele) *organisatie* na over welke *diensten* en *voorzieningen* bijdragen aan het bevorderen van leefbaarheid, participatie (‘meedoen’ in algemene zin) en ondersteuning (voor ‘gesignaleerde’ inwoners en hun problemen).

³⁹ DAL (2014), Bijlage 1 – Verklarende woordenlijst.

⁴⁰ Kooten, van D., M. Uiterwijk Winkel (2013). *ABC 3D: een begrippenlijst voor de transities in het sociale domein*. STAMM CMO, Assen.

In de bijeenkomsten met de besturen van de dorpsbelangenverenigingen hebben we het sociale domein als “acht levensgebieden en organisaties, diensten, voorzieningen” niet als zodanig aangeduid. Uitgaande van de aanvulling op de definitie van het sociale domein hadden we in de focusgroepsessies ook kunnen reflecteren op de dorpsbelangenvereniging als ‘een organisatie die de leefbaarheid vergroot’, maar we hebben ervoor gekozen de positie en het functioneren van de dorpsbelangenvereniging juist niet centraal te plaatsen. In plaats daarvan hebben we met drie aspecten van *sociale ambities* de discussie willen faciliteren: namelijk ‘gemeenschapszin’, ‘sociale binding’ en ‘onderlinge dienstverlening’. Ons inziens bood het onderdeel ‘onderlinge dienstverlening’ voldoende mogelijkheden om deze met de ‘levensgebieden’ te verbinden, wat deels ook is gebeurd. Onderwerpen als burenhulp, zorg voor ouderen en het activeren van vrijwilligers zijn uitgebreid aan de orde geweest, maar onderwerpen als armoede, werkloosheid, opvoedingsproblematiek of levensloopbestendig wonen daarentegen veel minder. We hebben al eerder geschreven dat de focusgroepsessies geen totaalbeeld hebben opgeleverd voor wat inwoners doen voor het sociale domein. Hadden wij met een bredere geleding uit dorpen gesproken, bijvoorbeeld met ondernemers, kerkelijk betrokkenen, onderwijspersoneel, zorgverleners of vrijwilligers van coöperaties of bij zorginstellingen, dan waren vast meer bijdragen aan het sociale domein (en meer levensgebieden) belicht. Als kritische reflectie op het onderzoek betekent het bovenstaande dat wij in dit onderzoek de vraag naar of de bijdragen uit de dorpsgemeenschap overeenkomen met de beleidsverwachtingen niet volledig kunnen beantwoorden. Er gebeurt vast meer dan de besturen van de dorpsbelangenverenigingen weten of weergegeven hebben.

In het eerste hoofdstuk van dit rapport hebben we geschetst dat de trend van het actief burgerschap en de verwachtingen over burgerparticipatie de achtergrond vormen van dit onderzoek. Het actief burgerschap hebben we zeker onder de besturen van de dorpsbelangenverenigingen aangetroffen. Maar het is geen trend, want deze actieve inzet bestaat al jarenlang in wat zij elke dag doen voor hun dorpen en wat ze zich nog voornemen te doen. Impliciet zat in dit onderzoek echter de veronderstelling dat besturen van dorpsbelangenverenigingen nog een tandje kunnen bijzetten door aan sociale ambities te gaan werken. De meeste bestuursleden vonden dit ook, gezien hun bereidheid om een sociale paragraaf aan de dorpsvisie toe te voegen. Uitgaande van deze goede intenties vragen wij ons af wat de breedte of reikwijdte van deze sociale ambities zou moeten zijn. Moeten ze zo breed zijn als de acht levensgebieden, bijvoorbeeld? De besturen zorgen er nu vooral voor dat voorzieningen blijven of erbij komen en goed functioneren (speeltuinen, bankjes, dorpshuis, wandelpaden) en ze zorgen voor dorpsactiviteiten (jaarlijks terugkerende activiteiten, bijeenkomsten, gezamenlijke onderhoudsactiviteiten). Hiermee voldoen zij al in ruime mate aan hun eigen statutaire doelen (‘bevorderen van de leefbaarheid’) en de verwachtingen van de dorpsinwoners over hoe en welke dorpsbelangen behartigd moeten worden. Uit meerdere dorpsonderzoeken⁴¹ weten wij dat inwoners overwegend tevreden zijn over hoe besturen de dorpsbelangen extern vertegenwoordigen en behartigen. Wij veronderstellen dat dit voor de dorpen van de gemeente Loppersum niet anders is. Een bestuur van de dorpsbelangenvereniging zou daarom vooral moeten doorgaan met hoe ze het nu doet en de daarbij behorende sociale ambities kunnen formuleren in plaats van te denken dat er hele nieuwe of andere activiteiten met grote sociale ambities van hen verwacht worden. We hebben in het onderzoek gezien hoeveel liefde de bestuursleden al stoppen in het bestuurswerk – naast hun betaald en onbetaald werk en andere bestuurstaken – : van deze bestuursleden mag je daarom niet nog meer inzet en meer

⁴¹ Rozema, J. (2010 – 2013). Diverse dorpsonderzoeken. Kenniscentrum NoorderRuimte, Hanzehogeschool Groningen

burgerparticipatie verwachten. Het zal de besturen zeker helpen als er maar een beperkt aantal sociale ambities hoeven te komen. In onze aanbevelingen over sociale ambities houden we het daarom ook bescheiden en sluiten we aan bij het dagelijkse leven.

Maar stel dat een bestuur van een dorpsbelangenvereniging haar sociale ambities toch breed wil opvatten en ook thema's als armoede, werkloosheid, gezondheid en zorgbehoeften, maatschappelijke participatie wil agenderen en verkennen? Los van de vraag of een bestuur zo'n verkenning wel kan en mag uitvoeren in verband met de privacy van persoonsgegevens (we gaven dat bezwaar al eerder aan), moet het bestuur de vraag beantwoorden welke collectieve dorpsbelangen deze bredere sociale ambities dienen. Natuurlijk kan een bestuur beredeneren dat er een collectief belang is als bijvoorbeeld een kind uit een arm gezin kan meedoen aan de sportvereniging of een werkloze jongere een werkervaringsplaats in het dorpshuis krijgt, maar het is niet per se een collectief dorpsbelang. En waar wel een collectief dorpsbelang gediend wordt door bijvoorbeeld het opzetten van een wooncoöperatie, is het de vraag of dit soort initiatieven wel door vrijwilligers en leken opgezet moeten worden⁴². In de statuten van de meeste dorpsbelangenverenigingen staat dat de vereniging de leefbaarheid in het dorp wil bevorderen. Wij definiëren leefbaarheid als "het prettig wonen en samenleven en het hebben van bereikbare en toegankelijke voorzieningen", aspecten die ook in de door ons gehanteerde en uitgebreide definitie van het sociale domein voorkwamen. In onze aanbevelingen geven we voorbeelden van sociale ambities die het 'prettig samenleven' kunnen bevorderen. Uiteindelijk betekent het realiseren van deze sociale ambities ook dat daardoor 'prettig wonen' en 'voorzieningen' kunnen ontstaan. Volgens ons zou een dorpsbelangenvereniging sociale ambities moeten afleiden van wat prettig samenleven bevordert en dit niet onnodig te verzwaren met maatschappelijke thema's.

In het *Beleidsplan 4D's* hebben we de uitwerking voor de actieve burgerparticipatie gezien als de brede verwachting dat burgers het zelf doen of in ieder geval meedoen. Moerkamp (2014)⁴³ schetst drie redenen waarom het wrevel kan wekken dat de overheid de samenleving oproept om 'zelf aan zet' te zijn. Allereerst omdat inwoners nooit opgehouden zijn om zich 'burgerschappelijk' te gedragen. De betrokkenheid en de inzet voor de eigen leefomgeving gebeurt al jaren, waardoor het "uitroepen van de participatiesamenleving een gotspe" is. Tweede reden is dat de overheid wel de opdracht geeft om het zelf te doen, maar graag bepaalt hoe het gebeurt. De terminologie dat de overheid inwoners moet 'verleiden' om actieve burgers te worden, past daarbij. De derde reden dat er wrevel kan ontstaan, zou veroorzaakt worden doordat de bijdrage van inwoners een goedkopere bijdrage is dan die van professionals. Het maatwerk is hiermee een koekje van eigen deeg of komt voor eigen rekening. Het is interessant om na te gaan of de gemeente Loppersum met haar beleidsverwachtingen over de inzet van inwoners het risico op deze wrevels loopt.

Zo op het eerste gezicht hebben we in het onderzoek geen wrevel bij besturen van dorpsbelangenverenigingen kunnen constateren over wat de gemeente van haar inwoners verwacht. Integendeel, de besturen stellen zich meewerkend op, maar stellen wel als voorwaarde dat de gemeente hen moet helpen bij complexe opgaven (zoals het oplossen van het achterstallig onderhoud van dorpshuizen of de afbakening van wat een professionele aanpak vereist en wat niet). Met andere woorden, als de gemeente hoge verwachtingen heeft over burgerparticipatie, dan moet

⁴² Rozema, J., S. Meier, K.I.M. van Dam (2015). *Wooncoöperaties: alternatief voor behoud sociale woningvoorraad*. Tijdschrift voor de Volkshuisvesting, september 2015, nr. 3, p. 40-43.

⁴³ Moerkamp, J. (2014). *Staat overvraagt de samenleving*. Binnenlands Bestuur, 19 december 2014. Citaat: p. 25

de gemeente zich ook afvragen wat zij voor de inwoners kan doen. Het verzachten van de hoge verwachtingen, zoals de ambtenaren van de afdeling MRO deden (“geen blauwdruk, gewone activiteiten dragen ook al bij”), is één optie. Wij doen alvast de aanbeveling het gesprek tussen gemeente en (groepen) inwoners over verwachtingen en het dienen van het algemeen belang en de gedeelde verantwoordelijkheid daarin regelmatig en zo open mogelijk te voeren. Schinkel en Van Houdt (2010)⁴⁴ beschrijven hoe de ‘responsabilisering’ van de burgers onder spanning staat: enerzijds krijgt de ‘goede’ burger de verantwoordelijkheid voor publieke taken en anderzijds kan de overheid ingrijpen als zij vindt dat burgers tekort schieten (zoals in het *Beleidsplan 4D’s* staat over het ingrijpen in de buurt als het ontbreken van sociale samenhang problemen oplevert). Dit maatschappelijk debat over de grenzen van het responsabiliseren en de voorwaarden voor het faciliteren kan het beste met de inwoners zelf worden gevoerd. Zowel de gemeente als de burger zal moeten leren te “kantelen”.

In onze aanbevelingen aan de opdrachtgever geven we aan dat in het kader van het *Beleid 4D’s* de verwachtingen verhelderd moeten worden over ‘samenredzame’ burgerparticipatie⁴⁵ van inwoners en hoe de gemeente hierover betekenisvol overleg kan voeren met vertegenwoordigers uit de dorpen. In onze aanbevelingen kunnen we slechts beperkt adviezen geven aan de dorpsbelangenverenigingen hoe ‘het dorp’ kan reageren op deze verwachtingen met dorpseigen ambities. Met de aanbevelingen over de sociale ambities en de dorpsvisie menen wij de respons van de dorpsgemeenschap alvast wat te kunnen versterken als een echo (of contramal?) op het gemeentelijke beleid en de verwachtingen over hoe inwoners bijdragen aan het sociale domein. Met onze aanbevelingen proberen we zowel de gemeente en de dorpsbelangenverenigingen praktisch te adviseren hoe het gemeentelijke beleid in de dorpen “binnen kan komen” en de besturen er een eigen dorpsdraai aan kunnen geven. Of het actief burgerschap voor het sociale domein in de dorpsgemeenschappen daardoor nog ‘actiever’ wordt, valt buiten het bestek van dit onderzoek.

⁴⁴ Schinkel, W., F. van Houdt (2010). *Besturen door vrijheid: neoliberal communarisme en de verantwoordelijke burger*. Bestuurskunde, nr. 2, p. 12-21.

⁴⁵ Dit begrip komt uit: Houwelingen, P., A. Boele, P. Dekker (2014). *Burgermacht op eigen kracht? Een brede verkenning van ontwikkelingen in burgerparticipatie*. Sociaal Cultureel Planbureau, Den Haag.

Literatuurlijst

- DAL (2014). *Beleidsplan 4D's. Decentralisatie Jeugdzorg. Decentralisatie AWBZ, Invoering Participatiewet. Invoering Passend Onderwijs. 2015 – 2018*. Gemeenten Delfzijl, Appingedam en Delfzijl.
- Dekker, P. (red.) (2001) *Civil society. Verkenningen van een perspectief op vrijwilligerswerk. Civil society en vrijwilligerswerk I*. Sociaal Cultureel Planbureau, Den Haag.
- Frissen, P.H.A. (2013). *De fatale staat. Over de politiek noodzakelijke verzoening met tragiek*. Van Gennep, Amsterdam.
- Groninger Dorpen (2015). *Op zoek naar nieuwe grenzen!* Werkplan 2015.
- Heijden, J. van der, M. Kolenbrander (2013) *Burgerproductie; ontwikkeling, organisatie en waarde*. Paper voor het seminar over Civic Economy, Sheffield University, 1 mei 2013.
- Houwelingen, van P., A. Boele, P. Dekker (2014). *Burgermacht op eigen kracht? Een brede verkenning van ontwikkelingen in burgerparticipatie*. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.
- Kooten, van D., M. Uiterwijk Winkel (2013). *ABC 3D: een begrippenlijst voor de transities in het sociale domein*. STAMM CMO, Assen.
- Moerkamp, J. (2014). *Staat overvraagt de samenleving*. Binnenlands Bestuur, 19 december 2014.
- Nieuwenhuizen, W., T.J.A. Gies, C.M. Goossen, R.A.F. van Och & L.L. de Rooi (2015). *Ruimte voor de toekomst in het landelijk gebied Trendverkenning 2020-2030 voor gemeenten met veel landelijk gebied*. Alterra, WUR, Wageningen.
- Rozema, J. (2010 – 2013). Diverse dorpsonderzoeken. Kenniscentrum NoorderRuimte, Hanzehogeschool Groningen.
- Rozema, J., S. Meier, K.I.M. van Dam (2015). *Wooncoöperaties: alternatief voor behoud sociale woningvoorraad*. Tijdschrift voor de Volkshuisvesting, september 2015, nr. 3, p. 40-43.
- Rozema, J. (2015). Sociale vitaliteit in lokale gemeenschappen. Literatuurverkenning in het kader project Sociale Cohesie DEAL – gemeenten. Hanzehogeschool Groningen, Kenniscentrum NoorderRuimte.
- Schinkel, W., F. van Houdt (2010). *Besturen door vrijheid: neoliberalisme en de verantwoordelijke burger*. Bestuurskunde, nr. 2, p. 12-21.
- Steen, M. van der, J. Scherpenisse, M. Hajer, O. van Gerwen, S. Kruitwagen (2014). *Leren door doen. Overheidsparticipatie in een energieke samenleving*. Planbureau voor de leefomgeving en Nederlandse School voor Openbaar bestuur.
- Veldheer, V., J. Jonker, L. van Moije, C. Vrooman (2012). *Een beroep op de burger. Minder verzorgingsstaat, meer eigen verantwoordelijkheid?* Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag;
- Vermeij, L. en A. Steenbekkers (2015). *Dichtbij huis. Lokale binding en inzet van dorpsbewoners*. Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau
- Wijdeven, van de T., L. de Graaf, F. Hendriks (2013). *Actief burgerschap. Lijnen in de literatuur*. Tilburgse School voor Politiek en Bestuur. Tilburg University.

Over de onderzoeker

Jannie Rozema (1955): ik ben geboren en getogen in Nieuw-Buinen, een veenkoloniaal lintdorp op de grens van Groningen en Drenthe. Mijn voorouders waren turfschippers (voorvaders) en turfschippersches (voormoeders) uit Friesland, Groningen en Overijssel, die een varend bestaan hadden en zich pas eind 19^e eeuw in de Drents-Groningse veenkoloniën hebben gevestigd. Ik ben dus een rasechte Noorderling die van wind om de kop houdt. Van huis uit heb ik het Veenkoloniale Gronings meegekregen en het kunnen spreken van deze moerstaal levert bij het uitvoeren van onderzoeken in Groningen en Drenthe een groot voordeel op. Ik schroom nooit om de typische en aangeboren Groningse humor in te zetten door met een paar woorden of een gebaar een situatie te relativeren. Er moet veel gelachen worden! In mijn dorpsonderzoeken slecht het vaak de reserves bij inwoners om aan de onderzoeker te vertellen wat er in een dorp gaande is, waardoor het beeld over het dorp rijker en completer wordt.

Na het VWO aan het Ubbo Emmius Lyceum in Stadskanaal ging ik Psychologie studeren aan de Rijksuniversiteit Groningen. Zelf onderwijs geven aan de Hanzehogeschool Groningen werd na de studie mijn roeping. Talloze HBO – studenten hebben 30 jaar lang mijn lessen in onderzoeksmethoden en – technieken ontvangen. Geweldig om te doen! Ik kom regelmatig afgestudeerden tegen die een mooie loopbaan hebben opgebouwd en zich nog weten te herinneren hoe zij 25 jaar geleden bij mij in de klas zaten. Het was ook de tijd om kinderen te baren en op te voeden tot prettige medemensen en om mantelzorg aan de oudere generatie te verlenen.

De laatste jaren werk ik als onderzoeker voor het Kenniscentrum NoorderRuimte (Hanzehogeschool Groningen). In de onderzoeksgroep Krimp en Leefomgeving doe ik onder leiding van onze nieuwe lector Elles Bulder onderzoek naar hoe inwoners in tijden van demografische veranderingen, bezuinigingen en andersoortige transitie betekenisvolle contexten voor hun dorp organiseren. Dat is onderzoek naar waarom mensen zich sociaal en lokaal verbonden voelen met hun dorp en hoe dat organisatiekracht voor het dorp oplevert. Die onderzoeken leveren boeiende verhalen op over de energie in gemeenschappen en over initiatieven van inwoners in het bijzonder. In Noord-Nederland laten dorpen zien dat ze niet van de kaart zijn te vegen, ondanks bevolkingskrimp, aardbevingen of ander onheil. Ik probeer mijn adviezen zo concreet mogelijk te formuleren zodat ze begrijpelijk en direct bruikbaar zijn (copy – paste). Uit mijn onderzoek naar de effecten van acht dorpsonderzoeken blijkt dat besturen van Dorpsbelangen veel adviezen (letterlijk) hebben overgenomen. Het maakt me trots, - al zeg ik dat niet snel vanwege mijn Groningse inborst – om mijn sporen na te laten in het Groningse land.

Die sporen laat ik ook na in mijn vrije tijd als ik in mijn moestuin werk. Ik sta dan met beide voeten op de grond om te zaaien, te schoffelen en te oogsten. In de moestuin krijg ik vaak ideeën voor nieuwe onderzoeken, maar ik sta vooral open voor opdrachten uit de praktijk. U mag me daarom altijd mailen als u wat uitgezocht wilt zien: j.rozema@pl.hanze.nl.

NoorderRuimte